78
Кр 1152

Цветана Маркова

Дунавско хоро, закичено с алено мушкато

ДАТНИК

Образец 23

Книгата да се върне не по-късно от посочената тук дата

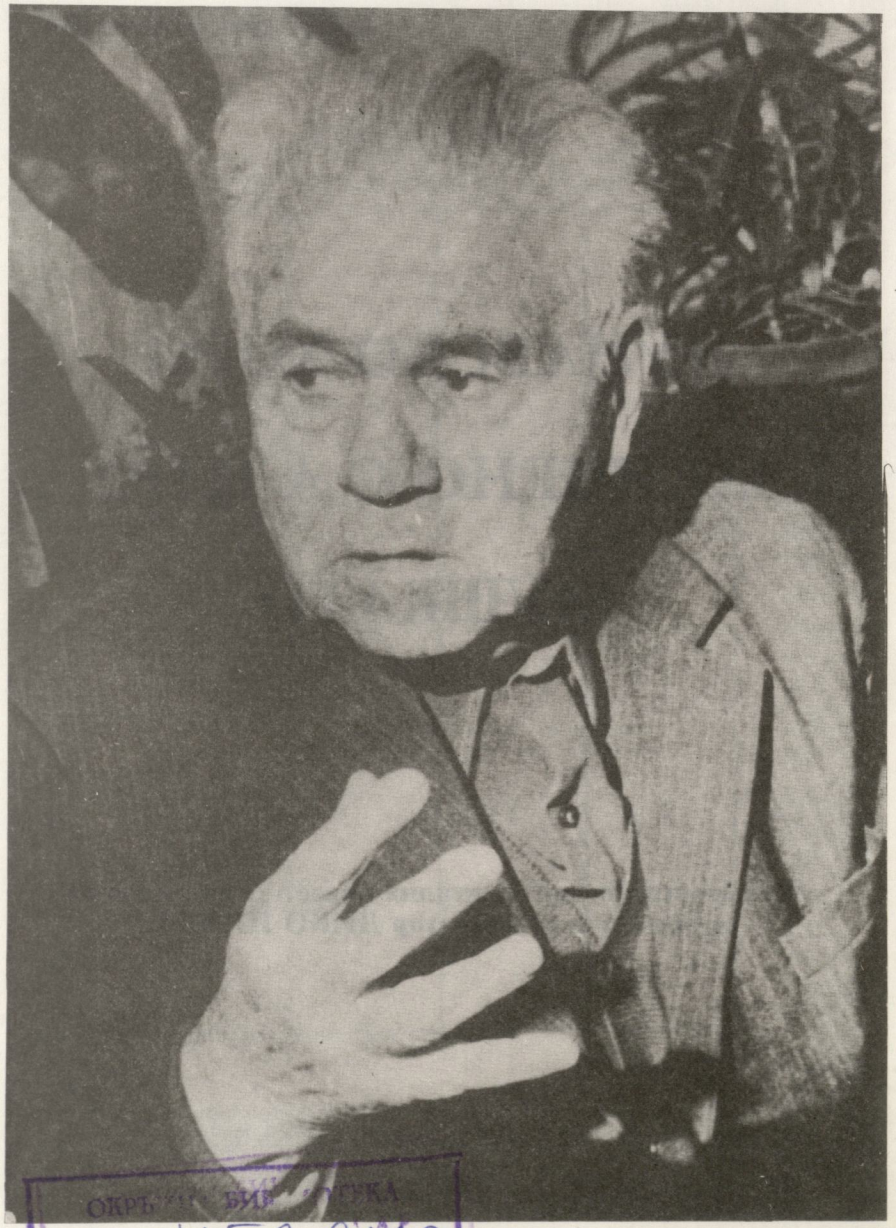
456970

ЦВЕТАНА МАРКОВА

ДУНАВСКО ХОРО ЗАКИЧЕНО С АЛЕНО МУШКАТО

/Художествено-документална повест за самобитния музикант и композитор ДИКО ИЛИЕВ/

785.1.071.1/498-2/092/+886.7-321.6+92 Илиев, Дико
Кр 78
И52

ОКРЪЖНА БИБЛИОТЕКА
инв. № 456970

ДИКО ИЛИЕВ ДИКОВ е роден на 15 февруари 1898 година в село Карлуково, Луковитско, сега Ловешка област.

Той, заедно със семейството си живее в селата Войводово и Букьовци на някогашната Оряховска околия. От хиляда деветстотин тридесет и първа година той е музикант във военния оркестър на 36 пехотен Козлодуйски полк. Цели четиридесет и две години живее Дико Илиев в Оряхово. Целият му живот, цялото му музикално творчество е свързано с Оряхово, с Дунава, с гарнизонната музика, в която той свирепе, а от хиляда деветстотин четиридесет и осма година е и нейн капелмайстор. Тук, на брега на Дунава разцъфтя таланта на композитора Дико Илиев.

Започнал творческият си път едва тринадесетгодишен, Дико Илиев отдава на музиката петдесет години от живота си. Той почина на 86 години.

Един живот, извървян с много трудности, пълен с неутолима жажда да твори, да свири, да процъфти едно голямо, уникално дарование. Той дари българският народ с незабравими хора, маршове и китки. Чие сърце не трепва при звуците на "Дунавско хоро", "Александрийка" на "Искърско" и "Дайчово", на марша му "Сливенци при Драва"?

ДИКО ИЛИЕВ накара българския народ да играе по неговата флигорна! И сега, и завинаги никой българин не може да си представи България без Дико Илиев и без "Дунавско хоро". Ако Иван Вазов бе написал само "Под игото" пак би останал в паметта на народа. Ако Дико Илиев бе композирал само "Дуновско хоро" - пак би останал завинаги в музикалната памет на народа български.

Дълбока благодарност към него и към децата му - Александрийка и Илия Дикови, за споделеното в дългите години на нашата дружба.

Написах тези редове с най-топла благодарност към паметта на човека, на твореца-музикант **ДИКО ИЛИЕВ**!

От Дунава до Балкана, всички, които познаваха Дико Илиев го обичаха. И мало и голямо, в израз на обичта си към него го наричаше просто бай Дико. Нека уважаемият читател ми прости, че и аз в тази книга наричам Дико Илиев бай Дико.

От авторката

Преиздаването на художествено-документалната повест "Дунавско хоро, закичено с алено мушкато" за големия музикант и композитор Дико Илиев, стана възможно благодарение помощта на онези, които обичат, ценят и се прекланят пред творчеството на музиканта-фантаст.

Моята най-голяма, топла благодарност към ръководството на

ОБЩИНА КОЗЛОДУЙ

"БЪЛГАРСКА ХОЛДИНГОВА КОМПАНИЯ" - АД - СОФИЯ

Искрена, безкрайна благодарност към няколкото мои приятели като ХРИСТО ИВАНОВ от Оряхово, които ме насърчиха и подпомогнаха да види бял свят повестта за нашия бай Дико.

Благодаря Ви, приятели!

ВРАЦА
2003 год.

ОТ АВТОРКАТА

ПЛАЧАТ ФЛИГОРНИТЕ

/Прослава за Дико ИЛИЕВ/

Есенна музика плаче по бузите.
Няма го Маестрото.
Няма го стакатото.
Няма я палката.
Няма ги нотите.
Тука е стакатото.
Тука е Маестрото.
Той ни остави хората...

У ДОМА, НА СЕЛО

Бай Дико стои на първия ред в салона на читалището в Оряхово. Стои и мълчи. Иска да преосмисли всичко, което се е случило с него досега. Иска да запази за по-дълго време в сърцето и душата си топлината, с която в този първомартенски ден на хиляда деветстотин осемдесет и трета година тук, на малкия площад в свидния крайдунавски град го посрещнаха музикантите от оркестъра. И му подават ръце - и топли, и силни, неговите бивши колеги от гарнизонната музика Цветко, Андрей, Асен. Още звучат в ушите му думите на момчетата, на по-младите музиканти:

- Бай Дико, добре дошъл!
- Здравей, бай Дико!
- Добре дошъл, маестро!

Не виждаше добре лицата им, но усещаше, че са усмихнати, че са радостни хората от неговия град, неговите някогашни музиканти...

Слуша бай Дико словата на младата музиковедка и красни, и

правдиви по адрес на творчеството му. Слуша и се връща към една от своите мечти - толкова е искал да дирижира представителен военен оркестър. И ето сега тук, на оряховска сцена, в негова чест свири представителния духов оркестър на Българската армия. Слуша бай Дико. Момчетата свирят все негови хора, негови маршове и китки. И както слушаше уж спокойно, само дето тактуваше с дясната си ръка и потропваше с крак, се обърна към Сашка, към дъщеря си с молба:

- Искам да дирижирам моето "Дунавско хоро" и марша "Сливенци при Драва".

- Татко, не бива! Нали знаеш, че не можеш да стоиш дълго време прав, а и очите ти не те слушат вече! Недей, не бива! - противи се Сашка, но бай Дико отсече:

- Ще дирижирам! Ако ще мра, нека тук да умра при моите някогашни музиканти, при моите ученици, при моите последователи! Ако ще мра на тази сцена нека умра дето е минала младостта и най-хубавите години от живота ми!...

Бай Дико се вдигна леко от стола. Две момчета го хванаха от двете страни и го поведоха по стълбичките към сцената. Посрещна го младият диригент на оркестъра Емил Врачански, син на байдиковия колега Андрей Врачански. Емил посрещна стария музикант, целуна му ръка, даде му диригентската палка и застана близо до него. Вдигна бай Дико диригентската палка и тъй като не виждаше, само попита тихо:

- Момчета, готови ли сте?

Замахна бай Дико с дясната ръка, в която държеше диригентската палка. И се разля в залата "Дунавско хоро". Залата, която беше препълнена с хора, като че ли се възпламени. Всички станаха прави и от всички страни се чуваха възгласи:

- Браво, бай Дико!

- Браво, Маестро!

- Браво! Браво! Браво!!!

Залата ехтеше от музика и възгласи и никой не искаше да седне. Един генерал, поклонник на творчеството на бай Дико прошепна:

- Когато дирижира бай Дико трябва да сме прави! Когато той е пред оркестъра прави чудеса...

- Той дирижира като че ли е на тридесет години! Та той е фантастичен!

- Господи, никога не съм виждала такъв диригент! За бога той ще умре на сцената - трябва веднага да го посрещне лекар!

Все такива думи слушахме. И все не стихваха ръкопляскания. А той, Маестрото, дирижираше наистина като млад, ентусиазиран диригент - дирижираше както никой друг път досега. Всички се питахме откъде събра толкова сили, как умело подава - цялото му същество бе подчинено на музиката. Имах чувство, че той гони лудо вълните на развърнувания тих бял Дунав, че иска да настигне белите чайки, които докосват с криле гребените на вълните и отлитат далече, далече с лудия бяг на реката...

Последен акорд и залата се възпламени още повече. Възгласите не стихват:

- Браво, бай Дико!

- Браво, Маестро!

- Неповторимо! Фантастично!

- Браво! Браво! Браво!...

Бай Дико се обърна с лице към залата склони ниско глава и така стоя минута-две. А залата все не стихваше и не стихваше. Той се поклони ниско и пак, и пак, сложил десницата си, в която държеше диригентската палка на лявата си гръд и сълзи течеха по старческите му бузи. Течеха на солени браздулки. Той дори не посегна да ги обърше. До него стоеше Емил Врачански, развълнуван, поразен от силата на духа на този самобитен диригент, музикант, композитор... Бай Дико отвори уста и полуобърнат към момчетата промълви:

- Благодаря ви, момчета! Да сте живи и здрави! Благодаря ви! Ще ми бъде драго, ако свирите рапсодията ми "Танц на жетварките". Мисля, че няма да изгубите, ако я разучите!

Подаде бай Дико диригентската палка на Емил Врачански и заслиза по стълбичките придружен от двама младежи. А хората в залата все стояха прави, все ръкопляскаха, изразяваха своя възторг от видяното, от чутото. В очите на всички блестяха сълзи. И едно питане имаше в погледите на хората - дали това не беше лебедовата песен на този наш толкова обичан бай Дико...

Седна бай Дико на първия ред в залата. Седна, а в ушите му все звучат възгласите. Звучи обичта на неговите съграждани, сред които живя и твори повече от четиридесет години... Седи бай Дико и спомените го повеждат назад в годините. Спомени, удавени в сълзи и една топлинка в душата, че все пак хората обичат неговото творчество... Мислите го водят по неизбродните друмища на минали години. И се вижда Дико Илиев на село, в Карлуково да тича по брега на река Искър подир овцете... Когато слушаше майка му, че пее и плаче, буца заставаше в гърлото му и той, малкото овчарче заплакваше. Пееше Цона и плачеше, а Дико все питаше:

- Мале, нали пееш, а защо плачеш?

- Мале, недей да плачеш!

- Мале, обичаш ли песните? А като ги обичаш защо не пееш само без да плачеш?

Цона придърпва малкият Дико, гушва главата му в полата си, после той я опира о гърдите й. Гали тя ниско стригната коса на първородния си син и тихо пее. Пее, а песента и избива на плач. Една сълза капва по челото на момчето и го опарва. Как парят тези горчиви майчини сълзи!!! Дико посяга да обърше со-

лената сълза, паднала на бузата му, и пак поглежда майка си в очите и пита:

- Мале, защо хем пееш, хем плачеш? Мале, обичам само да ми пееш...

Цона обърсва сълзите с опакото на ръката си, па млъква за миг. Гласът й накъсан от мъка повтаря:

- Как да не плача, сине, като сме сиромаси, а и толкова данъци имаме да плащаме. Ето баща ти замина още снощи на Златна Панега на кирия с каруцата и още го няма - къде се запиля този човек - дали го вълци не срещнаха, дали го крадци не срещнаха, дали му не сториха нещо лошо? Всеки път кога тръгне на кирия сърцето ми се свива, все лоши работи мисля. Мисля как ще се хляб изкарва, как ще ви изхраним...

Слуша думите Дико и си мисли как да помогне на родителите си. Какво да направи, та майчината песен да не избива на плач, а да е хубава песен - че хубаво пее майка му. Хубаво! Нали е била първа певица в селото. Нали по жътва нейните песни били най-хубави и най-далеко се чували. Ама на, и в бащиния й дом била свила гнездо немотията, и тук, в мъжовата й къща пак немотията я споходи. По чужда кърска работа ходела Цона, людски хляб ядяла, от заран да вечер все работела, та да изкара залък хляб...

Овчарче станало първородното й момче Дико. Рано преди зори го будела майка му - та да намери хубава паша за овцете, че иначе други ще го изпреварят. И тръгвал Дико подир звънчарката. Провирила се тя из капинаците, а подир нея вървяли другите овце. Запладнят ли се овцете, Дико изважда ножката от торбичката и си дялка свирка. Свирка от върбова пръчка. Опитва се да свири. Надуе един път - свирката свири. Надуе втори път - още по-хубаво свири. И така, научил се малкия Дико да свири първом на върбова свирка. Засвири ли, тутакси се сеща за песните на майка си, на онази измъчена селянка Цона Лалова, и тях първом свирел със своята свирка - точно такива каквито били песните й - тъжни, провлачени, - песни за теглото, за сиромашията. И сълзи се търкулвали по детските бузи. Сълзи от мъка, и от радост, че той вече може да свири. И милно му ставало на душата, че първом майчините песни засвирвал, че от нея научил и песен, и душа му дала за песен... Свири Дико и пред очите все майка си вижда. И бърза по зайдело да откара овцете и още от вратницата да извика:

- Мале, къде си?

Чуе ли гласът й, ще побегне, ще гушне глава в топлите и длани - умилква се като малко котенце. А Цона, ще го прегърне, ще целуне главата, очите, ръцете му и ще го погали:

- Мамин Дичко, мамино момче, измори ли се днеска, майка, да гониш овцете из върбалаците. Ще сложа синията да хапнеш каквото дал бог и ще си легнеш...

Така всяка вечер когато се връща с овцете от паша Дико получава заслужената майчина ласка и заспива доволен от изминалия ден, че е помогнал на баща си, на майка си...

Научил се Дико свирки да майстори, и свирня да реди. И драго му било. По цели дни да свири пак няма да му омръзне. Запладни под някой дъб или върба овцете и свири, не се шегува. Понякога звънчарката така го гледа право в очите и като че ли иска да му каже:

- Хубаво свириш! Хайде, посвири ни още!...

И Дико, като че ли да отвърне на питащите погледи, свирел. Свирел не само за душата, за себе си, но и за своите верни приятели - овцете. Приятелите му го откривали по свирнята - тръгват из шубраците по посока на песента. Стигали до него и радостно възкликвали:

- Ама че паша си намерил?! Затова ли се скри от нас? Ама ние те открихме по свирнята - не можеш ти да се скриеш от приятелите си...

А Дико ще им отвърне малко гузно:

- Не. Не съм искал да се скрия от вас. Когато дойдох, вас ви нямаше - още не бяхте дошли, а овцете сами навлязоха в гъсталака и аз тръгнах по тях. Нали знаете, че никога нищо не крия от вас. Ако се скриех нямаше да свиря - а аз си знам, че ще ме откриете по свирнята...

Остане ли сам и му омръзне да свири, Дико взема клечка, или просто с ръка рисува в пепелта на коловозите. Рисува направо върху земята. Когато дойдат другарите му и видят какво е нарисувал не могат да се начудят:

- Ей, Дичко, кажи как нарисува тези дървета? Как измайстори тези птици и цветя толкова хубави? Леле, я погледнете, та това е самия образ на баща му???...

Чудят се момчетата, приятелите му. А той вдига рамене и казва:

- Е па то никак не е трудно да рисуваш! Как ще да е трудно? Я вижте колко лесно става!

Дико вземал клечка или направо с ръка рисувал в пепелта. Другите момчета заничали в ръката му, обикаляли го, опитвали и те, но нищо не излизало от техните рисунки...

Тръгнал Дико на училище. Научил се да чете и пише. И в училище обичал да рисува, но нямал пари да си купи блокови листа и боички. Даскалът усетил, че илийовото момче има дарба да рисува и веднъж му дал блоков лист и боички. Помолил го учителят да нарисува нещо. И, без да мисли много, много момчето току нарисувало букет големи бели хризантеми. Даскалът го погледнал, приближил, помилвал го по главата и продумал:

- Браво, мойто момче! Та ти си цял художник!

И на дъската рисувал Дико с тебешир, и на тетрадките си рисувал с молив. Причудливи картини рисувало момчето. Радвал

се учителят - чудел се как може такова малко дете да рисува толкова хубаво - нямало дете с такава дарба в отделенията в Карлуково.

Хубаво рисувал Дико - ръка имал и за хубостта, и за краските. Рисувал той слънца и свирки. Люлки и деца, цветя и птици рисувал Дико. Най-обичал да рисува птици - птици в широк простор по две, по три, или цели ята. Но никога не рисувал сама птица, защото според него и птиците като хората не обичат да живеят сами. И птиците разбират от приятелство, от другарство. Често повтарял:

- Къде сте видели сама птичка! Никога птиците не летят сами. Ами, ако им се случи някаква беда - нали трябва да има кой да им помогне. А когато са повече лесно ще си помогнат. Нали така е и с хората - когато изпаднат в беда - някой им помага - намират се добри хора. И птиците обичат песента. Искате ли да засвиря и ще видите как косът ще спре своята песен, за да ме слуша...

Имало момчето душа и за песен, и за красотата. И пастрел Дико красотата - не разрешавал никой да драска по стените, да къса картинките от учебниците. Видел ли, че някой къса цветя от градината тутакси се спускал и грабвал цветята от ръцете му:

- Защо късаш цветята? Нали те затова са цъфнали да красят градината!?!? Е виж, ако ще ги носиш на сватба, на булка да ги даваш може, ама така да ги хвърлиш на земята - не може. Може да откъснеш цвете, ако някой ще ходи на гробища - на умряло да ги положи - да си иде от тоя свят човекът с красотата...

ЖАЛБА ПО ЕДНА ЛЪСКАВА ФЛИГОРНА

Завършил Дико четвърто отделение. Изпита минал. Няма да забрави този ден момчето. В присъствието на родителите всяко дете казвало или стихотворение, или разказ прочитало, или отговаряло на въпросите на учителя. И неочаквано и за самия Дико, учителят го накарал да посвири със свирката:

- А сега ще послушаме нашият музикант Дико Илиев! - обявил учителят.

Дико се поизчервил, излязал отпред, извадил свирката от джоба на абените си панталонки и засвирил. Засвирил и от стаята замирисало на билки, и хлопки зазвънели. Майките и бащите се споглеждали и едва сдържали вълнението си:

- Брей, че дарба има това момче на Илия и Цона! Ей, това момче ще стане музикант!

Заглъхнала песента на свирката. Дико тръгнал към мястото си - всички го милвали по главата. Учителят, просълзен се обърнал към своя ученик:

- Браво, мойто момче! Браво! Дано тръгнеш подир песента в

живота! И свирката може къща да храни - пък знае ли човек какво може да му се случи в живота! Дано станеш музикант!...

И дълго звучат тези думи на учителя в ушите на Дико Илиев. И се вижда как тогава се наведе и целуна ръка на учителя - от драго, от благодарност за изречените слова...

Завършил Дико четвърто отделение. Душата му жадувала да учи още - да учи в по-горните класове. Искало момчето още да другарува с книгата, със знанието - чудело се как да открие това свое желание пред баща си - страх го било, че няма да го пусне. Но една вечер, след като майка му сложила софрата и всички насядали около нея, Дико се престрашил: мечка страх - мене не ме е страх. И отворил приказка за училището. Обърнал се той към баща си:

- Тате, ще ме пуснеш ли да уча в по-горните класове? Искам да уча! Ти не знаеш, тате, колко по-богат става човек когато учи, когато чете книги?!

Изрекъл тези думи Дико и гузно свел глава - нищо лошо не е казал, но предугаждал какъв ще да е отговорът на баща му. Забелязал Дико, че тази вечер баща му е морен, яден - сигурно от дългия път е, и от това, че не е намерил да купи нито жито, нито кукуруз. Като ужилен скочил от синията Илия Диков. Като ужилен и с лют глас завикал:

- Никакво учение! Стига ти толкова! Четвърто отделение свърши - няма да учиш повече. Че то и чорбаджийските деца не са учили до четвърто отделение, а ти на нашата сиромашия си рекъл учен човек да ставаш. Откъде да взема пари - душата ли да си дам? Ще минем и без даскал в нашия род...

Така думал Илия на сина си. Думал, а в същото време мъка се надигала в душата му - де да имаше пари - защо да не учи момчето като иска - ама на, пуста сиромашия ги мъчи. Станал Илия па излязал на двора да му попремине мъката. А Дико хълцал в скута на майка си. Тя бърше сълзи с престилката си и милва детската главица. Дико повтаря през сълзи:

- Мамо, не бой се! Аз ще помагам да се изхраним. Ще аргатувам у чорбаджийте и все ще ми дадат плата някой и друг лев та да има за хляб...

И се занизали дните трудни и нерадостни. Заран, преди да е изгряло слънцето, Цона стопанката на Илия Диков, буди децата:

- Ставайте, майка! Ставайте, че слънцето скоро ще изгрее! Дичко, айде, майка, ти си по-голям, не се излежавай! Ставай, че комшийските момчета подкараха стадата към Искъра!

Дико скача, обува кълчищените панталонки, грабва тояжката и торбичката, но не забравя да сложи в торбичката свирката - онази свирка, дето сам си я измайсторил. Може комат хляб да няма, но има ли свирня - ще премине леко деня - пък за утре може баща му да донесе малко житце да смелят брашно и майка му да омеси питка. Тича Дико цял ден подир овцете и все си

представя, че довечера като се прибере у дома от вратата ще го посрещне миризмата на топъл хляб. Ще изяде цял комат! И, за да не мисли за топлата погача, Дико се провиква дано го чуят приятелите му:

- Ей, Иване, къде сте? Елате при мен! Елате да си поиграем на свинка!

Но не се чуел ответ. Приятелите му навярно са далече от това закътано място. И останал пак сам, Дико изважда свирката от торбичката и засвирва. Овцете са се закротили и хрупкат ли хрупкат трева. Щом секне свирнята те вдигат глави към Дико. Свири Дико, но гладът не му дава мира... Свири той, та чак в селото се чуе. Слушат го хората и току някой ще рече:

- Илиьовото момче свири. Ама свири, не се шегува! Дал му господ голема дарба - може и музикант да стане!

Минава икиндия и Дико повиква овцете със свирката си. Събира ги там, в ниското край Искъра на водопой, че в Карлуково няма къде да се напият с вода - само един кладенец има в селото и вечер дали хората вода за пиене да си наливат, дали стоката да поят. Гледа Дико овцете и на душата му е драго - хубава паша намери, хубаво се напасоха овцете - дано да е доволен чорбаджията...

Рогушата и звънчарката тръгват по познатия път към селото. След тях вървят другите овце от стадото. Дико върви отпреде им и свири. Като наближи горния край на Карлуково, момчето сложи свирката в торбичката. Чуе се само звънът на хлопките. Но през него му се счу свирня - от към мегдана идеше тази свирня. Забрави Дико овцете и хукна нататък, към мегдана откъдето идеше свирнята. Гледа Дико на мегдана много мъже се скупчили около Костадин Велчев, който свири с някаква невиждана досега от Дико свирка. Гледат мъжете, цъкат и се чудят:

- Брей, тоя Костадин, откъде е намерил тази свирка? Ама па убаво свири! Брей, че интересно!

Съзрели малкият Дико, мъжете го пропускат да мине напред, та да види новата свирка на Костадин. Приближил Дико и гледа чудо невидено - леле, мале, та досега той не е виждал такъв пискун. А мъжете все повтарят:

- Тая свирка се нарича флигорна. Казват, че по нашата българска земя никъде не може да се купи - в чуждите държави я има!...

Дико гледа Костадин право в ръцете. Гледа как издува бузи и духа във флигорната и бързо, бързо мести пръстите си. И чудни звуци излизат из под пръстите му. Занича Дико оттук, оттам - иска да разбере точно каква е тайната на тая свирка. И без сам да разбере току заприказвал на мъжете:

- Ама тя много блести тази флигорна! Много е лъскава! От какво ли е направена? Брей, ама че хубава работа? Костадине, ще ми дадеш ли да надуя един път - искам да пробвам дали ще мога да свиря с такава свирка?

- Кой, ти ли бе, хлапе, с хлапе ще свириш с такава свирка? Не виждаш ли, че толкова си слаб, че ако те духне вятър ще паднеш, та камо ли сила да имаш за моята флигорна? - отвърнал Костадин.

- Абе ти ми дай само един път да надуя - повече не искам - само един път! - моли се Дико.

Костадин се смилил и най-после дал на момчето лъскавата флигорна:

- А да видим какво ще направиш??? Айде сега надуй! Ето тук си сложи пръстите! А така! Сложи показалеца тук!...

Надул Дико флигорната и за негово учудване се понесъл звук. Бързо схванал секрета на свиренето. Мъжете гледат и се чудят:

- Брей, това момче - сега вижда такава свирка и ето го засвири и с нея! Дарба има Илиьовото момче - дарба да свири!...

Когато мъжете се разотишли от мегдана и Дико си тръгнал за дома. Тръгнал си и заплакал от страх: "Ами овцете къде ли са отишли? Та то беше отдавна кога се спрях на мегдана. Голям бой ме чака..." Щом отворил вратницата и чул майчините тревожни думи:

- Къде се подена бе, Дичко? Къде беше бе, майка? Какво ли не ми мина през главата - овцете отдавна си дойдоха, а теб те няма никакъв?

С пламнали от почуда и възбуда бузи Дико повтаря:

- Мале, такава свирка видях - невиждана досега. Някъде от чуждите държави купена и така блести, толкова е лъскава, че не можеш да гледаш в нея. Костадин Велчев свири с нея на мегдана, та стоях да го слушам и гледам. Мале, искам да ми купите такава флигорна! Мале, искам да се науча да свиря на флигорна! Струва осемнайсет лева!...

- Ти акъл имаш ли бе, Дичко? Та ние нямаме пари да си платим данъците, ти за флигорна мислиш...

Всяка нощ Дико сънува лъскавата флигорна. Всяка нощ сънува, че свири с флигорна. И люта жалба по една лъскава флигорна легнала на душата му. Задреме минута-две и току тя се яви пред очите му. Една заран, още не се разбудил добре, като потрива очи с юмруци, Дико тича при майка си и дума:

- Мале, реших от днеска да си събирам пари за флигорна. Ето и кесийката, в която ще си пускам събраните пари!

Майка му го гледа, клати глава в почуда и тъжно му отвръща:

- Събирай, сине, пари! Събирай! Откъде ще ги събереш? От аргатуване никой пари не е спечелил, никой не е забогатял. Добре! Колкото пари припечелиш - твои са! Ама аз си мисля, че със свирка къща не се храни. Е, като си решил от свирня да живееш - дано прокопсаш, че ние с баща ти от людска кърска работа не прокопсахме досега и пари не събрахме. Сиромах ли си -

сиромах ще си умреш - така знам аз. Тя сиромашията е свикнала с нас и трудно си намира нови приятели...

Щом получи някой лев, Дико го пуска в кесийката. Вечер скришом от другите проверява парите. И все си представя Дико как ще си купи флигорна, как ще и се радва, как цялото село ще весели със свирнята си. Кой ще бъде като него - та в цяло Карлуково само той и Костадин Велчев ще имат флигорни! Тича Дико подир овцете и все му се привижда лъскавата флигорна. Легне да спи - тя идва в сънищата - не му дава мира. Идва лъскава, блестяща, неканена...

Минало било седмица как Дико не бил отвързвал кесийката с парите. Тази вечер решил щом прибере овцете да преброи парите. Опипва кесийката - струва му се, че е празна. Не може да повярва на очите си - няма никакви пари. Обръща я наопако, но... нищо - няма нито стотинка. И изпищял Дико:

- Олеле, мале, нема ми парите! Някой ми е взел парите. Отиде ми флигорната! Мале, да не би ти да си вземала парите?

Цона доближава до Дико, прегръща го, целува главицата му, плаче и нарежда:

- Мълчи, не плачи, Дичко! Мълчи, сине! Ние с баща ти взехме парите. Ако не бяха твоите пари, майка, бирникът щеше да ни вземе бакърените съдове заради неиздължените данъци. А знаеш ли, мале, че бакърени съдове с гола душа се не купуват. Не плачи, ще пораснеш, ще спечелиш пари и ще купиш флигорна! Знаеш ли, не съм ти казвала, но и на мойто сърце оживя тази твоя флигорна...

Дико хлипа не може да се успокои:

- Отиде ми флигорната! Няма да се науча да свиря на такава свирка...

Все расте и расте жалбата на Дико по лъскавата флигорна. Всеки ден свири, свири до насита със своята дървена свирка. Какво ли не прави, та да му даде Костадин Велчев да посвири с флигорната - и овцете му пасе, и за едно яйце му купува цигари. Съгласен е на всичко каквото го помоли да изпълни, но да му разреши да посвири с флигорната, да се порадва. Веднъж Костадин Велчев му рекъл:

- Дико, защо не идеш в Орхание да станеш там музикантски ученик - там има няколко момчета от нашето село. Я опитай!

Нямала покой душата на Дико - най-добре ще бъде да отиде в Орхание. Като си идвали в отпуск другите момчета все говорели на Дико:

- Ела! Е, трудничко е, ама ще свикнеш. Ще се научиш да свириш не само на флигорна, но и с други инструменти...

Трепкало сърцето на момчето: господи, та той ще свири! Но как да каже на майка си и баща си - те няма да го пуснат. Но един ден събрал кураж и продумал с треперещ глас:

- Тате, искам да стана музикантски военен ученик в Орхание. Ще се науча да свиря, храна безплатно ще дават, дрехи също. Там има още момчета от нашето село.

Като чул думите на момчето Илия рипнал:

- Не! Тая няма да я бъде! Кой ще ми помага? Кой ще пасе овцете? Да идеш толкова далече от дома? Не! Не позволявам!...

Дико гледа към майка си - дано тя се обади в негова подкрепа. Дано тя да е съгласна. Но, напразно. Цона гледа към него и мълчи. Мълчи и тихо посяга към очите с крайчеца на забрадката.

- Мале, и ти ли не си съгласна? - пита Дико през сълзи.

- Къде ще ходиш Дичко, та Орхание е далече, майка? Нали виждаш, че трябва да помагаш на баща си...

Тази нощ Дико не могъл да заспи. Три дни хапка хляб не сложил в устата. Не се прибрал да спи в собата. Спал в колата на двора под откритото небе. Майка му се молела:

- Ела, Дичко, ела, майка, та си легни в собата, че навън ще простинеш. Не се сърди, сине, прав е баща ти - къде ще се запилееш по чужди краища.

Не пожелал Дико да спи вкъщи. Цяла нощ се върти ту на една ту на друга страна, па легне по гръб, но сън не го хваща. И се вижда във военна униформа как свири с флигорна. Три дни и три нощи нито хапка хляб не сложил в уста. А Цона плаче и дума на Илия:

- Брей, Илия, пусни момчето да върви - не видиш ли, че ще се разболее, ако не иде. Не е страшно - там има и други момчета от нашето село - няма да бъде самичък...

Дълго мъдрувал Илия. Още дълго стояла солената буца в гърлото му - как да пусне първородният си син да тръгне по незнайни пътища - и кой знае дали ще се върне повече у дома. Трудно ще му бъде и на него, а и на момчето сигурно няма да му е лесно, но щом е решило. Накарал Илия Цона та повикала Дичко. Влязъл той в собата с наведена глава - очаквал пак да му се карат, но баща му го запрегръщал бързо, бързо, за да не издаде вълнението си и продумал:

- Щом си решил, върви, сине! Върви по живо по здраво, но не ни забравяй!...

Трепнало Диковото сърце от радост.Рипнало момчето и изтичало на улицата да се похвали на приятелите си, че го пускат да върви в Орхание:

- Ей момчета, ще ставам музикант! Тате разреши! Ще си дойда някой ден на село с флигорната и ще ви посвиря - няма да ви забравя...

СРЕЩИ С ДУХОВАТА МУЗИКА. ПЪРВИ ОПИТИ ДА КОМПОЗИРА

Кахъри се Цона как ще тръгне Дичко сам за Орхание, но той я успокоява:

- Мале, няма да съм сам. С мене ще пътува и Христо Игнатов. Баща му ще дойде с нас да ни отведе до Орхание.

Поуспокоява се майчиното сърце, но трудна е раздялата с момчето. Няма да весели къщата й със свирнята си. Тежко преживява раздялата с родния дом и Дико. Тежко е да се раздели с майка, с баща. Тежко е, защото е само на тринадесет години. Още му се иска да го грее жежчавата на родното огнище, да го галят майчините думи - и добри, а понякога и укорни, но винаги справедливи...

Цона целува три пъти малкият си син по челото, прекръства го и го благославя:

- Бог да ти е на помощ, сине! И слушай там хората какво ти казват. Прави само добро!

Изрича тези думи Цона и заплаква от мъка. Дико тръгнал и не посмял да се обърне, защото през миглите му валяла бистра радост - течали сълзи и от радост, и от мъка. И само миг му трябвал да се обърне и да затича към дома - пусто опустяло и свирките, и военното училище. Ако не била затрополила край него кола, да го стресне, Дико щял да се върне, да прегърне майка си и да се върне с нея у дома...

Качват се на влака. Народ много и различен. Хора много, но Дико не познава никой. Разговарят си трима - той, Христо и баща му. И ето я мездренската гара. Игнат Лалов побутва момчетата:

- Момчета, стигнахме в Мездра. Хайде, слизаме - това е гара Мездра.

Момчетата слизат, оглеждат хората, но и тук не виждат познати. От Мездра до Орхание ще вървят пеша - няма как да стигнат до там. Вървят тримата из прашния друм и все се не вижда Орхание и кой знае още колко има да пътуват. Вървят, а Дико уж е весел, но му е на рев - мъчно му е за дома, за майка му, за баща му, за овцете и кучето. Попитал Дико един човек, който срещнали по пътя:

- Чичо, близо ли е Орхание?

Мъжът огледал момчетата и отвърнал:

- А, има да ходите още. По икиндия ще стигнете...

Върви Дико и без да ще издайническите сълзи рукнаха на браздулки по бузите му. Краката му се подбиха от ходене. Върви и се кори: "Кой ме дявол караше да тръгна от дома? Как ще заспя далече от мама?"... В далечината се показват къщя. Игнат Лалов възкликва:

- Момчета, не бойте се - вече се вижда Орхание!...

Спират пред портала на казармата... Вървят момчетата подир един войник, който ги води при капелмайстора - щом са дошли да стават музикантски ученици първо при капелмайстора трябва да се явят. Вървят, а Дико тихо шепне на Христо:

- Кой знае колко е страшен този капелмайстор???...

Капелмайсторът Димитър Хараламписв трябва да провери какви са възможностите на кандидатите - дали има смисъл да остават или да се връщат обратно вкъщи. Приемният изпит е кратък:

- Я запейте да ви чуя, бе юнаци! Хайде сега пейте по отделно! Така - добре! Оставете! Отивайте сега да ви настанят в помещението!

Разделят се с придружителя, с Игнат Лалов. На тръгване Дико поръча:

- Чичо Игнате, па кажи на мама да не плаче. Аз ще и пиша писмо...

Другите музикантски ученици оглеждат новодошлите. Обикалят Дико и му се смеят, че е много мъничък:

- Вижте пък този колко е малък, а дошъл музикант да става! А и дрехите му абени. Леле, леле какво ли пък това овчарче ще разбере от музика...

Свило се сърцето на Дико. Буца застанала в гърлото му. Идело му да ревне и да си тръгне за Карлуково - защо така го подиграват тези момчета...

Започнали занятията. Трудно е заран да ставаш толкова рано, да се строяваш, да изпълняваш заповеди. А и часовете по музика са толкова трудни - то не е само да пееш и да свириш, а трябва ноти да се учат, теория да познаваш, да я овладяваш - цяла наука си е това. А капелмайсторът Димитър Хараламписв уж го гледаш добър човек, а иначе е строг, не си поплюва, даже бие... Легнат вечер, а Христо хлипа под одеалото. Плаче, мъчно му е за дома - иска да си ходи, да се върне на село. Написали момчетата писмо на Игнат Лалов да дойде и си прибере сина - не е лъжица за неговата уста. И след седмица пристига Игнат Лалов - учуден какво ли се е случило.

- Тате, не мога да остана тук. Мъчно ми е за дома! Искам да си ида вкъщи!

Събрал багажа си Христо и тръгнал с баща си по обратния път. Дико го гледа и а-ха да си грабне багажа да си тръгне и

той. А към колебанието му се прибавят и думите на зевзеците:

- Ей, малкия, тръгвай си, какво чакаш. Само ако ни вдигнат на една маневра и ще си квит. Едва ли ще можеш да изминеш и десетина километра и ще клекнеш. Я си отивай докато е време. Тук не е за тебе. Иди на село овцете да пасеш - не си за музикант роден!

Слуша Дико думите им и в гърдите му накипява още повече мъката по своите, а и как ще живее сам сред тези големи момчета като си отива Христо. И тъкмо мисли да си вземе дрешките и да тръгне и... отнякъде се появява капелмайсторът.

- Я го хванете този малкият и го отведете в моята канцелария! Нека постои там докато му помине мъката по селото. Като се уталожи ще го пуснем...

Било е в първомайския ден на хиляда деветстотин и единадесета година. Със заключената врата на канцеларията на капелмайстора ще запомни този ден Дико Илиев. Страшен му се видял този ден капелмайсторът с тези сини изцъклени очи и тази брада, които всяват страх във всички ученици. И не прощава никому Димитър Харалампиев. За най-малкото нещо ще те нахока, даже ушите ще издърпа или ще те изгони от стаята...

Първият учебен час. Двама-трима от учениците се побутват и подигравателно викат:

- Този пък ситният къде е тръгнал музикант да става.

Дико ги слуша и само мълком преглъща насъбралата се мъка. Ето и капелмайсторът влиза в стаята. Застава той пред черната дъска, начертава петолиние, поставя ключа сол и бавно, бавно изписва бели точки по линиите. Дико гледа с широко отворени очи и учудването му расте. После капелмайсторът гледа в белите точки и свири. Хубава мелодия излиза от свирката му. После спира да свири и неочаквано се обръща към Дико:

- Ти какво си учил? До кой клас си учил? Можеш ли да четеш по ноти? Познаваш ли поне ключа сол?

Дико отговаря с треперещ глас:

- До четвърто отделение съм учил в моето родно село Карлуково. Ключ сол не съм виждал и нотите не познавам. Не мога да свиря по ноти, ама като ми обясните - ще ги науча. То сигурно не е много трудно. Нали е по-лесно от тичането подир овцете из капинаците?

Дико седнал на мястото си с наведена глава, със сълзи в очите, които подир малко потекли на две браздулки по детските му бузи. Заридал на глас. Момчетата се кискали. Капелмайсторът се доближил до Дико, вдигнал главата му с дясната си ръка и за първи път някак му станало жал и заговорил по тихо:

- Не плачи! Аз ще ти помогна. Ще се научиш да четеш по ноти и да свириш. Можеш ли да свириш с някаква свирка?

Дико обърсал сълзите си и извадил свирката от джоба на панталона. Обърсал пак бузите си и засвирил. Свири Дико и пред себе си вижда върбите, свели клони и ги потопили във водите на реката. И мирише на здравец и комунига, на мащерка и теменуги. Славеи пеят и трепка чучулига над нивите - ту се издига към небето, ту слиза ниско над стърнищата.

Свири Дико, а момчетата го слушат учудени. В стаята е тихо. Необикновено тихо. Свирнята секва. Капелмайсторът се доближава до Дико, помилва го по остриганата коса и като се обръща към всички казва:

- Ето че вашият колега може да свири! Той ще се научи да разчита и нотите, ще свири по ноти и ще овладее теорията.

Минават дните неусетно. Мъката по дома все по-често спохожда Дико, но това, което му показва капелмайсторът е интересно и затова вечер, за да не му е мъчно за майка му, Дико си пише ноти на лист хартия. Обича той да пише - нотите му приличат на телеграфни жици, по които са накацали птички с отворени човки. Всяка нота оживява. Тя казва нещо - събужда в сърцето един стон, една болка, една заспала мечта, една радост. Те са живи! Те могат да кажат на човек много неща! - Така мисли за нотите Дико. И пише ноти, свири. Когато другите тичат подир топката или играят на нещо друго, той седи в помещението и пише ноти, или ако е навън сяда направо на тревата и пак си пише нещо...

Запленен от магията на нотите, на музиката Дико не усеща кога се изнизват единадесет месеца в казармата. Е, мъчно му е за дома, за майка му, за село, но нали пък ще става музикант - това е по-важно...

Ден като всички други дни в казармата. Момчетата се щурат из коридорите, навън на двора, докато мине междучасието. Дико не излиза с тях. Капелмайсторът го накарал да изтрие написаното на дъската, та да е чиста за втория час. Трие Дико тебеширените ноти и си тананика нещо. Този ден му е много мъчно за дома. Трие и си пее тихичко. Поглежда през прозореца - има още време докато дойдат момчетата и ръката му бързо начертава петолиние. Тананика си Дико мелодия и пише нотите по петолинието. Изпява написаното тихичко - не звучи лошо. И му става още по-мъчно за село, за шубраците, за песента на птиците, които така хубаво пеят в клоните на дърветата по брега на реката. И, докато да изтрие написаното на дъската, в стаята нахълтват и момчетата, и капелмайсторът. Дико изтичал и седнал на мястото си и скрил глава в разкопчаната си куртка, но само миг след това се закопчал - трябва да бъде изряден - ако го забележи Димитър Харалампиев може и наказание да му наложи. Капелмайсторът огледал написаното на дъската, после преместил погледът си към момчетата и попитал строго:

- Кой написа тези ноти на черната дъска?

Момчетата мълчали. Никой не смеел да се обади, защото очаквали, че ще последва карба или бой. Погледите им се отпра-

вили към Дико. Той се повъртял на мястото си и решил: и да не каже, че той е написал тези ноти - другарите му ще го издадат и боят не му мърда - но поне сам да си каже. Станал от мястото си страхливо и с треперещ глас продумал:

- Аз написах тези ноти! Написах ги ей така, и мислех да ги изтрия, да почистя черната дъска, но вие влязохте и... не смогнах. Извинявайте, Маестро!...

Харалампиев оглежда Дико от главата до петите и от петите до главата, клати учудено глава и строго пита:

- Ако изтрия дъската ще можеш ли да напишеш пак същото нещо?

- Тъй вярно! - отговаря Дико Илиев без да се колебае.

- Излез! Ето ти тебешир и пиши!

Дико пише. Тананика си и нанася нотите по петолинието. Пише Дико, а капелмайсторът следи всяко негово движение, следи ръката и го оставя спокойно да довърши и пита строго:

- А можеш ли да изсвириш написаното?

- Тъй вярно!

Димитър Харалампиев пристъпва до Дико, хваща го за ухото, стисва го здраво и го кара да се обърне към другарите си. Застанали редом един до друг. Капелмайсторът с висок, отривист глас и със смразяващи очи се обърнал към момчетата:

- Ето този дребосък, който дойде от Карлуково, направо от стадото овце и не познаваше нотите, неграмотен по музика - сега се опита да композира, да пише музика. Видяхте ли какво значи да си упорит? Трудът винаги дава плод. Ама и дарба трябва да си има човек! А този дребосък изглежда, че освен труд, си има и дарба. Ако продължава да се труди - ще стане музикант!...

Момчетата посрещат мълчаливо думите на Маестрото. И, разбира се, с малко завист: това хлапе дето го подиграваха когато дойде преди единадесет месеца, сега пише музика...

Дико сяда на мястото си и не смее да вдигне очи към капелмайстора, нито пък към другарите си. Междучасието едни го подиграват:

- Е, това е нашият композитор! Ето го нашия "голям" музикант! Брей, че голям музикант - таман метър и петдесет!

А друга част от момчетата наистина се радват на стореното:

- Ти ни отсрами, Дичко! Не ги слушай другите - те ядуват, затова така говорят. Остави ги, не обръщай внимание на думите им!...

Драго му е на Дико. Писмо написа на баща си и майка си, че диригентът казал добри думи за него, че го похвалил пред момчетата. Но той знае, че има още много да учи, че трябват знания. Учи, но му е мъчно за дома, за мама. Ако може нека дойде майка му...

И Цона се затъжила за детето си. Сложила тя две дини в це-

дилото, заденала го на гръб и тръгнала от Карлуково пеша за Орхание. Привечер, изморена от дългия път жената спира пред портала на казармата и търси сина си. Просълзява се Цона. Минали са малко месеци, но момчето и се променило - някак попорасло е, позаякнало е. Дико разпитва майка си за дома, за приятелите си, за баща си, за овцете, за кучето Караман. Пита я за всичко, което му е свидно. И милно му става на душата, че не си е на село, у дома. Разтъжило се момчето. А майка му все го пита:

- Кажи, Дичко, кажи, майка, добре ли си? Е, добре беше да си при нас. Мъчно ни е за тебе. Щом си решил - учи, занаят да си вземеш!

Трудна била раздялата на Дико с майка му. Затъжило се момчето за село и всеки миг, само да му рекла тя, щял да си вземе багажа и да тръгне с нея за Карлуково. Но надделяла волята му. Е, поплакал си, но не тръгнал. А и, ако беше тръгнал щели да му се смеят другите момчета, че не е никакъв войник щом му е мъчно за дома, щом иска да е все до полата на майка си. Легнал вечерта и дълго, много дълго премислял Дико изминалите месеци в казармата - претеглял на везната на съвестта - къде ще е по-добре - дали да се откаже от музиката и да си отиде на село, или да остане. И надделяло второто решение...

Всеки ден упражнения. Всеки ден свири Дико със зачислената му тромба. За неговата подготовка се грижи фелдфебелът Никола Димитров. Той не е толкова строг като капелмайстора Димитър Харалампиев. Ще се усмихне Никола Димитров и ще рече:

- Дико, не се стеснявай! Отпусни се! Свири спокойно! Така! Я повтори още един път! Много добре! Вярно свириш! Карай смело! Има надежда в теб - я колко бързо напредваш! Не съм имал скоро такъв ученик като тебе.

Дико попива всяка дума на своя учител. Внимава в това, което той му казва. Слуша напътствията му - има какво да се научи от по-възрастен човек. Дико свири упорито - "овладява" тромбата. Минали са пет месеца как свири на този инструмент и макар да иска да свири на флигорна, изпълнява нареждането на капелмайстора да се учи на тромбон, защото местата за флигорна били попълнени. Но мерака на Дико да се научи да свири на флигорна не се утолява. Понякога ще помоли другаря си, който свири на флигорната да му я даде да опита. И опитва Дико. Хубаво се свири с нея, с тази лъскава флигорна!... И все ще се намери някой да му рече:

- Ей, хлапе, я си гледай тромбата, къде си тръгнал на флигорна да свириш - не видиш ли, че ти не стига душа да духаш и в тромбата, та камо ли във флигорната...

Дико замълчава. Става му болно на душата. И още повече свири - да им докаже, че не е хлапе, че вече е голям. Четирина-

десет години са това! Мигар е малко да си на четиринадесет години и да свириш на какъвто си щеш инструмент?!? Свири Дико, и докато преди няколко месеца някои от момчетата ядували, сега го насърчават и му се радват:

- Браво! Браво, Дичко! Ей, ама ти си страшен, бе! Та какъвто инструмент пипнеш все можеш да свириш. Брей, че лесно "покоряваш" музиката, бе?!!!...

Дико ляга и става с мисълта за музиката. И му е хубаво на душата, само дето при спомена за майка си се натъжава, но щом засвири отлита мъката далече от него. Разнообразява се Дико, когато оркестърът свири във военния клуб. Той е още новак, та не свири в духовия оркестър, но понякога го канят да отиде с оркестрантите до клуба - трябва някой да помага да се носят инструментите. И Дико с радост приема поканата - удоволствие е да стигнеш до клуба, да слушаш как свири музиката. В оркестъра са онези, които са по-стари по служба, които умеят да свирят добре. Но ето, че един ден се случва нещо необичайно с малкия музикант, с Дико Илиев. Оркестрантите се подготвяли да свирят във военния клуб. Капелмайсторът репетирал с оркестъра. Внимателно гледал той всеки един как се държи по време на изпълнение - следи внимава ли, как поема, как свири. Дирижира Хараламписв, но не е доволен от Христо Петров, който свири на корна. Стар ученик е Христо - има повече от три години служба. Изведнъж капелмайсторът спира да дирижира - недоволството му преминава границата на търпението и изпраща да повикат Дико Илиев. Изплашил се Дико - за какво ли може да го вика пък сега капелмайсторът като репетира с музикантите - нали ще свирят довечера във военния клуб. Притичва Дико и се представя. Хараламписв припряно казва:

- Дико, я ела тук! Я вземи корната! Вземи и опитай да свириш с нея!

Дико гледа учудено. Та той не е свирил с корна. Само така понякога е надувал веднъж, но да свири - не може. Но изпълнил заповедта на капелмайстора, който пак повторил:

- Я надуй! Надуй да видим какво ще се получи?...

Дико надува и изтръпва от страх - просто не знае какво ще се случи - защо е тази постъпка на капелмайстора.

- Не надувай толкова силно! По-ниско! По-ниско! Така добре!

Хараламписв се отправя към фелдфебела Иван Цолов и му заповядва да подготви Дико Илиев до довечера, че ще свири с оркестъра във военния клуб. Иван Цолов е учуден - как ще свири един музикантски ученик в оркестъра като има само пет месеца служба. Но... заповедта си е заповед. Цял следобед Цолов подготвя Дико за вечерния концерт във военния клуб. Цолов е радостен, че Дико така добре се справя с корната и споделя пред другите фелдфебели:

- Ей, това момче е златно! Не е пипало корна, а така бързо се справи! Свири така, като че ли цял живот е свирил все с корна...

Макар да свири отскоро в оркестъра Дико е старателен. Капелмайсторът е доволен от него - той е най-младият музикантски ученик, но напредва решително. С мерак усвоява всичко, което им преподава Хараламписв. Капелмайсторът симпатизира на това селянче - има усет момчето - ще стане музикант. Другите свирят по една, по две, по три години, а нямат неговото усещане, не навлизат така бързо в материала. Хараламписв често говори с Дико:

- Можеш ли да свириш на други инструменти? Пробвал ли си да свириш на бас например или на кларинет? Не е трудно!

- Не! Не съм пробвал, но мисля, че няма да ми е трудно - нали гледам как свирят моите колеги. Важното е да бъдеш внимателен и наблюдателен, да не пропуснеш нито една подробност. Та мисля, че скоро ще се науча да свиря и с други инструменти...

Трябва да възнаградя с нещо упоритостта на този ученик - си мисли Хараламписв - нека ме запомни с добро.

Всички го знаят като много зъл, много строг. И често капелмайсторът споделя пред фелдфебелите:

- Виждате ли този ученик Дико Илиев? Той е при нас само от единадесет месеца, а прави наистина чудеса! Да, не ме гледайте така като смаяни. Той наистина е талантлив. Досега не сме имали такъв музикантски ученик!...

* * *

Тържествен миг! Неповторим миг в живота на Дико Илиев. Всички са строени. И извежнъж Дико чува своето име. Капелмайсторът Димитър Хараламписв обявява:

- За изключително старание и умение да овладява музиката редник Дико Илиев се произвежда в чин ефрейтор!

Дико излиза пред строя развълнуван - неповторимо радостен. Та той никога не се е надявал името си да чуе за добро, за хубаво. Но радостта му не трае дълго. Капелмайсторът, макар и строг, взискателен, от което се плашат учениците, но за Дико добър, получил заповед за друг гарнизон. Не знае Дико кой ще дойде, как ще се отнася към него и към колегите му - дали ще има на какво да ги научи. Но за щастие новият капелмайстор е опитен - той е чех по произход. Йосиф Кубичет е с висока култура, добър музикант и диригент. Той се запознава с оркестрантите, с учениците. Дико го впечатлява със своята будност и упоритост. Кубичек го наблюдава как свири, как по цели часове преписва ноти.

Един път Кубичек приближава до Дико, който е навел глава над нотните листове и преписва нещо. Леко слага ръка на рамото му и пита:

- Какво преписваш ефрейтор Илиев? Я да видим с какво се занимаваш? А добре! Искаш ли да научиш нещо повече от другите? Ти можеш! Аз ще ти помогна да опознаеш теорията. Искаш ли?

- Тъй вярно! - с радост възкликнал Дико.

И се заредили дни на приятни занимания. Капелмайсторът носел със себе си много нотен материал. Имал големи познания в областта на музиката. И всеки път, когато Кубичек разговарял с Дико той научавал нещо ново. Обогатявал се музикантският ученик - разкривали се пред него тайните на музиката. И всеки път с радост слушал думите на Кубичек. Той му открил тайните на акордите, на интервалите. Вечер като легне в леглото Дико все си тананика нещо, а когато ходи по плаца все си свирка с уста, усмивката не слиза от устата му. Добро сърце има Дико - разбира той и от глума, и от сериозна дума. И често, често все ще рече нещо, с което ще разсмее колегите си. Но когато свири, когато разучава нов марш или хоро - огън да гори край него - няма да му обърне внимание. Най-важното за него е музиката. Тя е легнала на сърцето му. Решил е: ще бъде музикант. Ще свири по сватби и кръщенета. Ще весели хората...

ЕДИН ЮНОША ПО ПЪТИЩАТА НА ВОЙНИТЕ

Октомври хиляда деветстотин и дванадесета година започва Балканската война. Войните от Шестнадесети ловчански полк и те тръгват на война. А на война без духов оркестър не може. На фронта при Люлебургас и Чаталджа заедно с други полкове е и този, в който е музикантски ученик Дико Илиев... Стреснал се четиринадесетгодишният Дико като чул че тръгват на война. Та на четиринадесет години момчетата още играят в пепелта на село, а той е на война. Не можел да си представи Дико какво е война и все питал:

- Ние ще влизаме ли в сражения? Ами ако ни пленят и ни откарат някъде далече какво ще правим? Мъчно ми е за мама, за дома!...

Вървят по пътищата на войната мъжете и с тях и той, Дико Илиев. Изтръпнало сърцето му кога при Люлебургас минал край стенещ ранен български войник. Домъчняло му - притичал

и му донесъл вода - наплискал лицето му, наквасил устните му и догонил своите. Изтръпнало момчето и вече не го било страх - или заобикаляло мъртвите трупове, или просто се навеждало и покривало очите им с шинел, или с някоя кърпа. Мъчно му било. И неговия баща е на война - кой знае в кои окопи е сега? Кой знае дали и него няма да го покоси вражи куршум? Не. Не бива да му минават такива мисли през ума! Ще мисли за хубави неща. Но как да мисли за хубави неща като ей там в ниското ранен мъж стене и моли:

- Помощ! Помощ! Помощ!

Дико слиза. Вижда ранен мъж на средна възраст. Разкъсва кърпата си и превръзва раната му. Мъжът го изпраща с тих благослов:

- Бог да те поживи, момче!...

Нощем все му се счуват човешки стенания и викове за помощ. Все му се свива сърцето от мъка. И се чуди Дико защо е тази война? Защо загиват хората?...

* * *

Дико Илиев отново е в Орхание, вече е стар на служба - навършил е четири години как е музикантски ученик. Обичайно след навършване на три години учениците ги уволняват, но Дико остава, тъй като не е мирно време, а е война...

По време на Първата световна война Шестнадесети ловчански полк воюва в състава на Първа българска армия. В духовия оркестър на полка е и Дико Илиев. Дълги и изморителни са преходите от един фронт на друг. Дълги, а особено за такива като Дико тези преходи са още по-изморителни, защото трябва да се носи и раница, и инструмента. Много села и градове пребродили. Много свят видял юношата. И впечатления много събирала жадната му душа.

В Добруджа, на Серетския фронт, близо до село Максинени е разположен Шестнадесети ловчански пехотен полк. Войниците са изморени, гладни и недоволни - искат да се върнат по домовете си. В промеждутъците, в затишията след боевете Дико гледа как войните лежат в окопите мръсни, небръснати, гладни и недоволни и му става мъчно. Все по-често го спохожда мисълта да направи нещо, с което да ги поразвесели, да повдигне малко духът им. Музиката свири. Но малко са хората, които да повдигнат настроението... Скрит в окопите, Дико взима къс хартия и молив и пише. Пише ноти. Съчинява музика. Сам си тактува. Тананика си тихичко и пише. Изсвирвал написаното два-три пъти - добре звучи. Вика приятеля си. Изсвири го и пред него. Нека се чуват само български хора!

- Великолепно хоро! - възкликва приятелят му. - Да викна ли

другите музиканти да разучим хорото?

Докато Дико да извика, приятелят му отива да търси музикантите. Цял ден свирят. Привечер, на заход слънце в Добруджа става тихо. Не се чуват никакви гърмежи - боевете са прекъснати. Войниците са в окопите. И изведнъж гръмва музиката. Свири духовият полкови оркестър. Свири "Искърско хоро". Войниците излизат от окопите, хвърлят шапките си нагоре и се радват на хубавото българско хоро:

- Е това се казва хоро! Браво, момчета!

Някой се спуска прегръща и целува Дико. Чуват се прегракнали гласове на мъже:

- Да живее нашият музикант Дико Илиев! Браво! Браво! Браво-о-о-о! - се носи ехото надалече...

Свит във въздълтият си шинел цяла нощ Дико не можа да заспи. Цяла нощ си повтаря хорото. Тази пролетна нощ на хиляда деветстотин и седемнадесета година Дико запомнил за цял живот... Тъкмо задрямал и някой тихичко приближил до него. В тъмното Дико разпознал своя приятел Иван Цолов:

- Ставай да ти разкажа нещо. Срещахме се с руски войници! Срещнахме се наистина с братушки! Ей, Дико, ти не знаеш какви чудесни момчета са братушките! Ето, виж какво ни дадоха? Това са лозунги против войната!...

Сънен, Дико слушал думите на своя приятел и не можел да повярва, но когато прочел лозунгите, написани на руски език наистина му повярвал...

На следния ден полкът им е прехвърлен от Добруджа в Македония. Цели девет дни войниците пътуват от Добруджа до Македония. Цели девет дни без сън, без почивка. Положението е критично. Направен е пробивът при Добро поле. И щом се установили в Македония, Дико си спомня, че баща му е на Македонския фронт. Със сълзи на очи Дико моли да го пуснат да иде да види баща си. И, получава разрешение. Търси той баща си. Но къде да го намери? Никак не е лесно да се оправи през окопите, през войската - няма да тръгва днес - нека преспи и тази нощ пък утре ще го търси - така решава Дико... На утрото един обоз спира близо до окопите. Както си лежи Дико дочува кашлица. Ослушва се - така кашлял баща му. Много прилича този мъж по кашлицата на баща му! Дико се надига, оглежда наоколо и разбира, че кашлицата иде откъм онази волска кола. Тръгва Дико към колата. И колкото по се приближава, толкова изненадата му става по-голяма - та този мъж поразително прилича на баща му! И не вярва на очите си - та това е баща му! Самият редник Илия Диков! Не са се виждали цели три години. И не знаят нищо един за друг. Дико се втурва към колата и извиква:

- Тате? Ей, тате, какво правиш тук? Откъде се взе?

Илия смаян от изненада изпуска ямурлука, който държи в

ръката си. Докато се опомни и се намери в прегръдката на своя първороден син Дико. По брадясалото му лице текат сълзи. Гледа той момчето си право в очите, милва го и дума:

- Колко много си порасъл, Дичко? И сержант си станал! Не вярвах, че ще те видя скоро. Нямам никакви вести от майка ти. Я ела, мойто момче, да те нагостя! Нямам нищо друго освен една чорба и глава праз лук! Я сядай тук на земята!

Дико сяда. Сърба от чорбата, хапва от лука. Това е най-сладкото ядене. Как да не е сладко, когато си седнал редом с родния си баща! Говорят. За какво ли не говорят, но не могат да си кажат всичко за тези два-три часа на своята първа и единствена среща на фронта при село Чернище... Прегръщат се силно, по мъжки и се разделят - всеки си има път в тази толкова несправедлива война...

Събитията се менят. Направен е пробив при Добро поле. Няколко български полкове са разбити. Разбит е и Шестнадесети ловчански полк. Войниците бягат и се спасяват кой както може. Отстъпват без ред. Вървят пеша. Изминават стотици километри изморени, гладни, боси и оголяли. Тринадесет нощи Дико пътува към вътрешността на страната. Върви той заедно с други войници. Върви към спасението. И достига до тях вестта, че е избухнало Владайското войнишко въстание... Отиват до Радомир, после стигат до Перник, откъдето се придвижват с влак до София. Далече е Карлуково от София, но няма как да се прибере Дико у дома освен пеша. Няколко дни върви по прашните друмища от София до Карлуково. Няколко дни бос, по долни дрехи, гладен той върви към дома. Когато го съзряла Цона, майка му, викнала да плаче и нареждала като на умряло:

- Мамин Дичко, бех жива да те вида, мале! Три години все за тебе мислех. Три години немах сън и покой. Мислех си, че нема да те дочакам! Ама на ти си дойде! Мамино момче, мамин догледник! Ела седни, мале, па да вида нещо да сложа да хапнеш. Мале, мале какъв си овалян, какъв си ми порасъл...

Дико сяда близо до синията и яде сладко, сладко бучката сиренце и къшей спечен хляб. Няма откъде да вземе Цона брашно, та да омеси пресна пита... Няколко дни подир Дико се завръща и баща му...

Дните минават. Сиромашията мъчи семейството на Илия Диков - трудно се изкарва хляба. Къщата е порутена, а и впрегало няма - биволите които бяха реквизирани за войната, така и не се завърнаха у дома. А без кола, без добичета селянинът не може да живее. А да се купят крави или биволи пари няма. И тръгва Дико да свири по сватби и кръщенета в Карлуково. Всички искали все той да свири, че бил най-добър музикант. А шестте декара земя, която имал баща му лесно се обработвала, ама какво може да даде? Та може ли от шест декара да се изкара прехрана за многолюдното семейство. Затова бащата казва, че всеки

трябва да си вземе хляба в ръцете!... Дико мисли, премисля и решава да опита да свири в някоя военна музика или оркестър...

СЛУЧАЙНОСТ, КОЯТО ВОДИ ДО ЩАСТЛИВ КРАЙ...

И тръгва Дико Илиев за Плевен. Научил бил от свои приятели, че там може да се намери място за музикант в духова музика. Решил и тръгнал в утрото на един пролетен ден на хиляда деветстотин и деветнаседета година. На малката карлуковска гара има малко пътници - чакат с часове влаковете - тогава не е имало толкова често влакове. Чака с другите пътници и Дико. Погледът му се спира върху парче вестник, който се въргалял на пода. И нали си е човек, който обича реда, Дико се навежда и взима вестника, за да не го тъпчат хората. Но преди да го изхвърли навън, прегледал някои заглавия. И, о чудо! Чете и не вярва Дико на очите си. Чете съобщение:

"Военното училище в София търси музиканти за духовия оркестър. Справки в училището..."

Дико не се колебал нито минута. Решил да замине за София вместо за Плевен. След час влакът понася младият музикант към София. Не познава Дико София, но с питане ще намери военното училище. Как ще се радва, ако го приемат там за музикант. В джоба си Дико носи удостоверение, от което е видно, че... "Дико Илиев е служил като музикантски ученик от 1 май 1911 г. до 1 април 1918 г. От 1 април 1918 година е назначен на подофицерска длъжност и служил до 9 октомври 1918 година...". София посреща селският младеж с много слънце. Дико уж е спокоен, но когато наближил Военното училище сърцето му затуптява по-силно: ами, ако не го приемат? Ако не издържи изпита? Как ще се върне у дома?...

Екзаменаторите гледат строго младото момче. Задават му въпроси. Питат го за гами, за съзвучия, за хармония и за какво ли не още. Дават му произведение, което той трябва да изсвири. Дико хвърля поглед върху партитурата и след миг-два казва:

- Готов съм. Мога да изсвиря произведението!

Членовете на комисията се споглеждат - как може без да му мисли много, много и иска да свири - много е самонадеян този млад човек!

Дико излиза напред и свири. Свири като че ли за стотен път изпълнява този материал. Учудването на комисията е още по-

голямо - та той свири като стар, опитен музикант!!! Питат го:

- Млади човече, къде сте се учили да свирите? Освен на флигорна свирил ли сте на друг инструмент?

- Да! - отвръща Дико. - Мога да свиря почти на всички духови инструменти! Бил съм музикантски ученик в Орхание.

Членовете на комисията се споглеждат. След като завършва свиренето всички са категорични: Дико Илиев може да бъде музикант в оркестъра на Военното училище. Тръгва си Дико с радост. Но накъде да върви сега в този непознат град. Забавя крачките и се замисля. Настига го един мъж, прехвърлил тридесетте години. Мъжът слага дружелюбно ръка на момчешкото рамо и с усмивка на уста заговорва:

- Браво, млади човече! Много добре свириш! Такива музиканти ни трябват! От утре ще се срещаме всеки ден...

Този мъж е диригента на оркестъра Тодор Хаджиев, баща на бъдещия музикант и композитор Парашкев Хаджиев...

Редят се дни на сродяване с музиката. Дни на истинско доволство за Дико - сбъднала се е мечтата му да свири в духов оркестър. От диригента Тодор Хаджиев Дико има какво да научи - той е човек с висока музикална култура - завършил е Пражката консерватория. По това време Тодор Хаджиев е и диригент на "Оперната дружба". Симфоничният й оркестър е съставен от музиканти от оркестъра на Военното училище и този от гвардейския оркестър. Сред оркестрантите на "Оперната дружба" е и Дико Илиев. Той свири с баритон, а също и с тромбон. Тук Дико Илиев изпитва удоволствието да свири класика. Сродяване с класиката! Свирят оперите "Кармен", "Травиата", "Трубадур" и още други. Свирят и обикалят почти цялата страна. Хората посрещат операта с интерес. Но винаги Дико си спомня за посещението в Шумен. Касиерът бил продал само четири билета. И тогава се ражда едно интересно хрумване - Стефан Македонски предлага да се промени афиша. Нарисувана е Кармен с дълга рокля и танцува с дайре в ръце. Хората се спирали пред афиша и се чудели каква ли ще е пък тази опера "Кармен"? И от любопитство салонът бил препълнен от хора... В оркестъра на операта свирят още Петър Илиев, Никола Бусаков, концертмайстора Сашо Попов, обоистът Павел Солин и други.

Вечер, когато нямат концерти, музикантите се разхождат. Дико се запознава с едно момиче на име Анастасия, дошло от годечкото село Бърля да бъде слугинче при богаташи в столицата. Запознали се и се харесали. И все по-често и по-често се срещал с Анастасия. Решил Дико да се задоми - семейно гнездо да свие... Вдигнали сватба в Карлуково. А след сватбата младоженецът заминал за София. Трябвало да продължи работата си. А булката останала на село при старите. Тъгувала младата булка за своя жених. Тъгувала и денем и вечер, когато си лягала сама в собата. А Цона и Илия дълго си приказвали и умували:

Дико трябва да се прибери у дома. Не може младата невеста да стои сама на село - какво ще си помислят хората. А и млад е - какво ще прави в София сам, когато вече си има жена? Дошъл Дико да види невестата си. Баща му бил непреклонен:

- В София няма къде да живеете. Връщаш се на село при невестата си. Все ще измислим нещо - хляб ще се намери за всинца ни!...

Написва Дико молба до диригента да бъде освободен. Подава я той с вълнение на Тодор Хаджиев. Диригентът гледа своя най-добър музикант с недоумение - защо ще напуска оркестъра? Дико обяснява, настоява. Разбира Тодор Хаджиев мъката на музиканта, но не може да му помогне. Разделят се като най-добри приятели.

- Музиката е твоето призвание, твоя съдба, Дико, затова не се отказвай от нея! - му казва Т. Хаджиев...

Било месец февруари на хиляда деветстотин и двадесета година. Завърнал се Дико в Карлуково при младата си невеста. Зарадвала се Анастасия, че ще бъдат заедно. Но... радостта и на двамата траяла малко. Нямало какво да се яде. Нямало къде и какво да работи Дико. Свирел по сватби в Карлуково и съседните села, но малко печелил - парите все не стигат и не стигат...

С ФЛИГОРНА В РАВНИНАТА...

Сватбите почти сам отсвирвал Дико. Надпреварвали се да го канят - той да свири. Ласкаела го тази малка слава, която си създал сред хората от селото за кратко време откакто се е върнал, но това не го "топли" - не му дава хляб. И мисли Дико, премисля заедно с Анастасия какво да правят. И спасението дошло една вечер. Брат му се върнал вкъщи възбуден, развълнуван. От вратницата завикал:

- Бако, имам нещо да ти казвам! Чух на мегдана мъжете да говорят, че из равнината, към Дунав имало много земя и който пожелае го оземляват. Бако, хайде да придумаме тате да идем и ние там - нали виждаш, че от тия шест декара земя нищо не може да се изкара.

Мислил Дико, премислял какво да прави и решил: ако ще се изселва ще тръгнат всички - и родителите му и по-малкия брат и сестра му.

- Тате, какво ще кажеш, ако идем в равнината? Мисля, че там ще бъдем по-добре. Ако не ни оземлят, то поне ще работим

земя на изполица и пак ще изкарваме хляба? - рекъл Дико.

Не възразил старият Илия Диков. Не възразила и Цона, но мъчно и било да остави къщицата си макар и малка, покрита с плочи - тук е коренът й, но какво да прави като няма как да изкарват прехраната. Тихичко се простила Цона с всяко кътче на двора, с комшийките и със сълзи на очи им поръчала:

- Марийке, Иванке, па наглеждайте къщата и двора!

С мъка в душата се разделя с дома и Илия Диков. Мъка се надига в душата на Дико. Нали тук за първи път го е огряло слънцето. Тук е засвирил на свирка. Тук за първи път видял флигорна. Тичал е по брега на Искър подир овцете - играл е до насита с другарите си...

Натоварили покъщнината на една кола и тръгнали. Два дни и една нощ скрибуцала волската кола по пътищата от Карлуково до равнината. Питали, разпитвали де кого срещнели по пътя си - в кое село дават земя за обработване. Един стар човек им казал:

- Още малко вървете, момчета! Ще стигнете до малко хубаво село с юнашко име. Войводово му казват. Младо е селото. Спрете там. В него има много банатчени и някои от тях се изселват в Чехия. Идете там! Хората са много добри и вярвам ще намерите и земя, и приятелство. Може и да ви оземлят, а сдобиете ли се със земя тя дава и хляб, тя дава живот. Ако я заобикнете и й се вдавате, тя ще ви се отплаща...

Преди зайдело слънце волската кола изкачила малката баирчинка над село Крушовица и не след дълго пред очите на преселниците се показвали ниски къщици. Малки са войводовските къщи, строени в готически стил, но са чисти, спретнати. Има в тях нещо необикновено - а в подредбата и чистотата никои други домове в околните села не могат да им съперничат... Разпрегнали морните добичета току край Войводово. Мъжете изтупали дрехите си от пепелта от дългия път, избърсват чела от солената пот. Слизат и жените, оправят поизмачканите си фусти. Наобикалят ги селяни от Войводово. Дошли мъже и жени. Мъжете са облечени чисто, спретнато, а жените със силно набрани фусти и колосани кърпи на главите. Говорят български език, но знаят и чехски. Разпитват те далечните пътници откъде са, какво ги носи в тяхното село и като разбират, че идват да се заселват тук, любезно ги канят да преспят тази първа нощ в домовете им.

На другия ден Дико отива с баща си при кмета и споделят желанието си да останат тук да живеят. Казва му Дико, че е музикант, че може и музика да създадат, че то село без музика може ли. Ако няма музика ни празниците са празници, ни сватбите са весели. Слушал думите им селският управник и отсякъл:

- Добре! Щом сте решили да оставате тук оземлявам ви с по шеснайсет декара земя!...

И Дико, и баща му напуснали кметството доволни и предо-

волни. Кроили планове и започнали да обработват земята. Купили си къща близо до шосето с голям двор. Годината е хиляда деветстотин двадесет и първа. Двамата братя обработват земята - орат, копаят, сеят. От войводовчани научили как се оре, как се сее и как се пече хубав хляб - хляб какъвто досега не били виждали. Но във Войводово Дико остава само една година. Научили, че е музикант потърсили го от село Букьовци, сега град Мизия. Кметът бил щедър - дал му да обработва двадесет и пет декара от общинската земя, а по-късно тя ще стане собственост на Дико Илиев... Върви Дико подир ралото. От време на време ще подвикне на добичетата и мисълта му отново отлита надалеко при музиката, в миговете му, когато е свирил във военен оркестър, в "Оперната дружба". Звучи в ушите му музика. Вдига очи и гледа как трепка чучулигата. Все над него се върти и пее. На душата му става тъжно. Спира кравите да си поотпочинат, пуска копралята на земята, вдига глава нагоре към небето, а погледът му следи трепкащата птица. Във всяка трела на чучулигата Дико долавя най-тънките нюанси на песента. С всяко трепкане на крилете песента на чучулигата се променя - понякога е много весела, понякога е тъжна. Само след миг, събрала като че ли цялата радост на света, птицата пее възторжено, радостно. "И тя си има свой живот, свои радости и мъки - си мисли Дико. Сигурно затова и песента и е така различна, кръшна, пищна. И птиците като хората си имат живот, който ражда и песен. За мене ли е тази работа да вървя подир ралото, да сея жито, да напоявам земята с потта си? Хубаво ми е като гледам тези дълги, черни бразди - те ми напомнят петолиния с ноти! Вечер като се върна у дома ми е хубаво на душата. Доволен съм от труда си. И хлябът ми е сладък. И все музика ми звучи в душата. Кога ще създавам музики? Много духови музики трябва да има тук в равнината! И земята трябва да има своите празници, и за хората трябва да има повече радост. Най-големият празник за земята е, когато е наспорила богат плод... Ако не съм аз, ще дойде някой друг, но музики трябва да има по нашата земя. А кога, ако не сега докато съм млад трябва да помагам на хората да имат празници и то хубави. Горчивини, мъки си имат колкото искаш. Обичам земята, но друго е моето призвание - музиката. Ще река на брат ми да оре и моята земя, да я копае, да помага на Анастасия, пък аз ще помагам колкото мога - ще делим по братски, а каквото спечеля от музиката ще е добре дошло. Ще ме разбере брат ми, щото сме от една майка родени...". Оре Дико и все тези мисли мъчат душата му.

Слънцето угасва лека полека на заход - скрива се зад далечния хоризонт. Дико подкарва колата от "Гладно поле" към село. Срещат го селяни и поздравяват:

- Добра стига, Дико!

А той, разговорлив, весел, им отвръща кратко:

- Добра да е!

И продължава Дико своя път към селото. Излиза Наста. Посреща го. Разпрягат добичетата. Измива Дико ръцете, лицето си и влиза вкъщи. Слага Наста софрата. Дико посяга към паницата с чорба, но не може да преглътне - нещо е застанало на гърлото му - притиска го - не може да преглъща - трябва да се изприкаже пред жена си. Нека и тя знае какво е решил той. Ще го разбере тя, защото и тя обича музиката, обича и него. И нейното сърце трепва щом засвири музиката на мегдана... Изпъшка Дико дълбоко и продума:

- Я слушай, булка, да ти кажа какво съм намислил. Цял ден се влача като болен след ралото. Цял ден слушам песента на чучулигите и нещо ми става на сърцето. И все музика ми се счува и никак не ми е по сърце да се влача след ралото и кравите. Мисля, че ще се уталожи сърцето ми като тръгна по съседните села и събера млади хора, които да науча да свирят, да създадем духови музики. И радост ще сътворим за хората по селата. Нали знаеш колко е хубаво когато на празник на мегдана свири духовата музика! Ти ще останеш тук на село - с брат ми и баща ми ще обработвате земята. И аз ще помагам, но първом душата си трябва да уталожа - да свиря, това искам. Първом ще ида в Бяла Слатина. Ще опитам там да създам голяма музика, пък после ще ида в други села. Вярвам, че хората няма да ме оставят да умра от глад - и аз все ще припечеля нещо. И народът го е казал, а и майка ми го казва, че със свирка къща се не храни, ама кога сърцето те тегли на там какво можеш да направиш. Пък щом на душата ми е хубаво - така ще се трудя, че ще има и песен, и хляб ще има!...

Наста поклати глава, погледна стопанина си в очите и отвърна покорно:

- Дико, нали знаеш, че твоята дума ще да бъде! Като те тегли сърцето към музиката - отдай и се! Върви при нея! От глад няма да умрем...

В едно утро Дико Илиев пристига с малкото влакче на Белослатинската гара. Среща стар мъж и пита:

- Бае, къде се намира общината ви?

- Не е далече оттук. Върви направо и после свий ей към онази сграда! Какво те носи насам? Ти май не си тъдявашен - и говорът, и облеклото ти не са нашенски - рекъл мъжът и огледал младият Дико.

Почукал плахо на вратата на кметската стая. Влязал и със смущение в гласа започнал разговора:

- Ако нямате мераклии хора ще ви доведа музиканти мои приятели чак от София и ще създадем хубава духова музика. А вие ще ни дадете каквото се споразумеем. Както решите така ще ни заплащате за свирнята.

ОКРЪЖНА БИБЛИОТЕКА
гр. ВРАЦА

- Ще ви оземлим с по двайсет и пет декара орна земя! - отсякъл кметът.

Одобрил Дико предложението. Повикал и свои приятели, с които свирел във военната музика в София и всичко вървяло на добре - щели да направят най-голямата духова музика в този край, но... управата на Бяла Слатина не устояла на думата си:

- Ще си минем и без музика! - отсякъл кметът! Нямаме толкова земя за даване!

И пазарлъкът бил развален. Семейството на Дико Илиев се преселва в село Букьовци. Тук има мераклии да сформират духова музика. Сбъдва се желанието на Дико. Идват мераклии - все млади мъже и започват да учат занаят от Дико Илиев, да се учат от него на музика. Той им дава начална грамотност по музика. Ще минат няколко години и Дико ще създаде в Букьовци още една музика. И двете музики свирят хубаво - по негов тертип. Свирят музиките, но е беден репертоарът им - малко са хората, а селяните обичат да играят хора и по сватби, и по кръщенета, и по сборове.

Денем Дико оре и копае, жъне на полето, а в празничните дни, в събота и неделя отсвирва сватби или годявки. Все него търсели, щото хубаво свирела музиката, която той водел, а и самия той бил пръв музикант между букьовските свирджии. Оре Дико. Върви след ралото и гледа как след него остават дълбоки, черни бразди. Оре и си мисли: "Мигар така ще си ида от този свят без да оставя поне една дълбока следа след себе си. Трябва да оставя нещо на хората, с което да ме помнят..."

Сутрин, когато отива към полето гледа как се вдига топла пара от земята - как диша земята. Гледа и на душата му става някак хубаво. И по пладне обича да гледа Дико как трепкат чучулигите над нивите. Гледа и все песен му се счува - една такава хубава, нечувана досега песен. И, щом се прибере вкъщи взима молив и листове и сяда пред газеничето. Тананика си и пише бързо нотите по белия лист. Така през хиляда девестотин двадесет и осма година се ражда "Еленино хоро". Разучили го и двете музики. И двете го свирели. И се понесла мълвата в селото, че Дико Илиев създал хоро, че е написал хубаво хоро! Тълпели се хората да го чуят. И клатели одобрително глави:

- Брей, тоя Дико, ама че дарба има!

Дълго време "Еленино хоро" всички ще го знаят с това име и чак през 1973 година Дико Илиев ще го нарече "Букьовско", за да му напомня за годините, през които е живял в това голямо село на Оряховска околия. И някак потръгнало му на младия музикант в Букьовци. И ново хоро композирал, което нарекъл "Грънчарско". Като го чули селяните още повече му се зарадвали, че с такива хубави хора ги дарил. По кърска работа ходи Дико, но сърцето му е другаде - в музиката - все му се иска да иде до съседно село да чуе какви хора свирят там, та ако има нещо по-хубаво да го разучи с букьовските музики.

Пак тук, в Букьовци ще се роди през тридесета година още едно ново хоро, което Дико Илиев посвещава на преселниците от самоковския край и го нарича "Самоковско"... За няколко месеца Дико ще отиде в Белослатинското село Комарево - поискали селяните музика да им създаде. Имало в селото един Иванчо. Той бил търговец на свине - купувал и препродавал. Обичал Иванчо да слуша духовата музика и все около музикантите се овъртал - интересно му било да гледа как свирят, да опипва свирките им. А понякога и пари им давал уж на заем, но не искал да му ги връщат - добър бил търговецът на свине, и веселяк човек бил. И нещеш ли, на Дико му хрумнало да композира хоро. Хоро, което нарекъл "Веселият Иванчо". На Иванчо го посветил - симпатичен му бил този търговец... И досега няма духова музика, която да не знае това Дикоилиево хоро...

Легенди се разказват за духовата музика на Дико Илиев. Толкова хубаво свирела, че едва ли може някой да устои на изкушението да не се хване на хорото. Свири Дико и гледа как хората играят и целите са усмихнати - весело им е на душите. Разказват, че веднъж музиката свирела на мегдана. Свирела хора. Моми и момци се били наловили та играели. Пъстрополи били премените на момите. Край хорото минавал циганина Дайчо. Циганката го била изпратила да събере и донесе дърва от гората, че нямало с какво да се топлят циганчетата. Стои циганката вкъщи и чака Дайчо да се върне. А Дайчо спрял на мегдана, хвърлил бремето с дърва и се хванал на хорото - играе Дайчо и подвиква, па току си удари скъсаната капа о земята. По едно време гледа той, че идат циганчетата да го търсят и се пуснал от хорото, нарамил дървата и тръгнал. Циганката с люти клетви го проклина... Та за циганина композирал Дико хоро, което нарекъл "Дайчово". Хубаво хоро - весело като душата на веселия циганин. И се понесло и това хоро по цялата Дунавска равнина - засвирили го музикантите. Свирели и благославяли ръката и дарбата на Дико Илиев... И двете букьовски музики се надсвирвали. И двете хубаво свирели...

През хиляда деветстотин двадесет и девета година в Оряхово се установява Трета дружина на Видинския полк, която по-късно се преименува 36-ти Козлодуйски пехотен полк. Но полка няма своя духова музика, затова канят от съседните села музиканти. Най-хубаво свирела духовата музика на Дико Илиев от Букьовци...

ГАРНИЗОННАТА МУЗИКА СВИРИ "ДУНАВСКО ХОРО"

Единадесет години Дико Илиев дели сърцето и душата си между земеделието и музиката. Единадесет години душата му жадува да се отдаде на музиката, но той не може да стори това, защото не може да изкарва хляба си със свирнята. Затова е и орач, и сеяч, и жътвар, и музикант... Все по-често букьовските музиканти свирят в неделни дни и на празници в полка в Оряхово. Един път Дико научава, че командирът на полка е решил да се създаде военен оркестър. Развълнувал се Дико. Дни и нощи наред все за това си мислел: ще бъде добре да стане военен музикант, но как да остави дома, жена си, а и толкова мъка се събра - почина им първородното момиченце Цонка - как да утешава Анастасия, как да я остави тук, на село. Сподели с нея:

- Жена, имам нещо важно да ти казвам. От няколко дни една мисъл не ми дава мира - решил съм да ставам военен музикант. В Оряхово ще ида - там сега търсят музиканти за военния оркестър. Ти ще останеш тук, пък ако е рекъл господ, ще прибера и теб в града, а може и къща да си купим или да си построим! По друго нещо си е да свириш във военен оркестър. А и сигурно ще има какво да науча от колегите си - вярвам че има музикално грамотни момчета.

Слуша Анастасия думите на Дико и сълзите й току рукват. Какво ще прави на село без Дико. Е, вярно ще и помагат свекъра, свекървата, деверът, етървата. Пък щом е решил Дико сигурно ще да е по-добре и за него, и за семейството.

- Щом си решил и мислиш, че ще бъде по-добре иди във военната музика пък аз ще се оправям както мога. Хубав град е Оряхово. След време ще се приберем и ние при теб. Върви!...

Било лятото на хиляда деветстотин тридесет и първа година. Определили Дико да свири на баритон. И се зарежда напрегнато ежедневие за музикантите. Но най-очаквани са съботните и неделните дни, когато свирят на градските вечеринки, когато момчета и момичета се обучават по танци. Зрелищни били тези дни и вечери в Народния дом в града. Пристигали натъкмени, нагиздени млади госпожици с капели и мрежички. Пристигали млади момци с дрехи алафранга, с папионки с едното желание - да се научат на танци - модерни, пренесени в този крайдунавски град от Виена и Будапеща - нали тук пускат котва чуждоземни параходи. От спрелите на пристан в града кораби слизат моряци, от

които тукашните млади се научават на най-модерните танци, на изисканост в държанието и отношенията един към друг... Свирят музикантите и се наслаждават на грациозните танци на момите и ергените. Свирят на балове, на соарета и матинета. А и гражданите са особено радостни, когато разберат, че на мегдана или в Народния дом ще свири военния духов оркестър - и мало и голямо излиза да слуша...

Щастие е за духовия оркестър на тридесет и шести Козлодуйски полк, че за диригент идва Александър Вейнер. Човек с висока музикална култура - чех по произход, но завършил висше музикално училище в Русия, в Ровно, Александър Вейнер е незаменим педагог. И освен това е много добър човек - той се отнася дружелюбно към музикантите. Готов е да им помогне, да отвори очите им за знанието, за музиката - да открие тайните на музиката...

Дико Илиев проявява особен интерес към музиката. Любознателен човек е той - иска да знае много неща. И разбира, че от капелмайстора, от Александър Вейнер може да узнае много от тайните на музиката. Все пита Дико, все около капелмайстора се върти. И свири, учи се Дико. Свири не само на баритон, но на още няколко музикални инструменти. Вейнер се отнася към музикалните интереси на Дико с внимание, с благоразположение и с охота му казва:

- Питай! Каквото не ти е ясно питай! Не се притеснявай - ще ти кажа всичко, което знам и по теория, и по практика - ще ти помагам... Чух от момчетата, че пишеш музика. Дай нотите да видим какво си композирал - струва ли?

И Дико подава на капелмайстора нотната тетрадка със ситноизписани ноти. Вейнер гледа, тананика и пак поглежда Дико. Изсвирва сам написаното от неговия музикант и го потупва по рамото:

- Браво! Много хубаво! Продължавай да композираш така! Питай каквото не ти е ясно! Питай - аз ще ти помагам!...

Дико става любимец на Александър Вейнер, защото не само че е любознателен, но е и много трудолюбив. Носи музиката в душата си. Той свири във всеки свободен час - разучава упражнения, хора, маршове и други произведения извън задължителния материал, който се разучава в оркестъра. А много често вкъщи сяда пред нотните листове и композира. Той знае че капелмайсторът ще му каже истината - дали струва композираното хоро или не. Понякога му стигат само думите на Вейнер:

- Добре, Дико! Това хоро ми харесва, но прегледай го довечера още един път и утре ще го изсвирим двамата!

Добрите думи дават криле на музиканта, на бъдещия композитор...

От топлите думи на капелмайстора ли, от що ли, но Дико все

по-често сяда пред нотните листове, все по-често пише нещо. После ще го изсвири и на душата му става хубаво, хубаво. Всеки миг свободен от задълженията в казармата той използва да пише музика. Известно време е разделен от семейството си. Анастасия с децата е в Букьовци, а той тук, в Оряхово. Ще минат няколко години докато посъбере някой и друг лев и купува двор, близо до казармата. Струпват си къщица с две соби и коридорче на връх земя. Пожелал Дико къщата му да "гледа" към реката, към Дунав. Така и станало. Малка е къщата, но нали я имат. За какво са им повече соби, а и парите им не стигат. Дико най-много се радва, че щом излезе от къщата пред погледа му се открива неповторимо красива гледка - долу блести сребристата река, а оттатък е равнината на съседна Румъния. Тишина и спокойствие царят наоколо. Понякога с часове може да стои и да гледа Дунава, как по него пътуват товарни параходи, които идват или от Будапеща и Виена, от Братислава и Оршова, или пък ще се разнесе онази особена свирка на пътнически параход, който пътува от Видин за Русе или от Русе за Видин. Обича Дико да съзерцава реката рано на пролет, когато върбите и тополите току-що се разлистват, когато долитат птиците, когато пече топлото пролетно слънце и никне зелената трева. Неповторимо красиво е да върви по меката трева по брега на реката - да чувства как краката му потъват в зеления килим на тревата. Хубаво му е на душата и се заглежда в цъфналите пролетни цветя - в теменужките и синчеца, в котешките мустачки и кериното ухо. Песента на птиците е омайна - в нея Дико долавя музика, която стига направо до сърцето му. Легне си вечерта и не може да освободи душата си от песента. И все музика му се счува, и все неповторими звуци долитат до ухото му... Върти се в леглото - не може да заспи. Анастасия току-ще го побутне:

- Дико, какво ти е? Да не би да си болен - защо така се въртиш в леглото? Не спиш ли? Какво ти е?

А Дико и отвръща тихо, за да не прогони хубавите мисли, които го спохождат:

- Нищо ми няма, Насте. Нищо, сигурно съм сънувал нещо, та съм се въртял в леглото. Ти спи, не се безпокой за мене!...

Ще изчаруди той Наста да заспи, ще стане, ще излезе от собата навън или ще влезе в другата соба, ще запали газената лампа и ще пише нещо по нотните листове, които винаги стоят на явно място. Ще се роди или хоро, или китка...

Есени, преди да завалят снеговете, Дунава е бурен и водите му са мътни и черни. Голите клони на тополите и върбите стенат от вятъра, който се провира през тях. Глухият грак на дивите патици е знак, че скоро ще завали сняг, че настъпва зимата. Задухва северен вятър. Иде той от към Карпатите, прескача Дунав и връхлита над града. Връхлита със сняг. Нощта вали и до

заранта затрупва къщята чак до стрехите. Всичко е в бяло. Дико става преди да се е развиделило. Ще разрине снега, ще направи пъртина чак до края на дворчето, което опира на самия бряг. Гледа Дико надолу към реката да види дали се е укротила или още е бурна и сърдита. По водите на реката познава какъв ще бъде денят - ветровит или спокоен, мъглив или слънчев. Докато се разбудят децата Дико ще им направи и снежен човек, ще му сложи шапка и метла в ръката и нос от червена чушка. Ще извика Александрийка и Илийчо да видят снежния човек и тогава ще тръгне за казармата. Няма защо да бърза - близо е казармата - за няколко минути път пеша и ще стигне...

Лете най-обича Дико да седне под лозницата на сянка. Загледан натам, към Дунава, той си тананика или ще вземе флигорната и ще засвири нещо. Ще свири докато слънцето се скрие зад "Камъка" и врабчетата престанат да се боричкат в бухлатите чемшири. Анастасия ще се провикне:

- Дико, ела да вечеряме!

- Ида, ида! - ще отвърне той и пак ще продължи да свири и ще забрави, че го чакат за вечеря, та Анастасия пак ще го повика този път настоятелно:

- Ела, че децата ще заспят докато ти се наканиш!

Прибира Дико флигорната и тръгва към къщи. Яде, а в ушите му все звучи музика. Говори и в гласа на Анастасия, на децата долавя музика. Хапва набързо и пак излиза навън та свири. По някое време току затихне свирнята - не чуе се. Той присяда направо на тревата и нанася нотите по белите листове и... се ражда нещо ново...

* * *

Тиха пролетна привечер на хиляда деветстотин тридесет и пета година. Кайсиите са отрупани с цвят. Подухва лек ветрец и сейва белота от дърветата по калдаръмената пътечка. Бели цветове падат и върху ръцете на музиканта. Дико е седнал под кайсиите на трикрако столче и си тананика мелодия. Вдига той очи към дърветата, към небето. А то е чисто като огледало. Погледът му се рейва надолу към Дунава. Заглажда Дико косата с дясната си ръка назад и бавно, бавно се отмества настрана от дърветата. Белотата продължава да вали. Дико тръсва глава, за да я отпъди от косите си, навежда се над нотните листове, тананика, а с дясната ръка бързо нанася нотите по петолинията - пише това, което си тананика. Анастасия минава край него, но като вижда, че пише, не го задява за нищо - остава го да стои до

късно навън - докато се стъмни съвсем и не вижда да пише в нотната тетрадка. Чак тогава Дико влиза в собата, запалва газената лампа и продължава. Анастасия приспива децата в другата соба. По едно време чува, че я вика Дико:

- Насте, Насте, ела! Ела да чуеш какво излиза от свирката? Ела да чуеш какво написах!

Наста присяда до Дико и с изненада чака да засвири той. Свири Дико с хармониката. Тя слуша, а сърцето и ще изхвръкне от гърдите. Разбира Наста от музика - години наред тя е първият човек, който слуша изпълнение на ново хоро. Но досега тя не е слушала такова хоро.

Много рано тръгва за казармата тази заран Дико. Върви и стиска под мишницата си здраво листове, изпъстрени с ноти - игриви, неповторими. Върви Дико и си мисли: "Ще се престраша и ще покажа написаното хоро на капелмайстора Александър Вейнер. Добър диригент е той и ще ми каже без да ме лъже дали ми струва хорото..." ...Върви Дико и си тананика хорото. И сам възкликва: "Е, хубаво е, дявол да го вземе!" Как да не е хубаво като в него Дико се е постарал и втъкал и полъха на дунавеца, и радостта на хората от настъпващата пролет, и тихият ромол на реката и онази неповторима гонитба на вълните - играта на белите чайки със вълните на синия Дунав. Има я широтата на стародавната река. Мирише на пролет, на цъфтеж...

Подава Дико листовете на капелмайстора. Стои Дико прав, не сяда. Може ли подчинен да седне в присъствието на началника си. Александър Вейнер прочита един, два, три, че и четири пъти написаното, отпуска ръка, в която държи нотните листове и пристъпва до Дико, прегръща го и с просълзени очи, като го потупва по рамото казва:

- Браво, Дико! Неповторимо хоро си сътворил! Браво! Браво! Откъде се е взела толкова фантазия, толкова творческа сила?!? Това е хоро, което може да подлуди човек от радост. Завиждам ти, Дико! Ти си неизчерпаем извор на творчество, на музика! Ще разучим хорото с нашия оркестър! Я повикай момчетата!...

И докато дойдат музикантите Александър Вейнер, развълнуван, не слушал друг път такова хоро пак пита:

- Е как така ти хрумна, как така се роди това хоро? Повярвай ми - за първи път ми се случва мой ученик да композира такова хубаво хоро... Как мислиш да го наименуваш?

Дико слуша с наведена глава. Притеснен от хвалбите с накъсан от вълнение глас отвръща:

- Отдавна нося в сърцето си това хоро. Отдавна ме вълнува красотата на реката, на Дунава. Седна ли на двора и очите ми отправят поглед надолу към реката, нещо ме хваща за гърлото - не мога да определя точно какво е - хем ми е драго, хем ми е мъчно. Обичам тази бяла река. Обичам нейната кротост в тихите летни дни и бурните й води през късна есен и през зимата.

Пленителна е реката през пролетните дни, когато наоколо всичко е в белота, в пролетен цъфтеж. Тази обич превърнах в музика, в едно хоро. Какво ще кажете, ако го нарека "Дунавско"?...

- Чудесно име си избрал на това хубаво хоро, Дико! Хайде сега да го разучим!

И гръмва гарнизонната музика! Музикантите са изумени. Всеки поздравява Дико, стиска му ръка, потупва го дружески по рамото... И свирят момчетата. Свирят един, два, и три и четири пъти това хоро...

Имало традиция, която се пастри и до ден днешен, в неделен ден на площада в Оряхово да свири духовата музика. С вълнение пристъпил на площада не само Дико, но и неговите колеги от оркестъра. Вълнувал се и капелмайстора Александър Вейнер. В присъствието на много млади хора, на мало и голямо в един неделен ден за първи път те свирят хорото на Дико Илиев, което и той, и всички от музиката нарекли "Дунавско"... Гръмват звуците на музиката. Свири гарнизонната музика! Децата препускат към площада, за да и се насладят, а тези, които са вече тук, обръщат глави - гарнизонната музика свири ново хоро. Чуват се възгласи:

- Брей, че хубаво хоро!?

- Ама, че хубаво хоро!

И се трупват хората близо до гарнизонната музика. И питат и разпитват откъде са научили хорото, кой му е автора. И за миг новината обикаля площада. Хората научават, че Дико Илиев е композирал ново хоро. Научават, че хорото е наречено "Дунавско". Ей там група млади хора, скандират без прекъсване: "Браво, Дико! Браво! Браво!" А гарнизонната музика свири - повтаря, потретва и за десети пъти изсвирва хорото. Играят млади булки. Играят ергени и не се уморяват. Ама че е хубаво - играеш и ти се струва, че се носиш по вълните на реката, и бели чайки докосват с криле вълните на реката и побягват, за да настигнат друга вълна. И мирише на пролет. Чуе се звън на хлопки. Радост изпълва площада...

И се понесла славата на "Дунавско хоро" от единия до другия край на България. Не минава голям български празник без да се свири "Дунавско хоро"...

В много от срещите, които съм имала с бай Дико, той винаги напомняше:

- Най-обичам да свири гарнизонната музика на голям мегдан, да се извие голямо пъстро хоро. Да играят момците и момичетата, закичени с алено мушкато. Много му приляга на "Дунавско хоро" да го закичат с алено мушкато! И ми се струва, че няма да е толкова хубаво хорото, ако не са закичени младите с алено мушкато. Обичам си това хоро, така както обичам този мой градец Оряхово. Че къде другаде има такава красота - очите

на човек не могат да се наситят на широтата, на тишината, която идва от долу, от Дунава, от стародавната река и нейния бряг, обрасъл с върби и тополи...

* * *

Свири гарнизонната музика на оряховския площад. Свири "Дунавско хоро". Събрало се е пъстроцветие от млади и стари и всеки сочи:

- Ето го бай Дико! Той е написал това хубаво хоро! Ей, бай Дико, браво!...

А бай Дико надува флигорната. Свири човека не се шегува. Децата го заобикалят и оглеждат флигорната му. А щом свърши хорото, бай Дико вика децата при себе си, дава им флигорната и им показва как се свири с нея. Разрешава на децата да надуят по два-три пъти тази медна свирка. Знае той какъв мерак е имал като дете да му даде някой да свири на такава флигорна...

Тиха пролетна привечер е слязла над оряховския площад. Гарнизонната музика свири "Дунавско хоро". Чува се чак долу на Дунава, прехвърля реката и се чува в румънското село Бекет. И там името на бай Дико Илиев е станало известно - и не само името му, а и хората му. Наши приятели от Бекет ни казваха, че се събирали и слушали, когато в неделните дни в Оряхово на площада свирела гарнизонната музика. Особено хубаво се чува, когато времето е тихо... Никой не може да изброи по колко пъти се свири "Дунавско хоро" на площада. Уж музикантите решат да изсвирят нещо друго и току ще дойде някой при капелмайстора и ще рече:

- Маестро, молим свирете "Дунавско хоро"! Много е хубаво - не ни лишавайте от тази красота!

И свирят музикантите. Свирят до насита. И всички играят до насита. Свирят музикантите докато се мръкне и тогава прегръщат свирките и си тръгват за дома - изморени, но доволни, че са доставили на хората радост... И така България познава "Дунавско хоро", но никой дълго време, не знаеше кой е авторът му, кога и къде е създадено хорото...

* * *

От всички сезони на годината бай Дико най-обичаше пролетта. Той се чувствуваше с особено приповдигнато настроение през пролетта. И сигурно не е случайно, че много от хората си бай Дико е сътворил през пролетта. И не само че ги е сътворил през пролетта, но им е дал пролетни имена. Ето само някои от тях: "Майски цветя", "Над Букьовци пролет", "Майско утро", "Пробуждане на пролетта" и други. Той обичаше да казва:

- Пролетта е младостта на годината, младостта е пролетта на живота! Най-хубав е живота през пролетта, през младостта на човека!...

Засели се "Дунавско хоро" в душите на хората от равнината, от селата и градовете по брега на Дунава. Надпреварваха се хората да канят по сватби и кръщенета военната музика да им свири - да запомнят, че Дико Илиев е свирил на празника им. Играли са до насита "Дунавско хоро". И до ден днешен не минава веселба без "Дунавско хоро". Празниците ни биха изгубили много от своята емоционалност, ако музиката не свири "Дунавско хоро".

И колкото и парадоксално да звучи, някои от музикантите толкова се пристрастиха, толкова заобичаха това хоро, че има затрогващи случаи. Ето само един:

Заболял бай Флоро - работник-строител от атомната електроцентрала в Козлодуй. А преди това той свирел в тукашната духова музика. Идвали другарите му на свиждане в болницата. Говорели си, а той не забравял да им поръча, на погребението му музиката да го изпроводи с хорото на Дико Илиев. "Дунавско хоро" за последно сбогом. И така и станало...

МЪКАТА И ТЯ РАЖДА МУЗИКА, НО БОЛИ КОГАТО Я ТВОРИШ...

/Разказано ми от бай Дико/

Беше топъл пролетен ден на хиляда деветстотин петдесет и девета година. Минавах край къщицата на бай Дико. Сладкодумен беше бай Дико и затова колкото и да бързах, никога не подминавах двора, портичката, без да се отбия на раздумка с чародая на музиката... Не се колебах - отворих малката портичка. Тръгнах по калдаръмената пътечка в двора. Бай Дико беше седнал на трикрако столче пред къщата. Като ме видя той се оживи... В градинката му имаше най-различни цветя. Бай Дико не позволяваше на други да се бъркат в грижите му за цветята. Той винаги казваше, че без цветя не може да има красота на земята, а който обича цветята обича красотата... В лехите имаше всичко - шибой и бухлати чемшири, разноцветни лалета, едри хризантеми и дъхави димитровчета. Лехите така са подредени, че цветята като че ли ей сега ще проговорят. А бай Дико наистина си говори с цветята, с тревата. Плеви и си говори. Полива и милва цветенцата. А на изпроводяк, ще откъсне цвете и ще

изпрати гостенина по живо по здраво...

Седнах и аз на малкото столче, което ми поднесе бай Дико. Седнах и разговорът ни тръгна пак в познатата посока - за музиката, за хората, за цветята. Потри бай Дико челото си, наведе глава, въздъхна дълбоко и продума:

- Весели са моите хора, Цветанке. Игриви са. Толкова са игриви, че човек трябва да е много болен или много стар, та да не скокне и се хване на хорото. Радостта ражда хубост. Милно ти е на душата... Мъката и тя ражда песен, но боли, много боли когато пишеш, когато твориш...

Три момиченца ми умряха. Ти може и да не знаеш - първите две си отидоха от белия свят още като мънички. Боля ме сърцето и душата - рожби са това... Имах аз дъщеря на име Александрийка. Свидна ни беше много тази рожба, щото се роди след двете момиченца, дето ни умряха като малки. Радвахме й се, обичахме я много. Растеше Александрийка умна, добра. И досега я виждам пред очите си с босите крачета как тичаше из двора, как се смееше. Такъв смях на дете не съм чул през моя живот. Засмее се, а този смях като че ли ми отваряше душата. И гальовна беше - умилкваше се около нас като котенце. Ще седне вечер на коляното ми и ще ме разпитва:

- Татко, какво правихте днеска? Свирихте ли много? А хубаво ли е да свириш? Татко, ще ме заведеш ли някой път в казармата да видя как свирите?

Аз и отвръщах с гальовни думи. Убеждавах я, че е забранено да се влиза в казармата, че началника ми не позволява, а нали като излезем на мегдана да свирим, тя ще ни види... Обичаше Александрийка хубавото. Все искаше да пошива, да рисува. И като рече, че ще учи и не отстъпи:

- Татко, мамо, искам да уча!

Чудихме се с Наста какво да правим, къде да я пратим да учи. Разбрала бе Александрйка, че във Видин имало стопанско училище - там занаят щяла да си хване - много неща щяла да научи. Решихме и я проводихме във Видин и книга да учи, и занаят да си хване. Проводихме я и опустя домът ни. Нещо се пречупи. Беше ни мъчно за Александрийка. А то тогава къде ти толкова влакове, или автобуси да идеш да я видиш и да се върнеш - трудно беше пътуването. Виждахме я от ваканция на ваканция. Един ден, тъкмо тръгвах за казармата и гледам раздавача пред портичката. Запътих се към него със свито сърце. Гледам го, а той не продумва. Подаде ми телеграмата и ме накара да се подпиша на разписката. Разтворих бялата хартийка и прочетох: "Тръгнете веднага. Александрийка е тежко болна". Свят ми се зави, сърцето ми се разтуптя и тръгнах бавно към къщата. Прииска ми се да повикам Наста, но нещо ме стисна за гърлото и глас не излизаше. Едва се дотътрах до прага на входната врата, бутнах я с крак и едва извиках:

- Насте, излез! Излез де! Ела за малко!...

Излезе Наста на прага и ме гледа с очи, пълни с недоумение. По едно време извика:

- Дико, какво ти е? Какво е станало?

Подадох и телеграмата. Като прочете няколкото думи, Наста се опря о вратата и леко се свлече на прага. Подхванах я под мишниците и й помогнах да седне. Приседнах и аз до нея на прага, обвих главата й с двете си ръце, а сълзите й парещи капеха направо на земята. И двамата се питахме какво ли се е случило с нашето момиче, с нашата надежда, нашето слънце и звезда... Тръгнахме за Видин. Как сме стигнали само ние си знаем. Тогава се пътуваше много дълго, защото нямаше като сега толкова превозни средства... Влизаме в пансиона и потърсихме Александрийка. Една жена ни отведе в стаята й. Лежеше момичето ни в леглото, пребледняло като вощеница - без никакво пламъче в очите. Като ни видя Александрийка само отвори очи и две сълзи потекоха на браздулки по бледите й бузи. Тя не можа да се зарадва, че ни вижда... Наста целуваше бледите детски бузи, милваше начупената коса на болното дете и преглъщаше често, за да не се разтопи солената буца, която беше застанала в гърлото й. Аз държех топлата детска ръка и едва сдържах сълзите си, които всеки момент можеха да рукнат в силен порой. Отведохме Александрийка в болница. Докторите бяха категорични, че вече е късно, че лечението ще бъде безрезултатно. Тежка болест бе покорила едно детско сърце...

Дни и нощи преживяхме с тайната надежда да се случи някакво чудо, да оздравее детето ни. Легнех вечер в леглото и не можех да заспя, а и не смеех да изохкам, за да не тревожа Наста. А тя, милата Наста, и тя не заспиваше - една и съща тревожна мисъл не ни даваше мира - дано не се случи най-страшното... Лежех и все виждах пред очите си Александрийка да тича из двора, да пее, да скача, да се умилква край майка си, край мене. Искаше ми се да я повикам да излезем навън, на двора - да я погледам как ще играе на дама, как ще бере цветя и ще се радва на зелената трева, как ще милва малките пухкави пиленца, как ще ги целува... Искаше ми се, но угасваше пламъчето на живота и... Ходех из двора като болен не, ами като изумял...

Угасна момиченцето ни като вощеница. Угасна нашата надежда, нашето слънце. А беше хубав, ясен слънчев ден. Ден, който като че ли искаше да упетори мъката ни, да ни съсипе още повече... Искаше ми се аз да легна в гроба, а не момичето ми. Искаше ми се да стане някакво чудо - да възкръсне, да се върне при нас. Но... нямаше я вече нашата Александрийка. Ня-

маше я. Гледах Наста как се мъчи, как сърцето й се топи и се чудех как нея да теша и как своето сърце да успокоявам. Нямаше мир за душите ни. Нямаше спокойствие. Така ме болеше душата и сърцето, че място не можех да си намеря...

Погребахме Александрийка. Само пустота цареше наоколо. Уж плача, а от плачът ми извира песен, извира музика - звучат весели, оптимистични нотки - така весели като момичето ми що беше весело - като Александрийка. В главата ми все музика се върти. Музика напира в душата ми. И то каква - нечувана. Такава каквато не бях писал още, каквато не бях композирал. Вървях към дома. Иде ми да заплача с глас, да вия като вълк от мъка, а в същото време тази мъка извикваше в душата ми музика... Така минаваха дните - в мъка и тревога, в неутешима мъка...

Един път не издържах. Грабнах нотните листове и излязох навън. Беше пролет. Пищна пролет - с много цветя и зеленина. И сигурно това удвояваше още повече мъката ми... Седнах направо на тревата. Положих празните нотни листове на земята. Мъката така здраво ме е хванала за гърлото, та не мога да продумам та камо ли да тананикам мелодията, която напира отвътре. А тя напира - ще ми се спука главата и сърцето. С лявата ръка тактувам, а с дясната ръка пиша бързо нотите по петолинията на белите листове. Спра за миг та обърша сълзите си и пак пиша... Пиша, а сълзите ми текат като градушка от очите. Не можех да ги сдържам и тях, и мъката, па ревнах с глас... Писах и плаках. Плаках и писах. Писах това, което извираше от сърцето, от мъката ми...Скрих се зад купата със слама да изсвиря това, което съм написал. На затулно място исках да бъда - да не чуе Наста, че свиря. Бях взел хармониката. Свиря и плача. Плача и свиря. А то хоро за чудо и приказ! Хубаво хоро като моята Александрийка! Свирих и си представих момичето си облечено в бяла рокличка. Гледам как Александрийка тича, играе. Тича по поляната и къса бели цветя... Представих си Александрийка като че ли тича по вълните на Дунава. Тича, с развяти от пролетния ветрец коси...

Изсвирих хорото няколко пъти. А то хубаво! Хубаво, весело хоро - каквато беше весела и моята Александрийка. Без да мисля много реших да нарека хорото на името на Александрийка. Да се помни, да се знае, че съм имал момиче на име Александрийка... Мъката и тя ражда музика, но боли когато се ражда такава музика... Наста ме откри по свирнята на хармониката. Пристъпи тя леко до мен, да не се смутя и помоли да изсвиря хорото. Свиря аз и плача, и тя заплака с глас. Свърших хорото, оставих хармониката, прегърнах клетата си жена и не можех да я утеша:

- Не плачи, Насте. Ще живее тя нашата Александрийка в моето хоро. Реших на нея да кръстя хорото. Да се знае, че сме имали дъщеря на име Александрийка!...

Ревахме и двамата с Наста. Тъгувахме цял живот. Няма по-страшно нещо на този свят родител да изпрати детето си на оня свят... Роди ни се син. Нарекохме го на баща ми - Илия. И момиче ни се роди - него кръстихме Александрийка...

...Мълчах и слушах с наведена глава думите на бай Дико. Слушах и не смеех дума да продумам, защото ми се струваше, че ще се люшне цялата градина, и двора, и къщата и ще прогоня мислите на бай Дико. И душата му ме беше страх да не нараня... И тогава, и после, и сега си мисля: сигурно щото е родено от мъката, хорото "Александрийка" е толкова хубаво. От мъка родено, а е толкова весело, толкова оптимистично, толкова хубаво хоро!!! И на човек му се струва страшно абсурдно, че той композиторът, че бай Дико е могъл след смъртта на любимото дете да сътвори такова неповторимо хоро. Парадоксално! Абсурдно, но е истина. И сигурно затова бай Дико обичаше толкова много хорото "Александрийка". И когато станеше дума за това хоро, старият музикант помръкваше...

"ВЕСЕЛОТО САНЧЕ"

Наста и Дико Илиеви си имат Александрийка - подновяват името на починалата си дъщеря. Хем да подновят името й, хем да намали малко мъката им. Расте Александрийка умна, добра, палава. Не само баща й и майка й, а всички, я наричат Сашка, Санче. Обичат Санчето, радват му се. То свиква със заниманията на баща си - често го гледа да пише нещо, наведен над тетрадката. Санчето обикаля баща си, и, макар да знае, че той работи, като всяко дете му се иска да остави това писане, да поиграе с него, да си попеят, пък даже да и посвири. А когато бащата не и отделя нужното внимание, Санчето се сърди, свива се в някой ъгъл и започва да плаче - разбира тя, че по този начин може да привлече вниманието му...

В едно късно след пладне Дико се връща от казармата, съблича военните си дрехи, облича домашните си одежди и бързо сяда на масата да пише нещо. Още от заранта нещо го мъчи, върти се мелодия в главата му и сега непременно трябва да го изрази на белия лист... Пише Дико и си тананика. Пише, без да обръща внимание на Санчето - даже не поглежда натам, към ъгъла, където се е свила Санчето. Тя е недоволна, че баща й без да и се порадва си пише нещо там по тетрадката. Стои Санчето в ъгъла и тихичко си плаче. Но таткото пак не и обръща внимание. След миг Санчето заплаква с висок глас. Не издържа сър-

цето на Дико и той се обръща към детето, но не пуска молива от ръката и с кротък, гальовен глас, казва това, което просто в момента му хрумнало:

- Санче, не плачи, татковото, защото пиша хоро за теб и ще го нарека "Плачливото Санче". Ако млъкнеш и ме слушаш ще го нарека "Веселото Санче"...

Рекъл тези думи бай Дико и изведнъж спрял да пише. Наистина мисълта му тръгнала в друга посока. Той пишел, композирал хоро, но като взел под внимание настроението на детето започнал да пише нещо ново. Отместил листовете, по които вече бил нанесъл ноти, вземал нови, чисти нотни листове и... запял друга мелодия. Пише той нотите по петолинията и си тананика. Санчето приближава до него, гледа ръцете му, навежда се да види как точно изписва нотите и току повтаря:

- Татко, не искам да пишеш хоро "Плачливото Санче". Татко, аз няма да плача повече, нали ще напишеш друго хоро - хоро "Веселото Санче"?

Повтаря Санчето тези думи, но все още сълзите и текат от очите. Санчето бърше сълзите си и стои права до рамото на баща си. А той се обръща към нея все така с кротък глас:

- Добре! Няма да бъде "Плачливото Санче", ама ти все още плачеш. Я си избърши хубаво очичките, за да могат да видят подобре какво пиша. Хайде, хайде избърши ги тези хубави очички. Сега виждаш ли какво пише отгоре на листа. А, видя ли, че пише "Веселото Санче"?!...

Усмихнало се Санчето и с весел глас, подскачайки повтаряло:

- Татко, няма да плача повече!...

С ъглести букви бай Дико надписва хорото. Санчето прегръща баща си, целува го, радва му се, а той на свой ред моли да го пусне, за да изсвири хорото й. Детето отпуска пухкавите си ръчички и чинно чака да чуе как ще прозвучи хорото. Разпъва бащата хармониката. Санчето слуша и се радва. Харесва и хорото. Таткото го изсвирва един, няколко пъти, за да се убеди сам дали струва хорото. Харесва му. Дяволска работа - как така стана изведнъж - беше решил нещо друго да композира, а настроението на Санчето просто извика у него съвсем друго вълнение и ето наистина хорото е хубаво - наистина е весело!... Докато той изсвирва няколко пъти хорото, Санчето излиза на улицата да се похвали на децата, че баща й е композирал хоро, което носи нейното име. Похвалила се тя и решила за благодарност да поднесе на баща си цвете. Обича тя люляка, затова откъсва клонче цъфнал люляк и закичва ревера му. Оживен, възрадван от жеста на детето, бай Дико възкликва:

- Благодаря ти, Санче! Е, татковото как разбра, че едно от любимите ми цветя е люляка? Ох, че хубаво мирише! Ама този дъх на люляк наистина може да омае човек...

Така понякога едно малко събитие може да измени посоката на мисълта на твореца. Така спонтанно идват мислите и идеите за сътворяването на много от хората на бай Дико. Пише той по повод и без повод...

* * *

През 1938 година Дико Илиев е във военния оркестър в София. Той споделяше:

- Много научих и много преживях през време на престоя си в София във военния оркестър. Много неща научих от стария капелмайстор Петър Касабов, който ме прие да свиря на баритон в оркестъра му. Благ човек беше капелмайсторът Касабов. Обичаше ме той и аз му помагах колкото ми позволяваха силите - бях му помощник. Даже понякога той казваше, че ако умре мене да направят капелмайстор. Но кой щеше да ме направи капелмайстор мене, четвъртоотделенеца, необразованият музикант. Но аз се радвах, че Касабов бе оценил моето можене. Сигурно Касабов предчувствуваше нещо - той наистина умря. Умря, а на мен ми беше много мъчно за стария диригент. Продължих да свиря в оркестъра. Изнасяхме концерти по площади. Канеха ни и в Радиото. Свирехме с оркестъра, а и аз сам съм имал изпълнения на хармоника. Та още тогава, през хиляда деветстотин тридесет и осма година съм имал изпълнения пред микрофона на радиото, но кой ще да ме е запомнил мене един обикновен музикант... Затъжих се за моето Оряхово. Затъжих се за Наста, за децата и се върнах у дома. Няма по-хубаво нещо от собствения дом, от семейството. Върнах се отново във възстановения наш 36-ти Козлодуйски пехотен полк... Посрещнаха ме с открито сърце, с желание отново да свиря в духовия оркестър на полка... Е, освен, че свирех в оркестъра аз бях назначен и за щаб-тръбач на полка. И още много друга работа вършех. Имах време и да седна пред нотната тетрадка, за да понапиша туй-онуй. Един ден ми хрумна идея - идея, която не беше лоша - да сформирам един малък музикантски състав, който по-късно наричахме джаз. Що свирня сме изсвирили с този джаз, известен на всички хора от Оряховска околия. И там на височинката, в градинката на Ловен дом в Оряхово кажи-речи почти всяка вечер свирехме...

* * *

- През 1938 година ми се роди и Санчето. В края на годината се роди тя на 8 декември. То беше радост, то беше чудо. Що черпене съм черпил моите другари от гарнизонната музика, само

те и аз си знаем. Радостно и весело ми беше на душата, че поднових името на Александрийка... Весело и хубаво ми беше. И то толкова радостно, че ми се струваше, че в гърдите ми пърха птица и всеки ден тази птица ми носеше нещо ново и ново. Това ново, това радостно чувство аз изливах в ноти, в музика. Май не минаваше ден от бога, в който да не съм писал нещо - я хоро, я някое друго парче. И за мое учудване каквото се появеше на белия лист - не беше лошо - така поне ми казваха моите другари. Поздравяваха ме те за композираните хора, за китките. И тутакси ги разучавахме с оркестъра. Богат репертоар имахме и все прибавяхме нови и нови хора - сигурно затова хората се тълпяха на площада в Оряхово, и в Ловния дом да ни слушат... Свирим, а на мен ми е драго на душата, че хората са дошли да ни слушат, че им е хубаво, радостно на душите, че играят, че се веселят... Може да ти се струва чудно, Цветанке, но през тази година, годината на раждането на нашето Санче, аз съм композирал повече от двадесет и седем хора - и прави, и дайчови и други... Радостта ражда радост. Хубавото настроение обладава душата и ти е хубаво, та затова се пише леко. Сигурно от радостта, че си имаме момиче през тази година ми вървеше някак като по вода - от вътре, от душата и сърцето ми идваше музиката... После настъпиха смутни години, война. Полкът ни беше ту на едната, ту на другата граница - пътувахме, пътувахме - бяхме несигурни. Напрежението растеше и сред нас, сред войската. Някак не ми беше до песен, не ми идваше нищо в главата да пиша, да композирам. За период от пет години - от хиляда деветстотин тридесет и девета до края на хиляда деветстотин четиридесет и четвърта година нещо блокира творческите ми сили, нямах вдъхновение и не написах почти нищо. Не. Греша. Композирах две хора...

Имаше в нашия полк двама близнаци от село Ставерци, Оряховска околия. Добри момчета бяха. Решили те и се оженили. Оженили се и си направили сватбата в един и същи ден. Ходиха наши музиканти та им свириха на сватбата. Та след тяхната сватба композирах хорото "Веселите близнаци". Не е лошо хоро - весело, игриво... Всички оряховчани познават Иван Кръстанов, или както всички му викаха Септемврийчето. Той свиреше с бас и беше много пълен - може би повече от 120 килограма. Но беше много благ, много разговорлив и майтапчия човек. Искам да уточня, че го познаваха не само хората от Оряхово, ами в цялата околия го знаеха... Та той, по-скоро неговата особа, неговите зевзеклъци ми дадоха повод да сътворя едно хоро, което нарекох "Олеле, бате Иване". Подтекстът е: тя нашата не е за приказка - помисли си какво ще стане...

НОВИ ХОРИЗОНТИ

Тридесет и шести пехотен Козлодуйски полк тръгва на война. Участвува в първата фаза на Втората световна война. Заедно с полка е и гарнизонната музика. Не може на война без музика... Много често Дико Илиев е оставян да замества капелмайстора...

* * *

През хиляда деветстотин четиридесет и шеста година, по инициатива на Дико Илиев в Оряхово е основано Околийско проф.дружество на музикантите. Той е негов пръв председател. Дико Илиев кръстосва селата на Оряховска околия, разговаря с музиканти и организира 19 профгрупи на музикантите в околията, в които членуват повече от 210 музиканти. Дико Илиев се грижи за активната дейност на профгрупите. Той сам пише хора и маршове, сам ги преписва и размножава и ги изпраща до групите - обогатява репертоарите им. От всички села не само на Оряховска, но и от други околии търсят помощта на Дико Илиев да ги снабдява с нотен материал. Неговите хора, маршове, шлагери стават много популярни в този край. Хората обичат творчеството на Дико Илиев и затова го търсят. Не само го търсят, но той им става много близък съветник, помощник и организатор. Понякога изпълнения на Дико Илиев има и по радиото, но нито един говорител не съобщава името на автора - или защото не им е известен, или защото така им е по-изгодно - изпълнението минава за народно творчество... Но Дико Илиев не се тревожи, че не съобщават името му - важно е, че хората обичат неговата музика, че им доставя удоволствие...

Със стръв свири и композира музика Дико Илиев. Композира хора, китки, а колко танга, румби, шлагери е написал по поръчка брой и чет няма... Наближава Ивановден. Идва някой Иван и го моли да му съчини специално поздравление. Дико Илиев сяда и му написва поздравлението - то е или танго, или румба или нещо друго. А клиента е доволен - че на кой друг е направено посвещение за именния ден!... Но всичките тези творби по поръчка по-късно Дико Илиев няма да ги включи в списъка на творчеството си, защото според думите му, те са без значение, имат преходна стойност, нямат нужните художествено-творчески стойности...

И тъкмо развива оживена обществена дейност, а и в гарнизонната музика има доста работа, през хиляда деветстотин четиридесет и седма година, със заповед е разформирован Тридесет и шести пехотен Козлодуйски полк.

Сега накъде - се пита Дико Илиев. Не му се иска да се демобилизира. Не иска да скъса с военната музика, не му се иска да се разделя с мечтата си да помогне на още духови оркестри да разнообразят репертоара си... Където и да го изпратят все ще бъде полезен. Но как да тръгне по далечни пътища когато тук е домът му, тук е стопанката му с двете му деца - Илия и Александрийка. Той ще преживее някак раздялата, но как ще се справи Наста сама с децата?... Но такъв е живота на военните - отиват там където ги зове дългът...

В ЧУЖД ГАРНИЗОН, ПРИ ЧУЖДИ ХОРА, НО ГИ ЗАОБИЧА КАТО СВОИ

Цяла нощ Дико не можа да заспи. Въртя се в леглото. Мисли, премисля как ще бъде в новия гарнизон? Мъчно ще му бъде за дома, за Наста, за децата. А дали трябва да изоставя домът си и да вземе цялото семейство, като не се знае колко време ще остане там. Ще му липсва Дунава, ще му е мъчно за тишината на града, за красивите залези в пролетните и летните вечери. Ще му е мъчно за приятелите, за колегите от гарнизонната музика... Измъчи се от мисли и от безсъние, затова стана, излезе на двора, отиде татък към ъгъла и погледна надолу към реката. Беше тихо. Много тихо. Обиколи градината и цветята - сбогува се мълком с красотата. Влезе в стаята. Погледна още един път партитурите, които беше приготвил да носи със себе си и ги прибра в багажа. Наста усети тихите стъпки на своя стопанин. Неспала, със зачервени очи, стана за да изпрати Дико. Той пристъпи до леглото, в което кротко спяха Илийчо и Александрийка - погледа ги и едва докасна с устни топлите чела, за да не ги събуди...

На малката портичка Дико се раздели с Наста, с поръката да се грижи за децата, да му пише, пък той ще прецени дали ще се върне да ги прибери при себе си, или ще се върне отново тук, при тях... Наста стоя на портичката докато стъпките на Дико вече не се чуваха, докато се скри от погледа й. Той се спусна надолу покрай гимназията, за да стигне до малката гара. Влакчето беше композирано, но нямаше пътници. Само три-четирима

подранили мъже бяха насядали на дървените седалки. Дико поздрави учтиво и седна сам до прозореца - като гледа навън ще минава по-бързо времето, че то Червен бряг никак не е близо, а и малкото влакче се движи едва, едва, а в Сливен, закъдето е получил заповед, сигурно ще стигне утре сутринта...

Равномерното потракване на колелата на влака не му дават мира да заспи. Спи му се, но мисълта му е заета с много неизвестности - иска му се да прехвърли мислено разстоянието, да се върне у дома. Какви ли хора ще срещне в Сливенския гарнизон, ще може ли "да върже конете" с тях, както той обича да се изразява... По едно време завърза приказка с възрастен мъж, който го позна и го попита закъде пътува. Дико охотно завърза разговор с него - намерил беше отдушник - като приказва му става по-леко на душата... Говориха най-много за музиката, за хората му, за веселбите, че във всяко село трябва да има музика, че веселба без музика не става... И ето я софийската гара - неприветлива, чужда. До влака за Сливен имаше време, затова Дико излезе на гаровата площадка да разгледа това онова - прочете вестника, който си купи и току съобщиха, че влака е композиран... Пътува за Сливен. Никога не е идвал в този далечен южен град. Някак неразговорливи са пътниците в купето, а и той нямаше желание да говори - умората си бе казала думата - искаше му се да си подремне, да си отпочине. Опря глава и задряма. Събуди се, когато хората се размърдаха и заслизаха на сливенската гара. Дико взе багажа си и слезе на перона на гарата. Оглежда се наоколо - всичко му е непознато, чуждо и нещо сви сърцето му. Не знае накъде да тръгне и затова попита първият срещнат човек:

- Извинявайте, бихте ли ми казали къде се намира казармата?

Човекът се оказа разговорлив, любезен:

- Вървете с мен - аз отивам натам и ще ви покажа точно къде е казармата!...

Върви Дико редом с непознатия мъж, а онзи го разпитва откъде е, защо идва в техния град. Дико му обяснява, че е военен музикант, че тук ще служи... Мисли си как ще го приемат тук колегите му, как ще потръгне работата... Раздели се със непознатия мъж, благодари му и застана на портала. Представи се Дико Илиев на дежурния, който го пусна да влезе в двора на гарнизона. Застана той пред началството, представи се на диригента Кубарелов, на командира на полка полковник Николов. Запозна се с колегите си от духовия оркестър. Нямаше време за разтакаване - веднага се включи в работа, защото на другия ден, едно с гарнизонната музика трябваше да свири на първомайската манифестация в Сливен. Репетират. Но Дико не среща никаква трудност - той е добре подготвен и веднага влиза в крак с колегите си...

Дико свири и гледа преминаващите колони на манифестира-

щите. Свири и милно му става на душата, че на този празник е толкова далече от своите, от децата си. Но още по-тъжно му стана след пладне, когато всички се разотидоха по домовете си, когато той остана сам. Домъчня му още повече не само за Наста и децата, но за Дунава, за залезите вечерни над сребристата река, за онзи тънък лек зефир, който го облъхваше, когато седеше привечер под лозницата. Домъчня му за бухлатите чимшири в малкия двор, за белия цъфтеж на каисиите му дожаля. И за онзи неизменен зов на казармената тръба, който всяко утро будеше войниците и достигаше до неговата къща, която е толкова близо до казармата. Свикнал бе с този утринен зов на тръбата. И по навик, ставаше веднага след като чуеше тръбата. Обличаше се и тръгваше за казармата... Докато дойдат другарите му от гарнизонната музика взема тромпета и засвирва, после го сменя с тромбона, пробва баритона и така изрежда, та свири на всички инструменти - разучава нещо свое, което е написал вечерта или през вчерашния ден... Щом на вратата се появи първият му колега, Дико подхвърля някоя шега, за да го развесели и тогава съвсем сериозно започва да обяснява:

- Иване, Асене, искаш ли да ти изсвиря да чуеш какво съм композирал? Абе хрумна ми снощи ново хоро да напиша и ето тази заран го имам готово. Пуста болест е това, ей не можеш се отърва. Уж легнеш да спиш, а в главата ти напира музика, песен звучи. И се отказваш да спиш, ставаш и сядащ пред нотната тетрадка, та пишеш това, дето иде от вътре, от душата ти...

Все такива мисли минават през главата на Дико Илиев в дните тук, далече от дома, в чуждия гарнизон. Но той не е от онези хора дето обичат да мълчат. Съберат ли се един-двама, той ще заприказва, ще разпитва за това, за онова... А когато е в нов гарнизон за него е интересно да научи любопитни неща от историята на гарнизона...

Не една и две вечери Дико Илиев слуша с любопитство разкази на участници в боевете при Драва. Научава как е участвувал във Втората световна война Сливенският полк. Разказват му за бойните подвизи на воините от полка. Храбро воювали сливенци и стигнали чак при Драва. Слуша Дико и тутакси у него се заражда идеята да сътвори марш за сливенци. Те заслужават подвига им да бъде прославен, да бъде възпят...

Върви Дико из улиците на Сливен, а в ушите му звучи песен, звучи музика. Върви, а сърцето му пее. И ето го, влязъл във взетата под наем малка стаичка, само събува ботушите си, сваля куртката и сяда на стола през масичката, на която от снощи стоят разтворени нотни листове. Взима молива и пише. С лявата ръка тактува. Тананика си, тактува, а с дясната ръка бързо пише нотите по празните петолиния... И изпъква в съзнанието му разказът на онези, които са воювали на фронта. Пренася се Дико на бойното поле: свистят снарядите, сгъстено бият катюшите,

летят в атака войниците. През канонадата едва се дочуват командите на командирите, а момчетата са в атака - напред, към окопите на врага. Напред, за да победят, да превземат непревземаеми препятствия, да победят... Ръката на Дико бързо изписва нотите, с другата ръка тактува, после пак пише и така докато по петолинията изгрява нов марш... Пише той, а "боят" продължава и продължава - танкове летят. Вървят и пехотинците. Вървят славните пехотинци от 11-ти Сливенски пехотен полк! И гръмва "тежката" артилерия на оркестъра - басовите инструменти! Дико умее да борави с всички духови инструменти, защото умее да свири с всеки един от тях, затова сега така смело ги "вкарва" в работа - служат му умело при създаването на новия марш... Привечер огънят на боя понамалява и в това мнимо затишие се извисява призивният глас на командира, който иска да го чуят всички - той издава последната си заповед... Последната заповед, защото са победили. Победа! А след победата следва заслуженият покой. И следва сигналът за "Отбой".

Така образно си представя Дико цялата картина на боя при Драва, в който сливенци достойно са участвували. И не само че си представя достоверно картината, но и чрез силата на музиката, чрез своето въображение, той сътворява едно хубаво творение, което действува емоционално, мобилизиращо, че човек като слуша това музикално произведение не може да го възприеме без да се вълнува... Дико Илиев умело използува като "боен" арсенал всеки музикален инструмент, за да може въздействието да е силно, неповторимо. Той използува умело не само флигорните и баритоните, кларинетите и басовете. И то така ги използува, че като слуша човек тръпки го побиват...

И без много да търси име на новия си марш Дико Илиев надписва отгоре над текста изведнъж заглавието "Сливенци при Драва". С опитността на изкусен ваятел Дико Илиев е вкарал в "боя" целият си арсенал от душевна емоция, от изтънчен музикален вкус, използувайки силата на музикалните инструменти и е сътворил най-значимият си марш "Сливенци при Драва"...

На следния ден Дико Илиев отива в полка. Развълнуван, не спал цяла нощ, той подава нотните листове на капелмайстора и го моли, ако обича да прегледа написаното и да му каже дали струва. Капелмайсторът чете нотите, започва да тананика и по едно време търси с очи автора. Не издържа от вълнение капелмайсторът и приближава към Дико Илиев. Прегръща го, целува го и през сълзи повтаря:

- Ама ти като че ли си бил там, на фронта! Та всичко така е предадено, че не ти дава да отдъхнеш. Чувствува се атмосферата на истинския фронт, на истинския бой. Изпъква цялата картина пред очите на човек! Браво, Дико! Браво! Чудесен марш си композирал! Ще има какво да свирят гарнизонните ни музики! Дано има повече такива композитори като теб!...

Капелмайсторът застава пред музикантите. Оркестърът е строен. Разучават ново произведение. Разучават новия марш, композиран от новодошлия музикант в гарнизонната музика Дико Илиев. Редом с другите в музиката свири и самият Дико Илиев. Свири той на тромпет. До вечерта разучават марша... Разнася се призивният марш по целия плац. Офицери и войници вървят и се обръщат - харесва им, страшно много им харесва този марш. И мълвата се разнася - този марш е с име "Сливенци при Драва" - композирал го е новодошлият музикант в гарнизонната музика Дико Илиев...

Опознаха офицери и войници Дико Илиев. Не един и двама се спираха чинно пред него, поздравяваха го за новия марш. Поздравяваха го, а той беше притеснен - не обичаше похвали. Не намираше нищо особено в това, че е сътворил марш - нали трябва да има какво да свирят духовите оркестри, нужни са и хубави маршове, и хубави хора. А все някой ще трябва да ги създаде - все едно кой ще е той - може някой друг да бъде - важното е да има хубави творби. Така разсъждаваше Дико Илиев...

С радост посреща Дико Илиев вестта, че в Оряхово отново се възстановява полка. И, разбира се, макар да обикна тези свои нови колеги от далечния гарнизон, реши да се върне в Оряхово, у дома, при своите. Но преди да си замине помоли да връчи като малък спомен своите партитури на марша "Сливенци при Драва" - да остане завинаги тук, в Сливенския полк.

...В календара не е отбелязан никакъв празник на този ден, но централния площад на град Сливен е необичайно изпълнен с човешко множество. Развълнувано множество. Полкът е построен като за военен парад. На построената трибуна се качват музикантите от гарнизонната музика. Особен празник има днес полка... Всички са в парадна униформа. Отривист мъжки глас чете бавно, тържествено. Чете, а в ръцете му потрепва бяла хартия. Над смълчаното множество достигат ярки, вълнуващи слова:

"Тук

Командира на 11-ти пехотен Сливенски полк "Хаджи Димитър".

Моля да ми бъде разрешено да поднеса моя скромен дар - един походен марш с наслов "Сливенци при Драва", който посвещавам на поверения Ви славен 11-ти пехотен Сливенски полк, който носи името на Хаджи Димитър. Желая звуците на този марш да отекнат из цялата наша родина и напомнят на подрастващите наследници на Сливенския полк, че той е взел живо участие в Отечествената война. Нека под звуците на този марш се

каляват и вдъхновяват бъдещите следовници на Хаджидимитровския полк и обещаят, че ще пазят родината ни тъй както техните предшественици.

Приложение: една партитура на марша за духов оркестър.

С уважение ДИКО ИЛИЕВ..."

Отривистият мъжки глас замлъква. Диригентът вдига палката. Свири гарнизонната музика. Свири маршът "Сливенци при Драва". Над смълчания площад кръжат птици, които след миг кацат по дървета и къщи, сгушват се и замират в унес от звуците на музиката...

Строените войници като по команда, без да искат изпъват тела. Тръпки преминават през сърцата им. Някои от тях примигват често, често, за да попречат на сълзите да потекат по вече мъжките им бузи... Става все по-тържествено и по-тържествено: въздухът се сгъстява от "огъня" на боя, от напрежението. Идва краят и се чува сигналът за "отбой". Сърцата на всички се отпускат без да щат. И, о, чудо, без команда, от устата на строените войници се изтръгва продължително, възторжено "Ура". Диригентът Кубарелов се отправя към Дико Илиев, хваща го за ръка и го повежда напред, стиска десницата му и му подава диригентската палка като го приканва сам той да дирижира гарнизонната музика. Отново да изсвирят марша "Сливенци при Драва"... Дико свежда глава, без да може дума да продума... Обръща се. Вдига диригентската палка и гръмва отново "Сливенци при Драва". Площадът се залива от възгласи: "Браво!", "Браво!"...

Дълго, много дълго след това площадът се вълнуваше от видяното, от чутото. И всеки търсеше с поглед да види човекът, който е композирал марша, който е прославил сливенският полк. А той, авторът, Дико Илиев върви сред хората и от неудобство дори не смее главата си да повдигне...

Много нощи Дико ще замръква и осъмва с отворени очи. Много нощи все ще си представя смълчания сливенски площад. И онзи възторг на цял полк мъже във воински мундири, които отдавна не се бяха вълнували така, които не бяха плакали с радостни сълзи, ще си спомня. А уж дойде в този гарнизон като в чужд, а го заобича като свой, като много близък гарнизон. Колко бързо минаха седем месеца!? И колко е хубаво, че ще се завърне в Оряхово. Там го тегли сърцето...

Изпращането трая дълго. Много дълго. Все имаше някой, който искаше да му стисне ръката, да му благодари от сърце за радостта, която остави не само на сливенци, но на цяла България... Прегръдките бяха кратки, а думите сдържани, спонтанни, топли, искрени. И той не скри, че се вълнува от тази раздяла. Ще помни за цял живот този гарнизон, защото тук изпълни един свой свещен дълг към рода български като го дари с един

боен походен марш. И често ще си мисли: дали специалистите ще оценят маршът ми по достойнсто не е важно - по-важното е, че аз изпълних своя дълг към армията...

Влакът се отделя бавно от перона на Сливенската гара. Изпращачите махат на Дико с ръце. И той им маха и им обещава, че ще им пише, че няма да забрави дружбата. Маха, а в гърдите му се надига мъничко тъга и доволство, че тук остави бразда след себе си. Също като онази бразда, която прокарваше по гръдта на земята, когато беше селски орач във Войводово и Мизия... Потракват колелетата на влака. Потракват, а Дико притваря очи, опитва се да заспи, за да минава времето по-бързо, да стигне по-скоро в Оряхово. Редят се големи и малки гари. Качват се и слизат пътници. Гълчавата не секва... На Червен бряг, като се прехвърли в малкото влакче, намери приятели от Войводово и пътят до Оряхово му се стори по-къс... Като видя Дунава някак му стана леко на душата - по-леко се диша тук, в равнината. За да стигне по-скоро у дома, изкачи на един дъх стълбите нагоре край гимназията. В орляка деца на улицата позна Илийчо и Александрийка - Санчето. Съзряли го, и двете деца, увиснаха на шията му... Влязоха в двора. На прага го посрещна Наста. Една морна женска длан се отпусна в неговата десница като птица, търсеща подслон за морната си душа. Тя го дари с топлата си ласка...

"НЕУКИЯТ" ДИРИГЕНТ

Отново оживява крайдунавският град Оряхово. Полкът, офицерите, войниците, са давали своя принос в разнообразяване живота на малкия градец. Затова всички, буквално всички хора посрещат с доволство връщането на полка в града... Един след друг се връщат и музикантите, защото никой в града не може да си представи полкът без гарнизонната музика... И ето ги почти всички музиканти са вече в поделението. Но, но... кой ще бъде капелмайстор на гарнизонната музика. Всички са единодушни, че няма по-подходящ човек за диригент от Дико Илиев. Той е талантлив - няма по-подготвен музикант от него. Макар да е с ниско образование пише музика, композира, а и като човек е добър. Познава той хорските души, знае как да предразположи човек, та да си каже и майчиното мляко пред него... Всички са единодушни, че той трябва да бъде диригент. Няма колебание по този въпрос и сред командния състав...

Вълнува се Дико: дали ще издържи? Дали ще оправдае доверието? Нали освен, че трябва да свири, той трябва да учи колегите си и на теория. А и диригентството си има своите тънкости. Животът го е научил на много неща. Капелмайсторът Александър Вейнер му открил много от тайните на теорията на музиката - дето се казва открил му азбуката на музиката.

Хиляда деветстотин четиридесет и седма година. Дико трябва да премине специален курс на обучение за диригенти... Видяло му се нанагорно - всички в курса са с висше музикално образование, а той... той е с... четвъртоотделенско образование. Малко притеснен се чувствувал сред такова обкръжение Дико... Но той се пресрамил. Питал и разпитвал по въпроси на теория на музиката, на композицията. Учил се от знаещите, от можещите. Водел си старателно записки, ходел на консултации. Питал лекторите, беседвал с тях, разглеждали негови произведения. И мнозина от преподавателите се чудели на хората и маршовете му и сами не могли да си обяснят как един неук човек композира неумираща музика...

Изпитът е труден. Обхваща много материал. Проверяват се знанията по хармония и оркестрация. Дико трябва да подготви доклад за характерните особености на българската народна музика - една тема колкото благодатна - толкова и трудна... Но на изпита, макар екзаменаторите да са строги, Дико се представя блестящо... Едва преживявя това вълнение: сам не може да повярва, че е вземал изпита успешно той, някогашният селски говедар и орач. Той ще дирижира духов оркестър! Та това е много отговорно! Ще се справи ли?...

След това Дико стажува в оркестъра на авиацията. Има какво да научи той от диригента Байданов. Той е сериозен, добре подготвен диригент. Дико не се срамува - пита, разпитва - нали човек се учи докато е жив. Байданов го остава сам да дирижира, за да не се смущава. Но понякога, за да може да му помогне, сяда на стол или просто се отдалачава от оркестъра, за да може да възприеме всичко в детайли. И, за негова голяма изненада, диригентът долавя, че Дико внася нещо свое, нещо специфично при дирижирането. Слуша Байданов, а когато оркестърът спре, той с бавни крачки се отправя към Дико, хваща го под ръка и с развълнуван глас пита:

- Дико, пипал ли си досега диригентска палка? Ти дирижираш така като че ли цял живот си бил диригент? И имаш предпочитание към флигорните?! Флигорнист ли си? На какъв инструмент си свирил досега?

- Да, флигорнист съм! Мога да свиря почти на всички духови инструменти! И не само мога, а съм свирил на всички инструменти! - отвръща Дико.

Байданов го потупва дружески по рамото и му говори окура-

жително:

- Чудесно дирижираш! Та ти си роден музикант! Не се притеснявай! Действай смело! А и фактът, че композираш хора, маршове е добре - ще имаш репертоар за оркестъра! Нека всичко върви по мед и масло! Върви си по живо по здраво!...

* * *

Завръща се Дико в Оряхово. В края на хиляда деветстотин четиридесет и осма година на пагоните му блесват офицерски звезди. Колегите му от гарнизонната музика в Оряхово го посрещат вълнуващо. Приемат го като свой най-близък приятел. На всички им е трудно да се отнасят към него като към началник, като към диригент - нали той е бил все сред тях - дълго време са били колеги. Рекат да се обърнат към него както повелява устава, а езиците им се бъркат и току ще кажат: "Бай Дико, така и така..." И разберат, че са сбъркали и се обръщат с учтивата форма: "Господин поручик..." Па погледат, погледат и добавят гузно: "Абе, какъв поручик си ти. Ти за нас си бай Дико. Ние така те знаем и такъв ще си останеш за нас. Дисциплината ще спазваме. Всичко каквото искаш от нас ще вършим както му е редът. И пред хората ще се обръщаме към теб както се полага, ама кога сме си само ние ще си говорим както си знаем..."

- Викайте ми както щете. Нали знаете, че не съм свикнал да бъда началник и това ме притеснява. Няма да ви се сърдя. Трябва да знаете, че аз съм музикант като всички вас. Нали до вчера свирех с флигорната до вас. Това че сега съм диригент не променя нещата. Все един от нас трябваше да застане на това място. Решиха и оставиха мен, а по моему можеше и някой друг от вас да бъде диригент...

Така говори Дико. Наистина и на него му е неловко, когато чуе необичайното обръщение към него като към началник. Музикантите го гледат и се смеят.

- Какъв диригент си ти, бе Дико? Ти си музикант и половина! - вика Иван Кръстанов.

- Няма музикант и половина - отвръща Дико. - Или си музикант или не си.

- Не. Не, Дико, това музикант и половина значи, че ти си голям музикант. Не само можеш да свириш, но можеш и музика да твориш, и да дирижиращ можеш. Как ги правиш тия работи - кажи и на нас - казва леко усмихнат Иван Кръстанов. - Кажи, па белким и ние те стигнем... Ще те стигнем на Върба - пак добавя Иван Кръстанов.

Всички се смеят от сърце...

Така започват първите дни на Дико като диригент. Репетициите под неговото диригентство са истинско удоволствие за музикантите. Щом Дико разбере, че момчетата са се изморили, шега ще пусне, песен ще им запее. Ще спрат за малко да отморят и после пак ще продължат работата. Каквото той знае, не мирясва докато не го научат и другите. Така трябва да се свири, че като чуят хората да познаят отдалече, че това е оряховската гарнизонна музика! Тертиплия човек е Дико - обича хубавото. И докато не научат да свирят хоро или марш точно както той иска, не свършват репетициите. Дето се казва, по неговата свирка трябва да свирят всички!... Когато репетират, репетират сериозно. Като свършат може и на приказка да останат до някое си време. А сладкодумен е Дико. Седнеш ли на приказка с него - от девет кладенци вода ще донесе, бивали и небивали истории ще разказва, та понякога и до сред нощ не можеш да се разделиш с него. Ако някои от бившите му колеги от оряховския гарнизон започнат да разказват случки, изживяни с Дико, няма да им стигнат три дни и три нощи...

Не среща трудности Дико в подготовката на репертоара на гарнизонната музика. С момчетата се работи леко, приятно. Но той не се задоволява само с това да води, да дирижира музиката. Трябва да се помогне за развиване на самодейността в полка. Наближат ли прегледи на художествената самодейност той е неуморим. Без някой да го задължава, той ще помогне на момчетата, за да се представят добре. Сам им предлага своята помощ. Много са войниците, а и младите офицери, които обичат да пеят, да свирят - запалени самодейци са. Ето например имаше едно младо, мургаво офицерче от Рогозен. Любен Глогов се казваше. Легнало е това момче на сърцето му. Душа момче - хем пее, хем свири с акордеон. Викне го Дико и току ще му рече:

- Любчо, сега ще си попеем и посвирим!

А Любчо се усмихне широко, това е чакал. Тръгват двамата към помещението и взаимно се увещават:

- Песента е като любовта. - казва Любен Глогов. - Тя не остава сърцето на мира. С нея си готов да преминеш през огън и пламък и на душата ти е благо и леко...

А Дико добавя:

- Така е, Любчо! Така е! Тя песента е като любовта - не ти дава миг спокойствие. Песента за мен е като пролетта. А пролетта е най-хубавия сезон на годината. Песента се ражда, когато на душата ти е хубаво, или много тъжно. Мъката и тя ражда песен, но душата боли от такава песен - изживял съм го...

И войнишки хорове организира и дирижира Дико, че и хор на офицерските жени имаше в Оряхово. Негов организатор беше пак той. Най-радостен беше Дико, когато се завърнат от преглед на армейска самодейност и донесат награди. Никой не се е съмнявал в това, че ще заемат първите места...

Освен в Оряхово гарнизонната музика и нейния диригент са

познати в цяла бивша Оряховска околия. За хората от селата е голямо събитие да им гостува гарнизонната музика, затова се тълпят в салоните, та място не може да се намери за всички. Очакват ги с нетърпение в Букьовци и Рогозен, в Хайредин и Ботево, в Липница и Кнежа... И не само хора и маршове изпълнявали музикантите от гарнизонната музика. Дико имал предпочитание и към класиката. Разучавали и свирели на селските читалищни сцени увертюри от оперети "Багдатски халиф", "Поет и селянин". Изпълнявали и подпури от оперите "Травиата", "Кармен" и други. Хората ги слушали с удоволствие и много дълго, дълго аплодирали изпълнението на класическите произведения от духовия военен оркестър... Истински празници за хората от селата били посещенията и концертите на гарнизонната музика. Даже и децата от селата в околията познавали музикантите и се сприятелявали с тях. Щом видят на улицата бай Дико, не го подминават без да го поздравят. И току ще рекат:

- Ха добре дошъл, бай Дико! Ще свирите тази вечер - прочетохме афиша! Ще дойдем непременно! Без нас няма да мине, а и всички комшии ще поканим да дойдат, че друг път кога ще им се случи да ви слушат - пък и ще си поиграем до насита. Зима е - няма работа на полето, затова ни трябват повече развлечения. Бай Дико, и нали няма да пропуснете да свирите повечко пъти "Дунавско хоро". Ще има игра, нали?!

- Заповядайте! Ще свирим, та да играете до насита!

Свирим докато видим, че хората се изморят да играят. Нали знаете, че не си тръгваме лесно. Свирим, па може един-двама мераклии играорци да останат в салона. На мен ми е хубаво да гледам весели, усмихнати хора. Те не си тръгват докато не засвирим марш. Понякога и марш да свирим - пак не си отиват. А на мен ми е свидно да заминем хората в салона така жадни за музика, за игра, па останем до късно. Понякога и до трети петли свирим. Нека ни помнят хората! С добро да ни помнят...

ПРИ ХОРАТА С МУЗИКА И РАДОСТ...

... И така, и в събота и в неделя, и в празник, а понякога и в делник Дико, заедно с гарнизонната музика обикалят селата, живеят с вълненията на хората - радват се с радостите им, тревожат се с тревогите им. И помага той с каквото може и колкото може... Няма брой и чет колко деца е научил да свирят на акордеон, че даже кръжоци е организирал в някои села като Ботево, Хайредин...

Петдесетте, че даже и през шейсетте години ставаха големи фестивали на художествената самодейност. То беше надпревара сред селските самодейни колективи добре да се представят на околийските фестивали. И търсеха бай Дико да им помага - да ги насочи кои песни да подготвят, да им помогне в аранжирането...

И ето че идва денят на самия околийски фестивал. Един ден не стигаше да се изредят с програмите си всички колективи, затова бяха нужни два дни. Обичайно естрадите се построяваха в Оряхово, долу на самия бряг на Дунава. И то непременно през месец август, по време на прочутия оряховски панаир. Каквото ти душа сака това може да видиш на изложбата - дето вика народа - от пиле мляко само няма...

За член на журито канят кого канят, но без бай Дико няма да мине. Той е най-голям специалист по духовите музики. Той е най-справедливия арбитър. Той е централната фигура на фестивалите...

Горещ августовски ден е. Слънцето от заранта сейва жарава с пълни шепи. На брега на Дунав подухва лек ветрец. Иде той откъм реката да потуши жегата, но пак си е задушно. Откъм естрадата долита песен - прегледът на художествената самодейност е в разгара си. Пеят момичета и момчета. Летят звуци на акордеон, носят се проточени подвиквания на играорците. Пее млад, строен офицер. Той хем пее, хем свири с акордеон. Пее любимецът на бай Дико, Любен Глогов. Краят на песента е изпратена с бурни, продължителни ръкопляскания. Слиза с бързи крачки от сцената Любен, а бай Дико се отправя към него и го вика:

- Глогов, ела, мойто момче, да те прегърна! Напълни ми душата. Е, такива момчета като теб да има, па ще видиш каква самодейност ще има в околията! Поздравявам те! Личи, че песента е в кръвта ти! Кога ще наминеш да си поприказваме повечко? Мини, нали знаеш къде живея? Ела да си направим малък панаир на душата...

Глогов, едър, як младеж, прегръща бай Дико. С широка усмивка и с малко неудобство, Глогов повтаря:

- Бай Дико, не ме хвали толкова много, че ще ми пораснат ушите. Чувствувам се неловко, когато ме хвалят. Вярно е, че обичам да пея, да свиря. Нали ти си ми казвал, че всеки трябва да си има по едно огънче, което да гори в него, да го топли. Угасне ли това огънче - угасва и човека... Обещавам да ти гостувам, да се наприказваме, или както ти казваш - да си направим малък панаир на душата. Непременно ще дойда!...

Изгубва се Любен Глогов в пъстроцветното множество, но бай Дико още продължава да се вълнува от неговите песни, от таланта му...

До вечерта на естрадата се редят един след друг хорови съ-

стави, танцови колективи, декламатори... Да се чуди и мае човек как са се събрали толкова много хора от цялата околия. Всеки се е придвижил както е намерил /тогава нямаше толкова автобуси/ - от Байкал, Горни и Долни Вадин, Остров и Козлодуй са използували пътническите параходи, а от другите села са дошли или пеша, или с камиони, с каруци...

Гледа бай Дико пъстрото множество и се радва. Колко много ентусиасти! Колко много любители на музика, на песните, на танците, на художественото слово! Гледа бай Дико, и нещо му хрумва и пита седящите до него!

- Още колко колективи има да се представят? Много ли са?

- Има още много, бай Дико! Защо, омръзна ли ти?

- А, не. Не ми е омръзнало - просто питам. Хубаво ми е да гледам тези млади хора как се веселят. Как да не им се радваш като виждаш колко са хубави така усмихнати! Виж Спартак Бутански от Кнежа какъв хубав хор от мъже е довел. И хубаво пеят тия момчета - да им се ненаслушаш! Личи, че ги е подготвял опитен музикант! А чу ли как пеят жените от село Добролево. Чудесен битов хор! И си подбрали местни песни - дето са пети във време оно по техния си край. Ами точно така трябва да бъде. Нека изнасят на показ автентичното, оригиналното. Хубаво е, че пеят толкова мелодични песни. Има, има култура в пеенето им. И островските хористи показват, че имат възможности. Има, има над какво да се замислим и за песента, и за музиката през идните дни и години.

Хората от журито слушат бай Дико и само клатят одобрително с глава... По едно време бай Дико повика едно момче и му поръча:

- Виждам, че дрехите ти не тежат, че си подвижен - ще идеш в града, ще намериш бай ти Нено Димитров и бай ти Цветко и ще им кажеш, че съм поръчал да съберат гарнизонната музика и след половин час да слязат тук, на фестивала - ще имат работа!

Ще имат работа! Така поръча бай Дико на момчето да им каже... Не мина и половин час и от горе, от града се задава гарнизонната музика. Най-колоритната личност сред оркестъра е бай Иван Кръстанов, или както всички го наричат бай Иван Септемврийчето. Той привлича вниманието на децата и те тръгват на тумби след оркестъра... Пеят своите песни последните хорови състави, които участвуват във фестивала. Бай Дико видя момчетата от гарнизонната музика, стана от мястото си, слезе при тях и им поръча:

- Щом свърши хорът от с. Ставерци, той е последен, веднага се качвате на естрадата и започвате да свирите маршове и хора! По-добре е повече хора да свирите, та да поиграят гостите на панаира!...

Гръмва музиката. Току пред самата естрада някой извика с радостен глас: "Уха! Иха!" и захвана хоро. За миг хорото запъстря от рокли и разноцветни блузи и ризи, развихри се и се рейна татък край сами брега на Дунава. И се извива не едно и две хора. Май всяко село си направи свое хоро. А бай Дико седнал на един стол гледа пъстроцветието на радостта и уж на душата му е хубаво, а очите му се пълнят със сълзи - то е на хубаво си мисли бай Дико. - Добре е човек да се просълзява от радост... Засвирват музикантите "Дунавско хоро". Чуват се възгласи:

- Браво, бай Дико! Браво! Браво!...

После свирят хората "Александрийка", "Добруджанско", "Касапско" и "Букьовско" и всички други байдикови хора свирят...

Брегът на Дунава се весели. Веселят се млади и стари, дошли от всички села на Оряховска околия. Хубаво им е на душите. Играят и всички се обръщат към бай Дико. Всички го поздравяват - радват му се - гордеят се, че си е наш бай Дико - този голям музикант и композитор. Група младежи от Букьовци спорят къде е живял повече време бай Дико - във Войводово или в Букьовци. Намесва се трети младеж - оряховчанин - той оспорва и доказва, че бай Дико живее дълги години в Оряхово... Свири гарнизонната музика до зори. И чак тогава младите си тръгват към селата на равнината, скътали в сърцата си топлинка, която ще им дава криле, ще ги импулсира до следващото лято, до следващия фестивал, до идните срещи с бай Дико и с неговата музика...

ЛЕБЕДОВА ПЕСЕН ЛИ?...

Роден на село, живял сред селяни, познал до болка душата на народа, бай Дико най-ярко, най-правдиво чрез своята музика пресъздава вълнението на хората. Той е едно цяло с народа. Коренът му е дълбок, иде от далеко, храни се от соковете на земята, от народността, от мъдростта на хората. Бай Дико винаги дружал с млади и стари. И макар да е живял в града, там към село си го теглела душата. Вълнуват го проблемите на селото, на земята. И затова не случайно той композирал хора, които носят имена на села, на пролетни цветя...

Никак, ама никак не можел да бездейства бай Дико. Ако е вкъщи и не пише нещо, ще подрежда градинката с цветя... С Наста са в Банкя - тя има нужда от лечение и затова той е тук - да и бъде дружинка, че сама не и се идва...

Ето какво съм записала в журналистическия си бележник за тези дни, прекарани от бай Дико в курорта Банкя:

- Цветанке, аз съм ти казвал много пъти, но пак ще ти кажа - обичам хората и маршовете, които съм композирал. Всяка рожба ми е скъпа. Но искам да ти кажа, че последната ми рожба - рапсодията "Танц на жетварките" ми достави голямо удоволствие. Нея считам като връх в моето творчество. Моля те, не го взимай като хвалба - далече съм от тази мисъл - нали знаеш, че не обичам хвалбите. Но удовлетворен съм от тази рапсодия...

Беше лятото на хиляда деветстотин и петдесета година.

Жената се поболя и трябваше да ида с нея на Банкя. Тя ходи на бани - правят и процедури, а аз се чудя къде да се дена - не съм свикнал никак да стоя без работа. Скучно ми беше. Беше жътвено време - как да стои човек със скръстени ръце? Прилегна, па си представям как сме жънали нивите в такива пекове. И едно пладне както си лежах и пак си мислех за жътвените дни, току нещо ми текна в главата - и хукнах да търся книжарница. Купих нотни листове - а си бях казал - никакво писане, никакви творби, ама нали знаеш, то не се планува кога да твориш и кога не, ами бликва така без да щеш... Седнах в една градинка на една пейка, и знам ли защо не седнах на сянка, а на слънце. А то сейнало жаравата си, та пот тече от челото ми като порой. Извадя кърпата та изтрия потта и пиша нотите по петолинията и си тананикам. Пак се избърша и пак продължавам да пиша и си тананикам мелодията, която иде отвътре... Пиша аз нотите по белите листа и си представих, че сме на полето, на жътва. И ми се счу, че пеят моми и припяват преди да зажънат узрялата нива - нали такъв е обичаят - млади, хубави моми да зажънат и да пеят. Ама пеят ли - тъжни, протяжни песни. Навеждат се момите и жънат - ръкойка по ръкойка. А житните класове едри, жълти като злато!... Падат тежките ръкойки. Падат житните снопове, а момите и младите булки все се надпяват, па току спрат за малко, та обършат потните си чела, вдигнат стомните та пийнат вода, плисват шепа та угасят малко огъня от челата си и пак жънат. Жънат и пеят. Маранята трепти над нивите. През нея се провира с трепкащи криле чучулига. Тя пее и слиза ниско над нивите и жетварките, а после се вдига високо в небето и пак слиза ниско и трепка. А песента й морна, стига до жетварките...

Цялата тази картина беше все пред очите ми. Все жетварките виждах и макар да е жега те жънат и пеят. И от някъде се зададе майка ми, задената с цедило на гърба идва да донесе ядене за пладне на жетварите. Боже, колко път е била от селото до тука!?... Цялата картина, която си представих по жътва, я пресъздадох с ноти по белите листа на нотната тетрадка... Миришеше ми на зряло жито, на топла разчупена пита. Усещах вкусът на топлата вода от бъклето. А потта течеше на браздулки по лицето ми, по гърба. По едно време попипах ризата си - тя наистина беше прогизнала от пот... Продължих да си тананикам

и да пиша по петолинията това що идеше от сърцето ми... После вдигнах глава - спрели жени и мъже до мен и ме гледат какво правя. А аз долавям присъствието им само с крайчеца на окото и макар да съм много разговорлив, в този миг ми се искаше да съм сам. Един едър мъж, продължи да ме гледа упорито и се престраши, та ме попита:

- Абе, бае, то не е прилично, ама гледам как си седнал на тоя пек и пишеш нещо - що не се изместиш барем на сянка. Гледам ноти пишеш - да не би да си музикант?

И докато да му отвърна, някой от насъбралите се се провикна:

- Ами този е музиканта Дико Илиев. Знаете ли онова хубавото "Дунавско хоро" дето го свирят по мегданите - ами той го е писал - той му е майстора!

Попитах младият мъж откъде ме познава, а той ми отвърна, че е от нашия, от оряховския край - от с. Крушовене бил и ме познава - свирили сме с гарнизонната музика на празник в селото им... Не крия - драго ми стана на душата, че се намират хора, които ме познават!... Помислих малко, па отидох до квартирата, дето се бехме настанили и взех флигорната - бях си я донесъл - трудно ми бе да живея без музика. Взех флигорната, па се върнах в градинката, но седнах на сянка. Сложих нотните листове пред себе си и свиря. Свиря това дето съм написал. Хареса ми!... Насъбра се народ около мен. Стоят хората и слушат. Някои се побутват и клатят одобрително глави... Разговорих с хората. Всички бяха откровени - одобриха това дето им изсвирих. И още там се роди идеята да нарека рапсодията "Танц на жетварките". Нали за тях, за жетварките съм писал. Който разбира от музика ще долови народностният елемент в това мое произведение...

Прибрах се аз в квартирата. Наста още не си беше дошла. Чаках я с нетърпение. Посрещнах я с нотните листове в ръка. От вида на лицето ми тя умееше да разбира какво ми се е случило - лошо или добро. Подадох и нотните листове. Тя зачете на глас: Рапсодия "Танц на жетварките". Погледна ме Наста с очи, които изразяваха одобрение и както винаги при такива случаи ме прегърна, целуна ме - а това беше знак, че много и харесва новото ми творение... Дълго, много дълго разговаряхме. Легнах, но така и не мигнах до заранта. Цялото произведение си повтарях на ум почти през цялата нощ. Осъмнах немигнал. Вълнувах се. Много се вълнувах. Според мен беше едно от най-крупните ми музикални произведения...

* * *

Често бай Дико си мислеше дали "Танц на жетварките" не е

неговата лебедова песен? Дали ще го признаят специалистите? Дали ще напише още хора и маршове?... Ще напише разбира се! Та мигар ще скръсти ръце и ще чака да го покори старостта - няма да й се предаде така лесно...

През февруари хиляда деветстотин седемдесет и трета година ръководството на Клуба на дейците на културата и Дома на Армията във Враца организира честване на 75-годишнината на бай Дико. Дълбоко развълнуван от оказаното му внимание, той подари на Клуба на дейците на културата партитурите на своята рапсодия "Танц на жетварките"...

МУЗИКАТА, ПЕСЕНТА НЕ ИЗЛИЗАТ В ПЕНСИЯ...

АПОСТОЛСКИ ГОДИНИ

На петнадесети февруари хиляда деветстотин петдесет и седма година бай Дико Илиев решава да излезе в пенсия. Сложен, пълен с драматизъм е този момент от живота на всеки човек. Трудно е да се раздели с музиката, с колегите, с казармата...

Целият полк е построен на плаца в двора на казармата. Подредени са и музикантите от гарнизонната музика. За първи път Дико не е сред тях, сред своите колеги. Сърцето му е тръпно. Облечен спретнато, избръснат ниско, с лъскави ботуши, той стои изпънат като струна. Пред строените редици излиза командира на полка и прочита заповед за награждаване на Дико Илиев по случай излизането му в пенсия и за заслуги към обогатяване репертоара на гарнизонната музика с нови и разнообразни хора и маршове...

Слуша Дико. Слуша и не вярва, че той няма да идва сутрин в казармата, че няма да е сред музикантите. За първи път се почувствува самотен, на никому ненужен. Обърна се кръгом и пое нататък към помещенията на казармата. А до ушите му достигат звуците на "Сливенци при Драва". Наистигна го Нено Димитров, хвана го под ръка и го върна при музикантите... Застава бай Дико пред тях и вдига диригентската палка. Залюля се простора от "Дунавско хоро", от "Александрийка". Строените войници гледат диригента и в гърдите им се надига истинско умиление - неповторим музикант, диригент и композитор си отива - отива в пенсия...

...Цяла нощ бай Дико пя и се весели с колегите си в своя дом - празнува раздялата си. Нима ще се раздели с музиката? Трудно

ще стане това нещо... По навик бай Дико пак ставал сутрин рано, но вече няма за къде да бърза. Ще помогне на жена си нещо или ще седне да пише. Но най-често заставал отвътре до малката портичка и чака докато минат всички офицери и служители от гарнизона. Всеки му се усмихва и го поздравява:

- Добро утро, бай Дико! Бай Дико, юнак ли си?...

- Добро утро! Добра работа ви желая! Спорна да е! - с усмивка им отвръщал и ги изпращал бай Дико.

А бившите му колеги-музиканти, свикнали да тръгват по-рано за казармата, та да имат време да разменят някоя и друга приказка с него. Щом наближи шест часа подир пладне, бай Дико пак заставал до портичката и чакал да минат приятелите му от казармата след работния ден - сега могат и повечко да поговорят - може да позакъснеят за дома. А като кажат, че са били на раздумка с бай Дико жените им няма да се сърдят...

* * *

Не секва изворът на музиката. Пише бай Дико хора. Пише, композира и хора, и румби, танга по поръчка на свои приятели я за рожден ден, я за имен ден. Но тези произведения според него са без значение - те са еднодневки, композирани само по даден повод. Висок е неговият критерии за хубавото! Но да стои само вкъщи, без ангажименти бай Дико не може да си представи. Търсят го от почти всички села на околията да им помага или музика да създадат, или децата им да учи на акордеон, на тромпет или на някой друг инструмент да свирят. Един ден отишъл бай Дико в някогашния отдел "Просвета и култура" и споделил:

- Ей, хора, не мога да живея спокойно у дома. Искам да съм полезен. Какво ще кажете, ако ви помагам в художествената самодейност? Където ме изпратите там ще ходя - нали знаете, че не ме мързи да ходя по селата, да бъда при хората. Във всяко село трябва да има духова музика! Ще помагам ей така, без пари. Ще бъда доволен, ако успея ...

И се отдава бай Дико на самодейността. Като истински апостол ходи от село на село не само в Оряховска околия, но и от други околии го търсят. Събира ентусиасти, музиканти по душа и сърце и им открива тайните на музиката. Сам им преписва и изпраща партитури. После измолва един строшен циклостил и с него размножава партитурите на хора, маршове и китки и ги изпраща на духовите музики в селата, или сам ги отнася. Случвало се е понякога да пише по цели нощи!

И досега с вълнение си спомнят тези трепетни мигове Иванка, Галина и още много негови ученици и ученички по музика. Откривал им той тайнствата на музиката, на звуците... Не

се застоявал бай Дико вкъщи. И в съботните, и в неделните дни пътувал из селата на околията. Ще иде да чуе как свири рогозенската музика. Ще научи момчетата как се отсвирва цяла сватба. И на кръщене ще ги научи как се свири. И на празника на Кирил и Методий ще им каже какъв трябва да им бъде репертоара, та да бъде празника хубав... Съветвал бай Дико музикантите:

- Всеки трябва да знае какво се свири кога се взима кръстника, кога извеждат булката от бащиния дом, кога се изнасят даровете, кога се изпраща кръстника или се води булката сред село на мегдана. И ще рече бай Дико:

- Момчета, трябва да ви е богат репертоара. Ако искате да ви търсят за сватби и кръщенета свирете докато хората се наситят с игра. По-малко яжте и пийте, а повече свирете. Нека им е весело на хората! Нека ви споменават цял живот! Някога ще рекат: "Ей, на моята сватба свири духовата музика от Рогозен. Големи музиканти бяха!"... Като сте добри музиканти през девет села в десето ще ви канят на сватби да свирите. Сега е друго. Аз кога бях млад музикант за по кофа жито или кукуруз сме свирили. А като разберем, че на младоженците им е плитка кесията им викаме: "От нас свирнята, а от вас веселбата - не се притеснявайте!" Понякога нито лев не сме взимали - ей така сме свирили да им е хубаво на младоженците... И вслушвайте се един в друг - слушай свирката на колегата до теб. Никой не трябва да се стреми неговата свирка да се чуе. Уважаваш ли другарите си като свирджии, уважаваш самия себе си. Като се научиш да свириш на един инструмент, овладей и друг, ама докато не изпечеш майсторлъка, не посягай към друга свирка... Такава е тя нашата музикантска работа - нямàш ли мерак, не те ли тегли сърцето и душата - музикант няма да станеш, ами току лови браздата...

Така учел бай Дико младите. Така им говорел, а те го слушали със зяпнали уста. Знаят, че той право им говори, защото е патил и препатил и освен че е музикант и диригент той е и композитор - нали все негови хора и маршове свирят... Връщал се той от селата с пълна от радост душа - доволен, че духовите музики "набират скорост" - както той казваше. И пак сядал пред нотните листове, и пак творел. Пак композирал. И остави бай Дико една радост на малкия градец Оряхово, кацнал на брега на Дунава - всяка неделя и в празник на площада да свири духовата музика. След като се пенсионирал бай Дико помагал и на оряховските музиканти - всички те са негови ученици. Завинаги остава тази традиция, тази радост. И всеки в Оряхово знае, че това е големият спомен, оставен им от бай Дико Илиев...

ПРИЗНАНИЕТО ДОЙДЕ, НО... КЪСНО

Четиридесет и две години живя бай Дико Илиев в Оряхово. Цели четиридесет и две години себеотдаване на музиката, на хората, на красотата, на песента... Как бързо отлетяха годините - си мислеше бай Дико - кога беше то и ето че се изнизаха толкова години все тук, все в Оряхово. Бързо отлетяха - също като онези бели чайки, които летят ниско над водите на реката. Децата се пръснаха - Илийчо е в Плевен, а Санчето в Михайловград. И ето че остана сам-саменичък - почина верната му стопанка - Наста. Очите му вече почват да не го слушат. Ще трябва да се раздели с Оряхово - не може да живее сам. Кани го Санчето да иде при нея в Михайловград. Кани го, а той не може да потуши мъката си - та той не познава хората в този град. Как да остави приятелите си в Оряхово. Тук всяка улица, всяко кътче му е познато. Всяко цветенце в двора би му проговорило - с цветята, с птиците другарува, разговаря с тях като с живи хора... Всички хора в града го почитат. А в чуждия град трудно ще се "прихване". Няма да има кой "Добър ден" да му рече. Че кой го познава в Михайловград, та камо ли да го поздрави?! А в Оряхово на портичката да излезе поне десетина души ще го поздравят и ще се спрат на раздумка с него. И до читалището ще се поразходи. С Коцо и Борко с часове могат да си говорят. Излезе ли духовата музика да свири на площада, той е при музикантите, при колегите си. Слуша как свирят, а в почивката ще им рече:

- Борко, добре свирите! Изпекли сте занаята, ама има още малко нещица да доизкусурвате! И предвидете в репертоара си увертюри и подпури от оперни произведения като "Кармен" или "Травиата" например, за да ви станат концертите още по-привлекателни! Нали знаеш как сме правили тези неща ние с гарнизонната музика - хем по селата сме ги свирили в концертите си и хората ги възприемаха - разбират от хубава музика...

Така било писано - да се раздели бай Дико с Оряхово въпреки нежеланието му, нò... само не се живее. Реши да иде при Санчето в Михайловград. Много нощи не спа. Сновеше от портичката до къщата. После ще иде в долния край на двора и дълго, много дълго гледа надолу към Дунава - иска да запомни всичко завинаги. Мъчно му беше да се раздели с малката бяла къщица на брега на Дунава, с бухлатите чимшири, с белоцветните кайсии, с хризантемите и димитровчетата, с кокичетата и теменугите, с витата лозница, с калдъръмената пътечка, която и досега

сигурно пази в шепите си стъпките му - тихи, кротки. Мъчно му беше да се раздели с птиците и дърветата. Оставаше му само една надежда - че ще стои дълго време бялата къщица. Ще пази тя в шепите си спомена за "Дунавско хоро" и "Александрийка", за "Добруджанско" и "Касапско", за "Букьовско" - цялото му музикално творчество ще пази... Ще пази споменът, когато с хармоника в ръка той свиреше на двора. Ще стои къщицата му сама - душата му да пази...

Колата чакаше на улицата. Санчето настоятелно подканяше баща си да бърза, защото път ги чака. Подканяше го, а той все още нещо имаше да си вземе, все още нещо беше забравил и току се връщаше за малко. Влизаше в стаите и гледаше всичко, за да остане завинаги в сърцето му спомена за тишината на тези собици, в които преживя почти целият си творчески живот.

Раздели се с Оряхово, а все му се струваше, че ще се върне. Има два гроба, които ще посещава понякога, за да положи китка цвете и да помълчи пред гроба на Александрийка и на стопанката си Анастасия - Наста...

...Всеки ден по радиото звучат хората и маршовете на бай Дико. Понякога се случва дори по няколко пъти на ден да свирят "Дунавско хоро", но никога не обявяваха кой е автор на тези хора и маршове. Цели петнадесет години радио София откриваше програмата си с байдиковия марш "Сливенци при Драва". И пак хората не знаеха, че този марш е творение на бай Дико. Неговите произведения са толкова истински, близки до народната душа, че почти всички ги смятат за народни. Името му не беше познато. В музикалните среди дори не го признаваха за композитор. Не искаха да признаят, че макар да е с четвъртоотделенско образование, Дико Илиев е недостижим талант, че е голям композитор. Та дори и някои негови колеги се съмнявали в таланта му. Веднъж така се случило, че били на летен лагер край Пали лула. Били и други гарнизонни музики. Познавали се колегите и разменяли помежду си репертоар, взаимно си помагали. Един път както разговаряли дошъл един офицер и се обърнал към оряховските музиканти:

- Хубаво свирите, ама сте слухари! Бива си ви и без да знаете ноти.

Един от музикантите се обадил:

- Ние и по ноти свирим - имаш грешка. Не сме слухари.

А офицерът казал:

- А, свирите по ноти? Ето например бай Дико не познава никакви ноти, а на всичко отгоре е и капелмайстор.

Бай Дико рипнал и рекъл:

- Капитане, елате да опитаме и после ще кажете дали познавам нотите. После ще разговаряме. Искате ли? Хайде вие да ми пеете някоя песен, а аз ще ви я нотирам без инструмент и то в момента, когато пеете?

- Ама аз ще пея сръбска песен - отвърнал офицера.

- Няма значение каква е песента - сръбска, циганска - каквато искаш такава песен си пей.

И запял офицерът. Може би наистина се е съмнявал в умението на четвъртоотделенеца композитор или просто така е искал да се помайтапи, но бай Дико наистина се хванал на уловката. Онзи пеел, а бай Дико пишел нотите. Завършила песента и бай Дико завършил нотирането. Повикал той един от музикантите и го помолил да изсвири това произведение. Но офицера заявил:

- Не, не. Не давай на този да изсвири това що си нотирал. Той е скромен човек защо да се черви заради теб. Дай ми нотите аз ще отида при Дидията /Димитър Асенов/ от Враца.

След малко офицерът се върнал учуден, хвърлил си шапката на земята и възкликнал:

- Дидията ми изсвири същото нещо, което ти изпях. Ама буквално същото нещо...

Погледнал бай Дико офицера с усмивка, навел глава и си отминал...

...Творел музика бай Дико без да е известно името му, без да е признат в музикалните среди, но народа го беше признал - не ставаше празненство без неговите хора. Няколко ентусиазирани журналисти пишехме по вестниците с едичката цел - да се знае името му, да научи народа кой е създал "Дунавско хоро" и "Сливенци при Драва", кой го весели. В Оряхово си го обичаха и тачеха. Когато навърши седемдесет години читалището му устрои тържество. Вълнуваше се бай Дико. За първи път публично го зачитат, благодарят му за положения труд, за апостолската му дейност да снабдява духовите музики в околията с партитури, да помага активно за развитие на самодейността...

Председателят на Клуба на дейците на културата във Враца Илия Борисов, музиканта Атанас Иванов и Цветана Маркова - журналистка, организираха съвместно с Дома на армията тържествено честване седемдесет и петгодишнината на бай Дико Илиев. То се състоя в салона на ДНА във Враца. Бяха дошли почитатели на музиката му. Беше скромно, вълнуващо тържество...

А няколкото журналисти все по-настоятелно пишехме, искахме бай Дико да бъде признат, да бъде приет за член на Съюза на композиторите. Окръжният съвет във Враца няколко пъти прави предложения да бъде награден Дико Илиев за цялостното му музикално творчество, за неговия принос в музикалната ни култура, но... от никъде ответ. А той никак не се вълнуваши, че няма награди, че не е признат от висши инстанции, че не е член на Съюза на музикалните дейци и даже винаги с усмивка казваше:

- Не ми трябват на мен награди. Аз си имам най-голямата

награда - наградата, че хората ми се свирят по площадите и мегданите, по сватби и кръщенета, по празниците, че са ме признали хората!

Даже за куриоз никакви хонорари не получаваше бай Дико като автор. В един сборник за хора и маршове за духови оркестри бяха включени негови произведения, а той не беше потърсил хонорара си, нито пък някой му бе изпратил такъв. Ние го помолихме да напише до издателя и... получи писмо, в което му отговориха, че не може да получи хонорар, защото... творбите са писани... преди Девети септември хиляда деветстотин четиридесет и четвърта година???...

Вълнуващо посрещна бай Дико полетът на първия български космонавт. Светът научи, че в Космоса лети българин в съвместен съветско-български полет. И щом съобщиха новината по радиото засвириха "Дунавско хоро". Засвириха хорото на бай Дико. Слушаше бай Дико хорото си и сълзи течеха по бузите му. С развълнуван глас той повтаряше:

- Деца, България е била и ще бъде! Българин лети в Космоса! Чухте ли, че след такава радостна вест свирят моето хоро! Значи и моята музика лети в Космоса! Господи, каква радост доживях!?...

* * *

На петнадесети февруари хиляда деветстотин седемдесет и осма година бай Дико Илиев навърши осемдесет години. Окръжният съвет за култура във Враца съвместно с ДНА организира на седемнадесети март с.г. тържество в чест на Дико Илиев. Салонът беше тесен да побере хората, които искаха да поздравят чародеят на българското хоро. Дошли са негови ученици от различни краища на страната, музиканти-колеги, хиляди почитатели на творческвото му. На сцената е представителния духов оркестър на БНА, оркестър от сержантското музикално училище "Чайковски", духовите музики при читалищата в Оряхово и Берковица. Свирят произведения на Дико Илиев. Докладчикът говори възторжено и сочи, че Дико Илиев е уникално явление в нашия музикален живот. С нищо не можем да си обясним как един неук човек, завършил четвърто отделение, можа да дари българския народ с толкова хубави хора, маршове, китки, освен да го отдадем на голямото дарование и на упоритя му труд. Той композираше не на маса, не пред пианото, защото нямаше такива, а пред къщата, на двора, на зелената морава. Най-верният инструмент беше сърцето му, препълнено с обич, с човешка благост...

Отново свирят духовите оркестри на сцената. А бай Дико стои на един стол и си тактува. Връчват му орден "За заслуги

към Българската армия". Това е първото признание, което той, музиканта, диригента, композитора получава!... И дойде ред на стария капелмайстор Дико Илиев да дирижира за първи път такъв голям, сборен оркестър. Цял живот мечтал да дирижира гвардейския оркестър. Излезе бай Дико бавно на сцената с диригентската палка в десницата си. Поклони се ниско към публиката, обърна се към музикантите и замахна с ръце. Гръмна походният марш "Сливенци при Драва". Публиката стана на крака и с викове и ръкопляскания насърчаваше диригента. Дирижира бай Дико своите хора "Дунавско", "Александрийка", "Майски цветя"... Залата се вълнуваше - дали ще издържи бай Дико? Ще издържи ли сърцето му, изживяло мъки, страдания и обиди, достигнало да изживее най-голямата радост - радостта, че музиката му е потребна на българския народ!... И издържа! Обърна се бай Дико към публиката, отпусна ръце. Сведе той ниско глава и несдържайки сълзите си, сложи десница на лявата си гръд, там дето бие сърцето. И заваляха цветя, много цветя и думи на благодарност към чародея на българското хоро. Буквално го отрупаха с цветя... Слезе бай Дико и седна на един стол, а концертът продължи. Хората играеха между редиците със столове. Той тактуваше с ръце и пееше. Някой се провикна:

- Да излезем навън!

И се юрна множеството навън. И се люшна едно голямо, много голямо хоро. Наловиха се стари и млади, мъже и жени, деца. Познати и непознати заобиколиха бай Дико. Едни целуват ръцете му, други косите му, подават му цветя, закичват го с алено мушкато. Всеки иска да докосне дрехата му, десницата му. Десницата на Чародея на българската духова музика, на хората и маршовете, да целуне ръката сътворила хубавите хора и всеки повтаря. Благодарим ти, бай Дико! Ти правиш нашите празници истински! Благодарим ти за музиката!...

Такава радост бай Дико не бе изживял през целите си осемдесет години. А и врачани не помнят такова спонтанно, такова вълнуващо тържество! Винаги той е мислил, че това, което е създал е негов дълг, негово призвание...

След юбилейното тържество остана бай Дико с цветята, дъхащи с аромата на човешката благодарност. И се почувствува нужен, че е оставил на хората частица от душата и сърцето си. Частица от своята радост и мъка...

* * *

...Утрото на неговата 85-годишнина - 15 февруари 1983 година бай Дико получава признание. Приет е за член на Съюза на композиторите и има държавна награда.

Не мигна през цялата нощ старият музикант. Посрещна той

утрото на петнадесети февруари с неспали очи и с преливащо от благост сърце, че най-после признанието дойде. Има видов ден!...

Няколко колеги журналисти решихме да посетим бай Дико на рождения му ден в Михайловград, където вече живееше при дъщеря си... Седи бай Дико до масата. Във вазата има голям букет карамфили. Очите му не виждат цвета им - само усеща ароматът им - аромат на човешка благодарност! Грамофонът е пуснат на високи обороти. Звучи маршът "Сливенци при Драва". Бай Дико си пее и маха, дирижира невидимият оркестър. Да, да, наистина дирижира тук, в стаята, пред грамофона, но той си представя, че е пред оркестъра. Свършва плочата. Слагаме друга. После бай Дико се измести и седна на леглото... Зарадва ни се много и не пропусна най-първо да ни каже, че е получил поздравления от Оряхово, от Донка Първанова - председателка на съвета за духовно развитие, от читалището, от много приятели и близки от скъпия му град... Замлъкна бай Дико. Замлъкна и мислено разгръща бавно неписаните страници на своя живот. Редят се дните, годините... И пак е малко босоного момче, облечено с кълчищени дрешки - тича подир овцете по брега на Искъра. Плаче и сънува една лъскава флигорна, иска да стане музикант, а се налага да разорава земята, да сее жито и кукуруз, да жъне и да пее, да плаче и да композира, да свири и да дирижира...

Блести златна флигорна в ръцете му! Мечтаната, вълшебната флигорна! Жалба жали по нея, затова когато я проима, разрешаваше на децата да я пипат, да свирят с нея, за да не я сънуват като него... Прелиства бай Дико книгата на своя живот и му е хубаво и тъжно - хубаво от радостта, която има, и тъжно заради мъките и обидите, заради отминалите години. С приповдигната нотка в гласа си ни попита:

- Нали чухте, че най-после признанието дойде! Господи, колко късно дойде! Защо ми е сега? Сега, когато вече не виждам, когато не мога да се радвам...

...А ГАРНИЗОННАТА МУЗИКА СВИРЕШЕ "ДУНАВСКО ХОРО"...

На 3 декември хиляда деветстотин осемдесет и четвърта година на осемдесет и шестгодишна възраст почина нашият многообичан и уважаван бай Дико. Угасна той - без стон, без дума прощална. Напусна белият свят тихо, кротко, както живя тихо и кротко. Напусна ни големият българин, народният музикант, композитор, човекът Дико Илиев. За хората от Дунава до Балкана той беше просто нашият бай Дико...

Няма го бай Дико. Угасна той в онази късна есен, когато по цялата българска земя се вдигат тежки сватби и неговите хора веселят мало и голямо. Музиките свирят неговите хора "Дунавско", "Александрийка", "Искърско" и др. Отпусна той десница като пречупено крило на птица след дълъг полет. Отпусна я, а трите си пръста бе събрал в едно, като че ли да не изпусне молива и диригентската палка. Цял живот с тази ръка е изписвал ноти по петолинията, държал е диригентската палка, натискал е клавишите на своята весела хармоника, претворил е неповторими чувства в ненадминати мелодии...

Вестта за неговата кончина бързо обиколи селата и градовете на Северозападна България. Музикантите разказваха спомени как бай Дико ги е учил да свирят, как е създавал музиките в селата им, за вечерите, когато той е свирил заедно с колегите си от гарнизонната музика от Оряхово...

Остана сама саминка на брега на Дунава малката му къщица. Остана сама, за да пастри спомена за голямото човешко сърце, за творческите трепети и терзания на един неук селянин, дошъл от сиромашката мера на Карлуково да търси хляб и земя в равнината. Дошъл да стане орач и сеяч, а другаде го теглела душата - музиката. И създал той най-хубавите хора за България - за прослава на рода български. Пося той обич в душите човешки...

И тръгна множеството към михайловградските гробища. Вървят хората с покрусени сърца. Вървят мъже и жени, млади и стари, учени и неуки, поклонници на творчеството му - музиканти от всички краища на страната, колегите му от някогашния оряховски гарнизон. Стоят на почетна стража пред тленните останки на бай Дико, бай Нено, бай Цветко и по-младите от оряховския духов оркестър. Изпращат бай Дико в последния му път много музиканти от Оряхово и Мизия, от Берковица и Враца, от Хайредин и Войводово... Отрупват го с есенни цветя - с тъжни бели хризантеми. А аз положих китка алено мушкато, което той казваше, че най-приляга да се закичват момите, когато играят "Дунавско хоро"... Минута мълчание за човека, за неповторимия творец, за вълшебника свирец, за ненадминатия композитор на българското хоро, за големия диригент...

Гарнизонна музика свири. Родината се прощава с един голям българин. Може би за първи път погребват неук селянин, и се свири националния химн!... Спускат тялото му в гроба. По бузите на мало и голямо текат сълзи. А гарнизонната музика свири "Дунавско хоро". Декемврийският вятър носи звуците надалече, надалече татък към Дунава. А в този миг, когато се прощавахме с него, в родното му село Карлуково и в Оряхово биели

църковните камбани, а хората стояли в минута мълчание...

...А гарнизонната музика свиреше "Дунавско хоро" и "Сливенци при Драва" - изпълняваше неговото последно желание - така бе поръчал бай Дико - когато умре на гроба му да свири гарнизонна музика. Да свири "Дунавско хоро" и походния марш "Сливенци при Драва"...

Вместо послеслов

СЛУЧКА ВЪВ ФРАНЦИЯ

Преди няколко години н.с. Йорданка Манкова, завеждаща Етнографско-възрожденския комплекс "Софроний Врачански" във Враца беше няколко месеца на специализация във Франция.

Обиколила тя почти цяла Франция. Видяла много паметници на културата, опознала известна част от културно-историческото наследство на тази страна. Запознала се с обичаи, нравите на французите. Нейни колеги от Южна Франция я поканили на гости в собствения им дом. Вълнувала се Йорданка. За първи път и се случва да посети дом на французи. Тръгнала тя със свито сърце, но домакините се оказали разговорливи, благодумни хора. Разказвали и много неща от своята практика. Разменили си рецепти за ястия. Йорданка на свой ред им разказала за много от българските обичаи, празници, народни традиции. И не усетили кога минало времето. Било полунощ. Домакинът, вероятно, за да разнообрази вечерта, се обърнал към Йорданка:

- Мадам, а сега за Вас една малка изненада!

Изтръпнало сърцето на младата жена - каква ли ще е изненадата. Из стаята се разнесъл топлият глас на именития наш певец Николай Гяуров. Зарадвала се гостенката и на скоропоговорка им разказала всичко, което знаела за Николай Гяуров. А и домакините знаели немалко неща за световноизвестният ни оперен певец... После разговорът им продължил в друга посока - за децата, за семействата, за близките. По едно време мъжът отново се обърнал към гостенката и съвсем учтиво казал:

- Мадам, а сега за Вас още една малка изненада!...

И, о, чудо! Гръмнало българско хоро! Звуците на "Дунавско хоро" изпълнили стаята. А Йорданка извикала: "Дунавско хоро"! Бай Дико!"... и заплакала! Заплакала тя като дете. Скрила главата в двете си шепи и заридала... Домакините се спогледали озадачено. Помислили, че се е случило нещо лошо и мъжът посегнал да натисне клавиша на касетофона, но Йорданка не можела да проговори, а само махнала с ръка - дала знак да не спира записа. Изслушали хорото - Йорданка със сълзи на очи, а домакините смаяни от изненада и даже малко сконфузени-виновни. А те обичали много това българско хоро. Според тях то е бисер, който чули, когато идвали в България и си го записали... Йорданка избърсала сълзите от очите си и развълнувана разказала на домакините, че познавала Дико Илиев, че той е живял в Оряхово... Разговаряли дълго за чародея на българското хоро...

Когато се завърна от Франция тя сподели:

- Когато чух "Дунавско хоро" във Франция се почувствувах истинска българка. Бях горда, че неговите хора, хората на бай Дико Илиев са достигнали и до сърцата на французи...

РЕДОВЕ ОТ ПИСМА ДО ДИКО ИЛИЕВ

* * *

Многоуважаеми, бай Дико!

Тази сутрин по радиото чух поздравление отправено към теб по случай твоя рожден ден. Най-сърдечно те поздравявам и аз с най-дълбоко уважение и пожелание още дълги години да си жив и здрав!

Твоето дело е много голямо и на високо академично художествено равнище! Твоите народни хора за духов оркестър са ненадминати от никого! Ти си роден с изключителен талант и дарба. Ако на млади години е имало кой да те изпрати да завършиш висше музикално образование - уверен съм, че ти щеше да бъдеш музикант-композитор от национален и международен мащаб.

Хубав спомен имам от срещата ни в Оряхово, когато минах оттам с Русенския военен духов оркестър и те поздравихме на площада с едно твое хоро.

Колко много сме ние капелниците с висше музикално образование, които не можем да напишем и завещаем такива хубави хора и маршове като твоите... Жалко е, че има много бездарни хора с висше образование и "композират" боклуци и "дирижират" бездарно. И колко много надарени хора като теб се разминават с една заслужена щастлива съдба. Но музикантската завист е направила много пакости на националната ни музикална култура...

Ще се радвам, ако те видя пак! Сърдечно те поздравявам!

Стефан ВАЧЕВ, диригент на
Младежкия симфоничен оркестър в Русе.

* * *

Скъпи, мой учителю!

И тук, далеч от родината не те забравям. Миналата нощ те сънувах и по тоя повод те поздравявам с тия няколко реда. От началото на септември съм в Полша на концертно турне... Ще ми бъде много приятно като се завърна у дома да заваря писмо от теб.

Приеми моите поздрави и благодарности за всичко, което си направил за мен, за да израсна като музикант...

Всеки ден слушам твоите творби по радиото и се радвам, че съм живял, работил при тебе, а повече, че съм бил твой ученик. Оттогава минаха много години. Години на златната ни младост, години на плам и творческо вдъхновение, години на мечти и надежди. Остана само споменът, който ще ни свети като маяк докле очи затворим. Никога, никога не ще те забравя, скъпи учителю - спътник на моето съзряване и израстване. Ти си бил за мен и баща и брат, и другар и приятел и съветник. А такъв човек не се забравя никога... Тая година изминах 8 000 километри по пътищата на Европа. Видях и преживях толкова колкото през целия си живот не съм видял. И това дължа само на моя универсален инструмент - кларинета, който получих наследство от теб.

Моите най-сърдечни поздрави!
Твой незабравящ те ученик
- Велизар, гр. Русе.

* * *

Потресен съм от твоята искреност и доброта! За кой ли път слушам с възхищение и наслада твоите звучни любими хора. От малък обичам духовата музика и твоите хора "Дунавско", "Искърско", "Александрийка", "Лудо-младо" и други. Запленен съм от твоите ненадминати хора. А когато чуя твоят марш "Сливенци при Драва", тръпки полазват по тялото ми, защото под звуците на този марш минавах на парад пред мавзолея на Георги Димитров 1953 година...

С дълбока признателност:
Т. Атанасов, гр. Свищов

* * *

...Поздравявам Ви най-сърдечно по случай Вашият юбилей, за ненадминатото Ви досега златно творчество!... Нека Вашата звезда блести и не угасва!

Народният поет-класик Иван Вазов беше казал:

И аз на своя ред ще си отида.
Трева и мен ще растне над праха.
Един ще плаче -
друг ще ме проклина,
но мойте песни все ще се четат...

Струва ми се, че това много важи за Вас и бих казал, Вашите хора, маршове и китки все ще се свирят...

Кое българско сърце не трепва от радост и умиление като чуе "Дунавско хоро", което е свирено на всеки половин час при освобождаването на Добруджа.

С уважение: Д. Димитров,
София

* * *

...Вашето име трябва да бъде записано със златни букви в историята на музикалното ни изкуство!

Вие сте създал радост за целия български народ не за ден, за два, а за ВЕЧНИ ВРЕМЕНА. Създал сте хора и маршове, които не подлежат на преработване от учените глави. Молим Ви, изпратете ни снимка, за да я увеличим и я предаваме от поколение на поколение.

Най-сърдечни човешки поздрави и пожелания за здраве, бодрост и дълголетие!

Семейство Георгиеви,
Варна

* * *

Здравей, бай Дико!

Бай Дико, твоят творчески живот ме изпълва с оптимизъм и увереност, че всеки може. Всичко се постига само с упоритост, голямо желание и увереност в онова, което обичаш и искаш да постигнеш.

Никога няма да забравя оная зимна привечер, в която се събрахме и ти ни прослуша и определи кой на какъв инструмент ще свири.

Аз бях вече прехвърлил младите години - бях на 33 години. Малко трудно ми беше да свиря на духов инструмент - флигорна. Още тогава открих, че пред себе си имам голям музикант...

Димитър Христов /Митето-учителя/
с. Септемврийци /Горна гнойница/, Ломско

МУЗИКАЛНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ, КОМПОЗИРАНИ ОТ ДИКО ИЛИЕВ

ПРАВИ ХОРА

1. Искърско
2. Игривата вдовица
3. Веселият Иванчо
4. Зиг-заг
5. Пробуждане на пролетта
6. Оряховски юнак
7. Олеле, бате Иване
8. Добруджанско
9. Букет от песни
10. Александрийка
11. Наша гордост
12. Селски въздишки
13. Майски цветя
14. Веселото Санче
15. Дунавско хоро
16. Весела младост

ДАЙЧОВИ ХОРА

1. Дайчово
2. Скок
3. Веселите близнаци
4. Билка
5. Кръшен венец
6. Игривата циганка
7. Самоковско хоро
8. Лудо-младо
9. Спомени

МАРШОВЕ

1. Нашият командир
2. Към Бяло море
3. Стройни редици
4. Катюша
5. Напред, другари!
6. Сливенци при Драва
7. Октомври
8. Осма Ботевградска дивизия
9. Козлодуйци пред Първи май
10. Младежка клетва
11. Изборна победа
12. Бригадир
13. Септемврийски герои
14. Механизатор
15. 20 години народна власт
16. Юбилеен марш

ЕЛЕНИНИ ХОРА

1. Не ме забравяй
2. Селски празник
3. Майско утро
4. Край чешмата
5. Буйна младост
6. Тодорка
7. Елено моме
8. Нашето Ленче

ДРУГИ ХОРА

1. Ганкино
2. Грънчарско
3. Народна душа-пайдушко
4. Коконещи - Касапско
5. Ганкини мечти
6. Рипай, Гано!

ДРУГИ МУЗИКАЛНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ

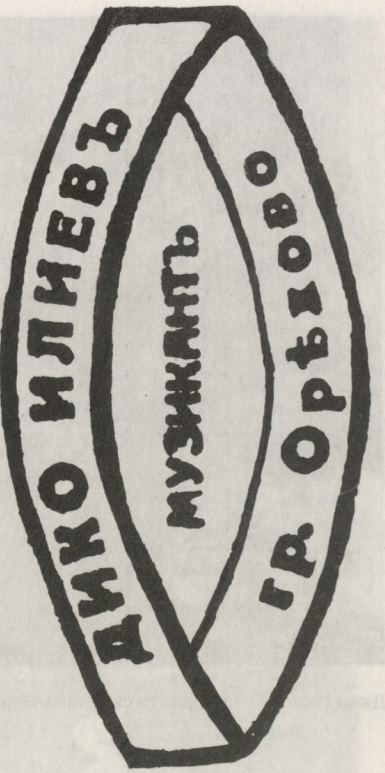
1. По водите на язовир Искър - валс
2. Рибене - валс
3. Оряховска идилия - китка
4. Над Букьовци - валс
5. Жетварски песни - китка
6. Народно хоро - китка
7. Ехо от Съветския съюз - китка
8. Съветска китка - китка по мотиви на руски народни песни
9. Букет от песни - китка
10. Песни на героите - китка
11. Танц на жетварките - рапсодия

На фронта, при село Чернище Дико Илиев се среща случайно със своя баща Илия Диков, който също е на фронта.

Дико Илиев с дъщеря си Александрийка, няколко месеца преди да почине.

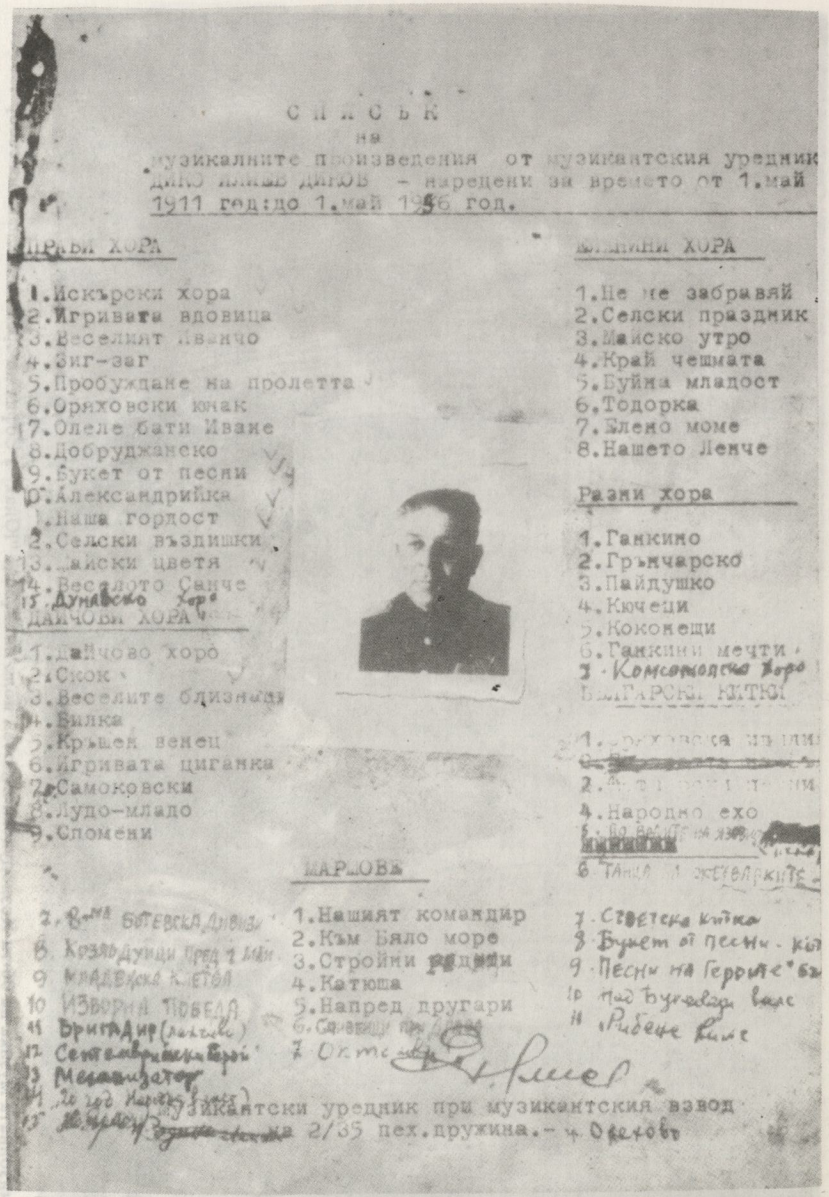
Печатът на Дико Илиев.

Дико Илиев пред родната си къща в село Карлуково, Луковитско.

Гарнизонната музика на 36-ти Козлодуйски пехотен полк на игрище "Юнак" в София по време на Юнашкия събор 1935 г. Музикантите са облечени в народни носии.

С П И С Ъ К
на
музикалните произведения от музикантския уредник
ДИКО ИЛИЕВ ДИКОВ - нарецени за времето от 1.май
1911 год:до 1.май 1956 год.

ПЪРВИ ХОРА

1.Искърски хора
2.Игривата вдовица
3.Веселият Ивънчо
4.Зиг-заг
5.Пробуждане на пролетта
6.Оряховски кючек
7.Олеле бати Иване
8.Добруджанско
9.Букет от песни
10.Александрийка
11.Наша гордост
12.Селски въздишки
13.Майски цветя
14.Веселото Ганче
15.Дунавско хоро

ДАНЧОВИ ХОРА

1.Данчово хоро
2.Скок
3.Веселите бдзинари
4.Вилка
5.Кръшен венец
6.Игривата циганка
7.Самоковски
8.Лудо-младо
9.Спомени

ВЪТРЕШНИ ХОРА

1.Не ме забравяй
2.Селски празник
3.Майско утро
4.Край чешмата
5.Буйна младост
6.Тодорка
7.Елено моме
8.Нашето Ленче

Разни хора

1.Ганкино
2.Грънчарско
3.Пайдушко
4.Кючеци
5.Коконещи
6.Ганкини мечти
7.Комсомолско хоро
БЪЛГАРСКИ НИТКИ

ЯНКОВА

1.Нашият командир
2.Към Бяло море
3.Стройни редици
4.Катюша
5.Напред другари
6.Славянка
7.Октомврийска

Музикантски уредник при музикантския взвод
2/35 пех.дружина.- Ст.Сержант

Саморъчен списък на музикалните произведения на композитора, съставен от него през 1954 г.

Дико Илиев дирижира детски акордеонен състав в с. Букьовци (Мизия) 1963 г.

Оряховският военен духов оркестър по време на сватба в с. Букьовци, сега гр. Мизия.

Дико Илиев на юбилейното тържество във Враца по случай 80-годишнината му, дирижира сборен духов оркестър, в който участват Гвардейският оркестър, Врачанската, Оряховската, Берковската и Хайрединската духова музика.

Среща в Оряхово с бивши колеги. Дико Илиев се ръкува с музиканта Андрей Врачански.

Пламен и Румен — синове на дъщерята на Дико Илиев, честитят 80-я рожден ден на дядо си.

Анастасия и Дико Илиеви в Оряхово, 1972 г.

Последно интервю с чародея на българското хоро.

ВЕЧНОСТ, НАРЕЧЕНА МУЗИКА

Отново ни събра едно име - близко, родно и любимо, име на легенда, на кумир и на епоха, име простичко и тъй велико. Събра ни искрен зов и длъжностна повеля към незабравян спомен за този, когото всички тачим, помним и почитаме, когото по народному наричаме бай Дико. Сто и пет са станали рождените му години. И само в осемнадесет от тях той не е между нас. Но тези години, макар горестни и тежки без него, ние ги приемаме като новото начало - началото на неговото безсмъртие. Началото на вечност, посята и изкована приживе, заслужена, радостна и изстрадана в делата, порите, сълзите и щастието. Началото на вечност, която просто сме приели и нарекли МУЗИКА.

Безсмъртието на твореца е неговото творчество. Безсмъртието на бай Дико е неговата музика.

Богато, неповторимо и разнообразно музикално творчество ни завеща той. Завеща го на народа си, на нацията, на днешното и бъдните поколения. Паметта му е чиста и свята. Паметта му е зов. Името му е непресъхващ извор на родолюбие, на велик човешки пример.

Особена стойност придобива сега за нас фактът, че най-зрелите си творчески години, белязани с най-активната му работа и родили почти цялата част от произведенията му, са свързани с нашия град, с Оряхово. Под това небе, на този Дунавски бряг сред нас той живя и работи повече от 42 години. Срещахме се с него, поздравявахме го почтително и искрено, бяхме му съратници и колеги, ученици и последователи. Ние бяхме първите, които хората му ни вдигаха на крака - първите, които маршовете му мобилизираха и затягаха крачката. НИМА ТОВА НЕ Е ЩАСТИЕ, С КОЕТО ТОЙ ТАКА ЩЕДРО НИ ДАРИ!!!

Любен ЦВЕТКОВ, композитор

ТОЙ БЕШЕ ДОБЪР ЧОВЕК, ДОБЪР ПРИЯТЕЛ И КОЛЕГА

Асен Йолов (първият от ляво на дясно)

*** Дико Илиев пръв въведе в оркестъра нови инструменти**

Всички оряховчани познават много добре един от колегите - музикант на Дико Илиев от времето когато са били в гарнизонната духова музика на 36-ти Козлодуйски пехотен полк в Оряхово. Този кротък, почтителен човек е Асен Йолов.

Когато Асен Йолов завършил своето прогимназиално образование се чудел къде да отиде да учи или да си остане в родното село Селановци. На помощ дошъл със своите съвети брата на бащата на Асен - известният в Оряхово зъболекар Ценко Йолов. Насочил той братовото си момче да стане музикантски ученик в гарнизонната музика в Оряхово.

Музикантите от гарнизонната музика в Оряхово с капелмайстор Александър Вейнер (на втори ред четвъртият от ляво на дясно) - 1937 год.

През есента на хиляда деветстотин тридесет и седма година Асен Йолов постъпва като музикантски ученик. Три години той се учи да свири - запознава се и с теория. По това време капелмайстор на музиката е Александър Вейнер - чех по народност, но завършил висше музикално образование в Ровно. Отличният диригент Вейнер, полага много грижи за бъдещите музиканти. Цели три години Асен, заедно с още други колеги е музикантски ученик. По това време в гарнизонната музика свири и Дико Илиев. Асен овладява много добре валдхорната и с течение на годините става все по-добър и по-добър изпълнител. Заедно с полка, през 1942 година Асен Йолов участва в първата фаза на Втората световна война.

Цели двадесет години Асен Йолов е все военен музикант и то не какъв да е, а много добър. Освен на валдхорна той се учел да свири и на други духови инструменти. За своя колега по-късно и диригент на гарнизонната музика Дико Илиев, Асен Йолов говори с уважение и респект. Той споделя, че Дико Илиев е бил добър човек, добър колега и приятел.

- Сговорно живеехме - споделя Асен. Много пъти, след като сме свирили някъде или сме били на репетиция ще се отбием някъде, ще си поприказваме, ще обсъдим как е минал деня и ще се приберем вкъщи. Дико Илиев се отнасял грижовно към подготовката на музикантите. Много често музикантите се отбивали и в дома на бай Дико, който е наблизо до казармата. И от дума на дума все стигали до техните си проблеми - музиката. За първи път Дико Илиев въвежда в духовата музика като нов инструмент - валдхорна. Ходил бай Дико къде ли не, но намерил валдхорна. Асен си платил инструмента със свои пари. Научил се Асен да свири и тя му станала любим инструмент. Както споделя Асен Йолов, бай Дико маха алтите, за да въведе новият инструмент, макар той да е знаел много добре, че валдхорна е капризен инструмент, че за него трябва да имаш изтънчен слух - да си добър музикант.

- Всички в гарнизонната музика - казва Асен Йолов - бяхме добре подготвени. Голям дял за това има бай Дико. Той полагаше много грижи за нас, за нашата подготовка. Но за съжаление през хиляда деветстотин петдесет и седма година полкът беше разформирован, а ние се демобилизирахме. Аз започнах работа в ХЕИ, но не престанах да свиря. До преди няколко години свирех в градската духова музика. Ние сме доволни, че Дико Илиев ни остави не само на нас, но и на бъдещите поколения своите неумиращи хора́, маршове и китки. Такъв го знам аз - добър човек, колега и приятел. Беше готов да помогне на всеки с каквото може. А и между нас военните някак уважението, зачитането на човека като че ли е вродено в душите ни. Жалко, че годините летят стремглаво...

НАЙ-ГОЛЕМИЯ ПАМЕТНИК

- Какво ни даде Дико Илиев и какво му дължим все още ние, потомците на ония първи ентусиасти, създали известната в целия район байдикова букьовска духова музика. С този въпрос журналистът от в. "Мизия" Георги Белински се обърнал през 1988 година към СТОЯН ПЕЛОВ - син и племенник на стари букьовски музиканти. Ето какво е споделил Стоян Пелов:

- Дико Илиев беше, е и ще си остане име скъпо за нашето семейство. В ония години, чичо ми Петър, самоук музикант-флигорнист, се запознава с Дико Илиев, който от 1922 година, след като е живял една година в село Войводово, се заселва в Букьовци, сега град Мизия. Оземлили тогава безимотния Дико Илиев тук с 25 декара земя. Обичал Дико Илиев земята, но музиката теглела сърцето му. Обществеността на селото приела радушно този явно талантлив млад човек. Дико Илиев веднаж споделил с него́ в очите пред баща ми: "Павле, рекъл, когато остарея и си замина от този хубав земен свят, искам да бъда положен в царевицата кога засича кулени..." Та още щом се преселил тук Дико Илиев, Петър Каменов споделил с него идеята си да създадат заедно духова музика. Хубаво село е Букьовци и ще му прилича да има такава музика - споделил чичо Дико, както му виках аз, тогавашното 5-6-годишно дете. - Ще ми намерите с Павел, баща ми де, рекъл чичо Дико, петнадесетина мераклии и ще започнем... Било зимата на 1928 година. Дядо ми Камен, съветник в кметството, обещал да намери по-заможни букьовчани, които да станат гаранти за закупуването на изплащане на инструменти от една видна фирма от гр. Бърно. Речено-сторено. След две-три седмици инструментите пристигнали от представителството на фирмата в София. Дядо Сандо Кучкански, сам влюбен в музиката, предоставил една стаичка за репетиции на новосформираната музика. Ентусиазмът бил неописуем. - Събрал ги чичо Дико всичките петнадесетина кандидати, поразговорил с всеки един от тях, изучавал ги, търсел специфичното у него и след това го насочвал към съответния инструмент. От първия ден, казваше баща ми, започнали буквално денонощни репетиции. Сутрин още в 6 часа дежурният запалвал печката, почиствал и проветрявал и точно в 7 часа всички били на местата си. Още на двадесетия ден Дико Илиев съчинява специално за новата музика, лека пиеска с партия за всеки инструмент и я сглобява успешно. Следват два марша и едно хоро в неравноделен такт - еленино хоро. На тридесетия ден от началото на репетициите, на някакъв празник - божи ли, или не знам какъв, не е важно, вечерта в местността "Биволарката", на фенери и в присъствието на неколцина ергенчета и по-любопитни букьовчани, прозвучал гласа на букьовската музика. Само след минутка натам се отправя почти цялото село - става цял панаир. Имената на някои от музикантите не си спомням, но ето някои от тях: Велко Гарвански, братята Павел, Петър и малко по-късно Марин Каменови, Цено Лашков, Деко Генчев Крушовенски, Петко Димитров, Влъчко Цонов, дядо Петко Павлов - стар музикант-самоук и др. Последвали хорото "Край селския бунар", валсове, танга, румби и какво ли още не. По онова време

всеки от района смятал за висока чест да покани на сватба да свири букьовската музика. Поканили ги и на вечеринка в оряховските казарми с офицерите от 36-ти Козлодуйски пехотен полк. Висока чест, нали? Тръгнали нашенци към Оряхово пеша. И Дико Илиев върви с тях. Като стигнали местността "Ковачеля" Дико Илиев спрял музикантите и ги строява. С марш, казва, трябва да влезем в града - като на парад. Не се посрамили букьовчани - с музиката си "събрали очите" на учудените граждани. Те така е било в началото - гол ентусиазъм на бос крак и много, много любов към музиката. Още година работил Дико Илиев с нашата музика и после тръгнал да създава нови духови музики по цялата Северозападна България. Ходел, но не забравял учениците си от Букьовци - едни от първите лястовици на това трудно дело в нашия район, никога не забравил. Ще дойде понякога в Букьовци, ще побъбре със своите заместници бай Петко Павлов и Марин Каменов и току виж след седмица-две, музиката се явява пред обществеността с ново хоро...

И тъй като кръвта вода не става, и аз тръгнах по пътя на баща си и чичовците си и станах музикант. Знаехме се с чичо Дико. Той четири месеца ме готви за изпит при проф. Карнаров на тромба. След букьовската музика съм свирил в Търново и Габрово. Когато да ме приемат в Габрово в градския духов оркестър, Цанко Нанев - голям музикант и диригент за времето си, вика: "Момче, нотите знаеш ли и колко ще ти трябва да ми изсвириш хей това - и ми бута един доста сложен мотив. Погледнах го и веднага разбрах, че ще стане. Седнах, изсвирих го. "Браво, бе момче, къде си учил" - попита ме малко с учудване диригентът и като разбра, че бай Дико Илиев е първият ми учител, потупа ме по рамото и прочетох в очите му доверие. Ще те бъде, викам си, Стояне! Че името на Дико Илиев в ония среди е било голям авторитет... Те това исках да споделя за Дико Илиев. Не е дал малко, нали? Жалко е, че днес в Мизия няма духова музика, но аз вярвам - това ще стане, защото дето е текло, пак ще тече. А колкото до бай Дико Илиев дължим му един жест - бюст ли ще е, плоча паметна ли ще е, но нещо трябва да се направи, за да се знае и от бъдните това име макар че най-големият негов паметник е признателността на хората на Букьовското...

(Материалът поместваме със съкращение)

А ЕДИН МЪЖ ПЛАЧЕШЕ...

Ангел Михайлов

Беше месец февруари на хиляда деветстотин седемдесет и осма година. Във Враца, в концертната зала, чествахме осемдесетата годишнина на големия музикант и композитор Дико Илиев. Той, нашият бай Дико, както всички, които го познават от Дунава до Балкана, в израз на почит към него и досега го наричат бай Дико. В този концерт участваха представителния гвардейски духов оркестър на Българската армия, оркестърът на сержантското музикално училище "П. И. Чайковски" - София, Оряховската, Берковската и Хайрединската музика...

Желаещите да видят Дико Илиев и да чуят неговите творби бяха толкова много, че игла да хвърлиш нямаше къде да падне. Всички искаха да почетат нашият бай Дико. И, ето го, с бавни крачки застана той пред оркестрите, поклони се, вдигна дясната си ръка, в която държеше диригентската палка и... о, чудо! Гръмна "Дунавско хоро". Залата се взриви от аплодисменти. Хората станаха на крака и се чуваха възгласи: "Браво, бай Дико! Браво, Маестро! Браво! Браво!" Свирят музикантите. По лицата на много от публиката имаше сълзи - стичаха се те на солени браздулки по бузите. Сред оркестрантите, един едър мъж плачеше. За първи път може би плачеше и не можеше да свири, а само бе опрял баритона до устните си...

Кой беше този развълнуван, разплакан музикант? Кой беше този баритонист и защо не свиреше, а плачеше??? Дълго време все този въпрос си задавах, но никога не посмях в нашите срещи да попитам бай Дико кой беше този музикант. Двадесет и пет години по-късно от онзи паметен ден, съдбата беше благосклонна към мен, и можах да открия онзи разплакан тогава мъж. Помогна ми бившият диригент на военни духови оркестри, бивш началник на сержантското музикално училище "П. Илич Чайковски" - София, о.з. полковник Иван Денов, за което от цялото си сърце съм му благодарна. Този музикант се казва Ангел Михайлов от град Севлиево. От много години същият е живял, работил и живее в София. До сълзи развълнуван, Ангел Михайлов

Дико Илиев (крайният в дясно - прав) заедно с музикантите от гарнизонната музика - 1954 г. в Оряхово

често, често преглъщаше солената влага, която напираше в очите му и ето какво сподели с мен:

...На тържеството по случай осемдесетгодишнината на бай Дико не можах да свиря, защото след хиляда деветстотин петдесет и седма година за първи път виждах бай Дико. Срещнаха се погледите ни и милно ми стана на душата. Та той е моят многоуважаван учител! Аз бях музикант в гарнизонната музика на 36-ти Козлодуйски полк в Оряхово... Сега, когато натрупах доста години на гърба си и започнаха да ми тежат, когато косата ми е покрита с вечния сняг и дълбоки бръчки покриха лицето ми, когато очите ми виждат с доста голям диоптър очила, спомените, преживяни в Оряхово, нахлуват все по-настоятелно в душата и сърцето ми. И са толкова свежи - като че ли всичко се е случило вчера. И сега съм благодарен на съдбата, че след като бях завършил музикалната школа "П. И. Чайковски" в София, през месец декември на хиляда деветстотин петдесет и четвърта година, се озовах в гарнизона в Оряхово, смятан някога за наказателен - тук изпращали непослушните. Тук се срещнах с един музикант и композитор, изкусен свирец, музикант-специалист от най-висша класа -

обичан и уважаван от милиони поклонници на неговите произведения. Сега с чиста съвест и чисто сърце казвам: "Благодаря ти, бай Дико за всичко, което ми даде! Благодаря ти за бащинските ти грижи, за да мога да се утвърдя като музикант. Ти ми помогна да продължа образованието си. В музикалната школа бях научил много неща, но това което научих от теб, бай Дико, в НИКОЯ КНИГА НЕ Е НАПИСАНО. Ти ме научи да прилагам знанията си практически, да ги обогатя, да придобия оркестрова рутина. От теб научих, че винаги трябва да търсиш и намериш себе си в оркестъра, да защитиш инструмента и партията, която изпълняваш не колкото мога, а колкото трябва - с висока професионалност, така както можеше и правеше ти, скъпи, бай Дико! С две думи - при теб изкарах още една школа, в резултат на което и до ден днешен на тема професионалност не съм имал проблеми с нито един диригент или колега, защото съм твой ученик, бай Дико! И бях длъжен, и досега съм длъжен пред паметта ти, да защитавам не само себе си, но и авторитета на учителя си - моят учител ДИКО ИЛИЕВ. Чист съм пред съвестта си - винаги съм го правел...

И сега се вълнувам при спомена за теб, бай Дико! И си мисля колко мъка и горчилка си преглъщал, защото завистта и признанието вървят ръка за ръка, но ти никога не спря на сред път. Ти вървеше уверено напред, защото знаеше, че си прокарал не път, а МАГИСТРАЛА към сърцата и душите човешки, която МАГИСТРАЛА ТИ извървя достойно. И народът български получи като дар твоите неумиращи хора, маршове и други произведения, които правят празниците му по-вълнуващи, по-хубави. Но за съжаление намериха се "доброжелатели", които отправяха към теб нелепи обвинения, че си необразован, че си взаимствал от съседския румънския фолклор. За съжаление тези обвинения бяха отправени от някои "учени" творци. И си мисля сега колко ли по-богата щеше да бъде нашата нототека, ако имаше повече необразовани композитори като тебе, бай Дико, да оставят на България творби като твоите. Ти знаеше, че талантът и знанията правят дипломата значима, но дипломата не създава таланта... Затова просто махаше ръка с усмивка и твореше... Сполай ти, бай Дико, от сърце и душа за всичко сторено от теб. Ти не си първият български творец огорчен от "учени" глави... Ти винаги си имал народно признание и обич. Е, правителствено и държавно признание дойде малко късно. И то дойде благодарение упоритостта на шепа журналисти и общественици-родолюбци. Сторвам поклон и целувам ръка на журналистката Цветана Маркова, чието сърце е изпълнено с обич към Оряхово и неговите хора и, дето се казва, с игла изкопа кладенец, за да не се

покрие със забрава името ти, бай Дико и докато ти беше жив, издаде една великолепна повест за теб, наречена "Дунавско хоро, закичено с алено мушкато". Тази повест е непреодолима бариера срещу забравата. Твоите хора и маршове завинаги ще напомнят на поколенията, че ти, бай Дико, накара народа български да играе по твоята флигорна, че ти завинаги остави неоценимо богатство от творби в музикалната памет на народа ни!...

Разговора води Дочка ДУНАВСКА

БАЙ ДИКО Е НЕПОВТОРИМ ЧОВЕК

(Спомени разказани ми от моя баща Христо Дилов от с. Карлуково)

Бай Дико беше неповторим човек! Той е четири години по-голям от мен. Заедно с него от мънички деца сме тръгнали овчарчета. От вечерта се разбирахме накъде ще ги изкараме на паша на другия ден. Аз пасях само нашите овце, а бай Дико, като по-голям, пасеше и овцете на махалата. На обяд докато пладваха овцете ние играехме с другите пастирчета на бицанка и джилек, а веднъж ли, бай Дико започваше да свири на листо. Свиреше с уста, правеше свирки от осен. Захласваше се ако чуе, че някой свири с кавал или пее някаква песен. Когато замина да се учи в Орхание, много ми липсваше. Но когато си идваше в село се търсехме - не се забравяхме - другарувахме си. Той не се големееше, че е учил повече от мен. Съчувстваше ми и ме жалеше за немотията, в която живеех - сирак без майка. Като пораснах, един път си беше на село и се видяхме. Тогава му се оплаках, че ще събирам да си правя къща. Тухлите ще си направя на ръка, но няма от къде да си взема цигли. Бай Дико ми каза, че знае откъде може да си взема нужните цигли, но трябва да се отиде предварително да се уговори. Той се съгласи да ми стане другар и да отидем до Осиковска Лъковица. Разбрахме се да станем сутринта много рано, та да можем до вечерта да се върнем. Така и направихме. Пеша отидохме, пеша се и върнахме. Беше приесен. Вървим и не спираме - щото път ни чака. Но на едно място, привечер слушаме, че някъде овчар свири на кавал. Бай Дико се захласна от удоволствие и ми рече:

- Христо, спри! Тая мелодия не може да се подмине. Седна, извади от джоба си някакво листче и молив и започна да пише. Аз, неук човек, стоя и се чудя как така се записва мелодия. Не се бави много и тръгнахме отново. По пътя той започна да свири с уста мелодията, която записа. По-късно разбрах, че музиката се записва с ноти. Немотията прокуди и него от село. Но човек с такава дарба все ще сполучи...

(Спомените записа Христина ХРИСТОВА - дъщеря на Христо Дилов 1997 година)

БОЖЕ, ДОБРЕ, ЧЕ ИМА ТАКИВА ТВОРЦИ!!!

Детски танцов състав при читалището в Оряхово с ръководител Юмер Юмеров, изпълнява хорото "Александрийка" по постановка на хореографа ЦВЕТАН ТОДОРОВ.

Чие сърце не заиграва когато чуе някое от хората на чародея, фантаста, светецът, неповторимият музикант и композитор Дико Илиев?! И, забравили тревоги и несгоди рипват и се захващат на хорото и млади, и стари. Не едно и две са хората на нашия бай Дико. А виждали ли сте какво става когато гръмне "Дунавско хоро" - дето казваше някога бай Дико - и мъртво болен да е човек пак ще рипне да се хване на хорото. Сигурно много дълго, дълго изкусният хореограф от Враца Цветан Тодоров е носил една мечта в себе си - да постави, да разработи танци по хората на Дико Илиев. Мислил, премислял Цветан Тодоров и се престрашил. Най-първо посегнал към "Касапското", което той нарекъл "Потомци на прабългарите". Гледа човек как танцуват момчетата и не може да се начуди от къде толкова фантазия у Цветан Тодоров, и откъде толкова енергия у мъжете, та да издържат и изиграят този танц? И, наистина, гледаш и ти се струва, че това са те, истинските потомци на прабългарите! И сърцето и душата преливат от радост, от благост. Преди няколко години този танц по музика на хорото на бай Дико, покори хората от Врачанския и Оряховския край...

Пленен от хорото "Александрийка", знаейки каква е историята му, Цветан Тодоров постави и него с момичетата от състава, който води. Толкова енергия, толкова красота, събрана на едно място, облечена в още по-красиви костюми! Гледаш и сърцето ти се къса, че онова високо, стройно момиче - Александрийка, неговото, байдиковото момиченце, което умира едва шестнадесетгодишно, как се носи с китка в ръка по сцената и с жаден поглед покорява и мало и голямо. Играе Александрийка със своите приятелки и като че ли се надбягва с лудия бяг на вълните, с белите чайки по тихата вечна река. Хорото "Александрийка", постановката която е разработил Цветан Тодоров наистина потвърждава, че той е фантаст. А ако ви се случи да се срещнете с "Майски цветя" - едно хоро колкото пролетно, толкова игриво, неповторимо радостно, ще ахнете от почуда! И от него се запленил Цветан Тодоров. И върху постановката за него дълго, много дълго изкусният хореограф мисли, премисля как да стане така, че да вълнува не само музиката на хорото на Дико Илиев, а и танцьорите, малките момиченца, да бъдат истински цветя. Нали децата са младостта на живота, нали те са китки цвете! Колкото са много цъфналите цветя през май, толкова са и нюансите в облеклото на малките танцьорки. Гледаш и ти се струва, че наистина това са майски цветя, а на сцената дъхти на пролет, на хубост...

Под методическата и практическата помощ на хореографа Цветан Тодоров и танцовите състави при читалище "Надежда" в Оряхово,

дръзнаха и поставиха танците "Александрийка" и "Майски цветя". Водени от хореографа Юмер Юмеров, оряховските танцьори покориха миналата година множеството присъстващи на откриването на Ботевите дни в Козлодуй.

Хората жадуват за срещи с красотата, а ако пък тя е сътворена по хората на нашия бай Дико, то на сцената стават чудеса...

Гледа човек и без да иска повтаря: Боже, добре, че има такива творци като Цветан Тодоров, които достигат до сърцата човешки с музика и танц, с дързост и красота! И е добре, че той има следовници.

Можем да бъдем горди, че във Враца и Оряхово, за първи път се поставят танци, разработени по хората на Дико Илиев. И наистина те са разработени с дързост и много красота...

Цветана МАРКОВА

КАКВАТО МУ Е МУЗИКАТА - ТАКЪВ Е И ЧОВЕКЪТ...

Това каза в началото на нашия разговор кларинетистът от Враца Иван Новков. И дълго разговаряхме за музиката, за творците. Иван Новков е роден в село Згориград, потомствен музикант. От дете е закърмен с музика - баща му, чичо му били музиканти. Чичо му Иван даже сам си майсторил двоянка, гайдуница, пискуните за гайдата. Та, още от дете, Иван Новков заживял с музиката и имал сърце за нея. Затова става музикантски ученик в духовата военна музика във Враца. Мераклия бил той, баща му да му купи флигорна от Палашите. Направили в селото млада музика. Когато през войната бомбардирали Враца, Дидията отишъл да живее в Згориград и то точно срещу бащиния дом на Иван Новков. Та така се запознали и все за музика говорели. Говорили и за бай Дико.

Врачанският полк и 36-ти Козлодуйски пехотен полк са в една дивизия и понякога правели съвместни учения. На такова учение към Алтимир се запознал Иван Новков с бай Дико. Тогава нашите музиканти не искаха да свирят маршът му "Сливенци при Драва", защото, казваха те, бил "пиянски марш". Иван им контрирал - направо се скарали.

Друг път били на лагер в Палилула, военните духови оркестри от Враца, Видин, Лом, Оряхово, Монтана. И тук другите не искали да свирят маршът на бай Дико "Сливенци при Драва", защото бил "пиянски марш". Аз контрирах - казва Иван. Посочих много аргументи и настоявах да се свири. Маршът си има своите качества и е точно походен марш. Та нали повече от петнадесет години радио София откриваше своята програма точно със "Сливенци при Драва". Може би от завист някои хора не одобряваха тази творба. Казвал съм го и сега го казвам - хората на бай Дико са класически народни хора. Това е класика. Горе, някои "висококвалифицирани" глави се опитаха да му преправят хармонията на хората. Аз пак бях против. Но, добре, че опитът им се провали. Който се опита да коригира хората му - горчиво се лъже, че ще успее. Бай Дико ме уважаваше много. Викал ме е понякога да попълвам състава. Бай Дико беше благ човек, добър, сговорчив. Та затова аз казвам - каквато му е музиката - такъв е и човека. Лично аз мисля, че който не уважава достойнствата на хората на бай Дико, не е българин. Неговите хора са висохудожествени произведения и не можеш да прибавиш трилери - те не се поддават.

ГОЛЯМ МУЗИКАНТ, ГОЛЯМ КОМПОЗИТОР Е БАЙ ДИКО. С НЕГО НЕ МОЖЕ ДА СЕ МЕРИ НИКОЙ!

Иван НОВКОВ - музикант

ТАКЪВ ЧОВЕК НЕ СЕ ЗАБРАВЯ

...И аз никога няма да забравя бай Дико Илиев - този човек, дарен от природата да бъде изключителен музикант. Човек, тачен и обичан от мало и голямо... Първата ми среща "очи в очи" с него бе през зимата на 1968 г. Присъствах на честването на 70-годишнината му, в гр. Оряхово в читалището. Преди да взема интервюто чух неговите неповторими хора, изсвирени от духовата музика. Около петнадесет творби бяха включени в програмата. Прозвуча и... "Дунавско хоро". В тази вечер почувствах колко е силна любовта на хората към техния земляк, заселил се доста отдавна в крайдунавския град. След няколко дни във в. "Работническо дело" бе отпечатана художествената бележка: "На бай Дико хората - веселят сърцата". Постарах се да използвам най-хубави думи, за да представя "по мащабно" личността на човека

и твореца, чието име на автор и създател на неумиращи хора, като че ли бе пазено в "тайна". Не след дълго получих писмо от Оряхово, с подател - Дико Илиев Диков, ул. "9 ноември" №49, дата 14 януари 1969 г. В стилно подреденото писъмце сърдечно споделя: "Уважаеми другарю Борисов, прочетох във вестник "Работническо дело" хубавите редове за мен. Почувствах се много поласкан и написаното ми вдъхна нови сили за творчество, младост и красота в живота. Радвам се, че не сте ме забравили от когато се видяхме при моето честване... Като че ли няма да остарявам, когато слушам такива хубави работи...".

...После много пъти се срещах с бай Дико. Присъствах на организираните вечери и концерти в негова чест, във Враца, Ботевград, Михайловград... Макар и в късни години анонимният хороводец оживя, стоплен от признанието на хората. Популярният кнежански композитор Спартак Бутански му посвети песен: "Дунавско хоро се вие в Дунавската равнина, Дунавско хоро се вие и по Стара планина, Дунавско хоро се вие надалече - до Родопа, Добруджанската Златия - с нас и тя хорото тропа. Дунавско хоро се вие, радостно кръвта ни блика, и гордееме се ние, че земляк ни е бай Дико!...

Когато я чул за първи път, изпълнена великолепно от октет "Враца", бай Дико развълнувано възкликнал: "Къде е това Спартаче, да го прегърна и целуна"...

Към края на отминалия двадесети век, се заговори открито и шумно за музиката на самобитния композитор. Народа я понесе дълбоко в сърцата си. Славеха го като народен трубадур!

...Няма да забравя 15 февруари 1978 г., денят на неговата щастлива 80-годишнина. С журналистката Цветана Маркова прескочихме в ранния предиобяд до Михайловград, да го поздравим и му поднесем цветя и сувенири, от името на Клуба на дейците на културата. Почти сляп и натежал от дългите години, той вече живееше в дома на своята дъщеря. Като му заговорихме веднага ни позна и с радост ни прие. За него, големия човек и музикант, останал все така стеснителен и скромен, се чуваха признания и вече се говореше в най-високи музикални институции и среди, признаваха го като патриарх на българската духова музика. Чух да го сравняват и да казват, че това е "Българският Йохан Щраус". От старинният му грамофон повече от час се наслаждавахме на познатите хора: "Дайчовото", "Искърското", "Еленината", "Майски цветя", "Лудо-младо", "Грънчарското", "Селски въздишки", "Добруджанското", "Наша гордост"... Накрая чухме и трогателната и малко скръбна "Александрийка", бодрият и романтичен марш "Сливенци при Драва", неостаряващият хороводен химн

"Дунавско хоро". Научих, че го е композирал през 1931 г., когато съм роден... Свири се вече 72 години, колкото съм сега аз.

След тази среща повече не го видях. Двадесет месеца преди да почине, на 30 ноември 1984 г., на Дико Илиев бе присвоено високото звание "Герой на социалистическия труд".

Никога няма да забравя тъжният и скръбен ден на погребението му. В михайловградските гробища, на малко възвишение край града, се събра пъстро многолюдие. Прощални слова произнесоха тукашният кмет, представителят на музикалните дейци в София проф. Кирил Стефанов, кметицата от родното му село Карлуково... Когато го спуснаха в студения гроб и хвърляхме по шепа пръст, сто музиканти, дошли от различни селища с духовите си инструменти, засвириха "Дунавско хоро"...

...В мига на вечната раздяла с бай Дико Илиев разбрах, че той принадлежи на цяла България и ще живее в сърцата ни със своето безсмъртие!

Илия БОРИСОВ

СПОМЕНИ - ТОПЛИ КАТО ЗЕМЯТА И ХЛЯБА

о.з. полк.Иван Денов

Нощта срещу петнадесети септември на хиляда деветстотин петдесет и първа година Иван, момчето на Никола Денов, почти не спа. Преди да легне се умилкваше около майка си - търсеше нейната топла ръка да погали главата му. Мъчно му е на момчето, защото досега не се е делило от къщи, а от утрешния ден става ученик в Оряховската гимназия... В ранни зори каруцата препускаше по пътя от Остров към Оряхово. Никола подвикваше, пришпорваше конете - да стигнат поне един час преди да отиде Иван в гимназията...

Строени са учениците. Извикват ги по списъците. След словата на директора на гимназията, учениците влязоха в класните стаи. Не се познават един друг момчетата в паралелката. На Иван някак му е криво на душата, но

бързо се сприятелява със своите съученици, защото е сговорчив и контактен. Лека-полека свиква, а и това, че живее при чичо си, някак омекотява чувството му за липса на домашен уют. Но има мигове когато му липсва ласката на майка му, строгите думи на баща му, и, разбира се, другарите от селското училище...

Духовата музика в гимназията - Оряхово - 1952 год.

Един ден, в час по пеене, учителят попитал дали има желаещи да свирят в ученическата музика. Ослушвали се момчетата. Иван не вдигнал ръка. За миг споменът го върнал назад в родното Остров. Обичал Иван да излиза на мегдана, когато на празници свирела духовата музика и се извивало кръшно хоро. Обикалял Иван музикантите. Оглеждал свирките им, а те едни такива лъскави - почти вълшебни. И се чудело момчето като как така тези мъже са се научили да свирят. И скритом си мечтаел да пипне някоя от тези свирки и да се опита да свири... Майка му, Лица, която била самодейка в театралната трупа към островското читалище, изиграла не една и две роли в много пиеси, водела Иван със себе си на представления. Имал той сърце за песен, за музика и за хубаво слово. Като си спомнил всичко това, Иван се престрашил и... вдигнал ръка - пожелал да се запише да свири в ученическата музика. И започнали репетициите. Интересно било. Оглеждал Иван тромпета. Духнал няколко пъти - хубаво е! Много уроци

им изнесъл учителят по музика. Разяснил им всичко, свързано със свиренето на духови инструменти. Интересно му било на Иван и с охота идвал на репетициите. Но малко премеждие прекъснало ентусиазмът му да свири в духовата училищна музика. В израз на несъгласие с мнението на един от учителите, Иван не сдържал нервите си и... просто го напсувал, заради което в края на първия срок, бил изключен от Оряховската гимназия. И завършил учебната година Иван в гимназията в Кнежа. Е, баща му тогава, след случката, не го набил, но му чел не едно конско... А майка му го галела и жалела и все казвала: - Кольо, момчето няма да псува повече!... Ама то у някои хора това псувнята си е като логическо уточнение и си остава чак до... края. За новата учебна година Иван Денов отново се връща в гимназията в Оряхово и продължава да свири в ученическата музика. И милно му станало на душата когато отново отишъл на репетиция. Диригентът Иван Свиларов го приветствал с ласкави думи и го насърчил да свири не как да е, а много добре. Имал амбиция Иван да стане добър тромпетист, а и на други инструменти искал да свири...

Най-хубаво било, когато в града имало празник като например 1-ви май, 24-ти май и други. Тогава двете музики - гарнизонната с диригент Дико Илиев и ученическата с диригент Иван Свиларов, заставали една срещу друга на тротоарите на главната улица "Левски". Редували се и свирели маршове. А те звучали тържествено и създавали още по-хубаво настроение у хората. И драго им било! Манифестиращите крачели усмихнати, закичени с цветя. След всеки марш оркестрантите се поздравявали. Бай Дико се радвал като дете. Заставал пред учениците-музиканти, стискал им ръцете, прегръщал ги и не пестел похвалите си: "Браво, момчета, много хубаво свирите!" Тези думи окуражавали учениците - давали им криле - нали не ги казва кой да е, а той, Дико Илиев - най-известният музикант...

Ученическата музика обичайно провеждала репетициите си в гимназията, след часовете. Понякога бай Дико идвал при тях. Слушал ги внимателно, радвал им се и ги учел как да свирят по-изразително. Момчетата изпълнявали негови творби - предимно маршове. Е, разбира се, и хората му свирели. Понякога майсторът-свирец бай Дико, вземал флигорната или баритона и засвирвал. Свирел той фантастично, а момчетата го гледали и слушали със затаен дъх. Завършвал свирнята си бай Дико, и пак казвал: "Момчета, хубаво свирите! Учете се, репетирайте упорито! Тя музиката иска всеотдайност и катадневен труд."

Много талантливи момчета свирели в ученическата музика. Някои от тях след гимназията завършили висше музикално образование. В

оркестъра свирели Любен Цветков Иванов - син на прекрасния първи флигорнист от тогавашния военен духов оркестър в Оряхово с диригент Дико Илиев, Кръстан Иванов Кръстанов - син на големия музикант-басист във военния духов оркестър Иван Кръстанов - Септемврийчето, Илия Михайлов - флигорнист, Илия Врачански - син на самобитния музикант и композитор Андрей Врачански, Иван Николов Денов. Иван Денов - това слабичко, височко момче с угарно-кафяви очи, в които винаги имало игриви пламъчета, привлякло вниманието на бай Дико. По начина по който свирело момчето, опитният музикант открил, че има бъдеще в това островчанче. И много често бай Дико сядал до Иван, или пък се успоредявал да вървят по улицата и си приказват. Бай Дико току ще рече: "Ванчо, като те гледам как свириш, с колко мерак си се хванал за флигорната, личи, че имаш дарба! И душа имаш за музиката, а то който има душа за музика, който и се врича - става истински музикант! Учи се и свири - развивай дарбата си! Има ли във вашата рода́ некой човек, който да е музикален? Знаеш ли какво, мойто момче, ти трябва да учиш музика! Имаш сърце и душа за нея. Аз те съветвам да кандидатстваш в сержантската музикална школа в София. Опитай - пък ако не те приемат ще си завършиш тук гимназията, ама аз мисля, че ще те приемат. Послушай ме и няма да сгрешиш!...

Един ден както си вървял по улицата Иван след училище, и бай Дико го настигнал. Потупал го по рамото и попитал: "Ванчо, мислиш ли по въпроса? Мисли и реши - не се колебай - ще се срещнем след години и запомни, че ще ми бъдеш колега - военен диригент!..." Все с тези байдикови думи лягал и ставал Иван. Мислил, премислял и се престрашил. Като си отишъл в един съботен ден на Остров, седнал до майка си, прегърнал я и заприказвал:

- Мамо, знаеш ли, че съм решил да ставам музикант. В София има сержантско музикално училище и ще кандидатствам да уча в него. Па като го завърша и висше музикално образование ще изкарам. Знаеш ли, майко, кой ме насочи, кой ме запали за музиката? Ти го знаеш, майко, - бай Дико Илиев - диригента на гарнизонната музика в Оряхово. Ще ида, майко, пък ако не ме приемат ще си продължа в Оряхово в гимназията...

Свило се сърцето на Лица. Оряхово е близо и пеша можеш да идеш, а то София си е бая далечко. Мъчно и станало на Лица, че няма да може да вижда момчето си така често - ама нали е за добро. И се чудела как да каже на Никола - ами ако той рече, че не е съгласен, а Ванчо толкова много иска да учи музика? Въртела, сукала Лица, па една вечер, седнала до стопанина си и му разказала за желанието на

Полк. Иван Денов дирижира Гвардейският оркестър.

Ванчо. Дълго време говорили - мислили и премисляли, а Никола все повтарял: "Ами ако не стане добър музикант като какво ще може да работи като няма да има гимназиално образование? Тогава ще трябва да си дойде при нас на село. Е, то и тука има нужда от хора... Но като е решил, па нека върви - нека си опита късмета!". Лица прегърнала Ванчо, целунала го, па му казала, че и баща му няма нищо против да учи момчето им за музикант...

Кандидатствал Иван Денов в школата и го приели. Що радост било!? Па като се размислил и тъжно му станало на душата щото ще бъде далече от дома... Помни той какво му казвал бай Дико и се амбицирал да учи добре, да бъде прилежен курсант. Неусетно се изнизали годините. Завършил Иван и дошли първите му срещи като изпълнител в различни военни духови оркестри. Свирел, но не го напускала мисълта да завърши висше музикално образование. И след пет години Иван вече е студент в Музикалната академия в София. И, все онези думи на бай Дико, че може и диригент да стане, му давали сили, импулсирали го след като завършил висшето си образование, да се яви на изпит за диригент на военни духови оркестри. И ето го пред очите на строгите екзаменатори. Иван се представил отлично и със задоволство сам на себе си повтарял: изпълних поръчката и желанието на бай Дико Илиев, на изкусния музикант, композитор и военен диригент...

И дошли първите вълнения на Иван като диригент на военен духов оркестър в град Мичурин. Цяла нощ не мигнал преди да отиде в казармата, преди да се срещне с музикантите. И се чудел как ли за

първи път ще поеме диригентската палка, как ще замахне, как ще гръмне музиката? И с кое произведение да започне, си мислел Иван. И решил - нека започне с походния марш на своя вдъхновител Дико Илиев "Сливенци при Драва". Така и сторил. Е, вълнението било голямо. Музикантите го приели радушно. Учел ги, стараел се да помага на всеки от тях. Не малка грижа му била подбора на репертоара... Неусетно минали годините. Явил се Иван на конкурс за диригент на военния духов оркестър във ВНВУ "Васил Левски" във Велико Търново. Старанието му се увенчало с успех. Вече е диригент на духовия оркестър в това престижно висше военно учебно заведение. Не малко вълнения изживял Иван и тук не само в първите си срещи с оркестрантите, но и след това в ежедневната си работа като диригент...

Стараел се Иван. Никога не забравял думите на бай Дико, че музиката иска упорита, катадневна работа. И тайничко все си мислел - като си вземе отпуска, и си отиде до село, още на другия ден ще отиде да види своя учител. Така и направил. По пладне на един жарък летен ден Иван Денов пътувал с раздрънкания автобус, който идвал от към Вадините, и слязъл на спирката в Оряхово. Огледал се насам-натам стройният вече младеж с офицерски пагони. Погледът му се спирал на познати картини, които повикали у него хубавите спомени за прекараните дни и вечери в този дунавски град със стародавна, богата история. И тръгнал Иван натам, по пътя за казармите, та да потърси бай Дико. Да се срещнат, да му се представи и да му каже, че са колеги, че е изпълнил неговият съвет и поръка. Като наближил малката къщица, Иван поизпънал куртката, наместил фуражката, застанал до малката портичка и се провикнал:

- Бай Дико? Ей, бай Дико, тука ли си?

Почакал за отговор Иван. След минута-две се чул гласът на бай Дико:

- Кой ме вика и защо не влизаш бе, младежо! Я дай крачка насам да те вида!

С бодра крачка Иван тръгнал към бай Дико. Спрял, козирувал и с ясен глас на скоропоговорка казал:

- Другарю капитан, докладвам ви, че аз бившият музикант от ученическата музика в гимназията в Оряхово Иван Денов от село Остров, изпълних вашата поръка. Завърших музикалната школа и Музикалната академия, взех успешно изпита за военен диригент и сега дирижирам военен духов оркестър в Мичурин. Рапорт сдаден - старши-лейтенант Иван Денов!

Гледа бай Дико това стройно момче, спуска се, прегръща го, потупва го по рамото и не може да повярва на очите си, че този

здравеняк, сега хубав като ковьорче, е онова момченце от Остров, дето свиреше в ученическата музика с голям мерак и с талант. Сълзи течат по бузите на Маестрото. Отдръпнал се бай Дико за малко да погледа някогашният Иванчо от страни и не може да сдържи сълзите си и радостта си:

- Ванчо, казах ли ти аз, че ще ми станеш колега, че ще станеш военен диригент?! Е, много познавам аз кой може и кой не може да свири - то някак си му е изписано на лицето когато някой се впряга да направи нещо голямо! Хайде сядай сега и разказвай. Ама всичко ще ми разкажеш - от игла до конец...

- Ще ти разкажа, бай Дико. Всичко ще ти разкажа - казва Ванчо...

Дълго траяла срещата. Вълнували се и двамата - и бай Дико, който убедил Иван да учи в музикалната школа, и Иван, който изпълнил стопроцентово поръката на своя учител...

Завърнал се Иван в Остров. Разказал на своите за тази незабравима среща с чародея на духовата музика. Дълго време живял под впечатлението от срещата. Дълго, много дълго време го топлели думите на бай Дико. И завинаги запомнил препоръките му. В ушите му все звучали думите на Маестрото: "Ванчо, запомни - бъди винаги с музикантите, бъди сред тях и за лошо и за добро, защото военната музика без диригент може, но диригент без музика не може"...

Особена слабост имал Иван Денов към развиване на самодейността сред военнослужащите. Под негово ръководство са сформирани самодейни хорови състави. С тях той е участвал в прегледи на самодейните хорови състави. Участвал Иван в прегледи на професионалните духови оркестри, които не един път печелили награди. За особени заслуги в областта за развитие на самодейността, Иван Денов е награден с орден "Кирил и Методий" - II степен. Получавал е и други награди от Министерство на отбрана по различни поводи като знак на признателност към неговата всеотдайност към музикалното и певческото изкуство.

Още докато бил жив бай Дико, се ражда идеята да бъде издадена плоча с негови хора. Събират се Христо Тонев, Николай Братанов и Иван Денов и обсъждали как да стане реализирането на идеята им. Съветвали се с бай Дико. Той рекъл: "Ванчо, кажи на Христо Тонев и на Николай Братанов, а и ти запомни - променяйте хармонията както вие знаете, защото вие сте учени хора, но МЕЛОДИИТЕ НЕ ПИПАЙТЕ!" И тъй като бай Дико си е вършил всичко вещо и професионално, та с незначителни хармонични корекции от страна на издателите, хората били записани на плоча и остават като непреходни произведения в класическата българска музика.

Иван Денов решил и предложил на двамата свои колеги Александър Пехов и Ангел Михайлов и по памет, тъй като никой не разполагал с нотите на два марша на бай Дико - "Удар на съдбата" и "Пролет дойде" и съставили партитурите за оркестър. Сам Иван Денов отнесъл този дар и го предал на оряховския кмет, за да бъде експониран в къщата-музей "Дико Илиев" в Оряхово.

Едно интересно предложение получил Иван Денов през 2001 година. То дошло от Германия, град Кьолн. Там живеят и работят българи. Един път в седмицата те посещават една църква (катедрала). У Цветанка Василева, която свири на орган и дирижира хор се родила идеята да се аранжира "Дунавско хоро" на Дико Илиев за орган. Вероятно ще звучи чудесно - си мислела Цветанка Василева. Помолила тя своя баща, който живее в София, да намери кой да извърши тази не лека работа. И той се обърнал към диригента Иван Денов. Приел той с охота. Консултирал се с проф. Ал. Текелиев. Много дни и нощи прекарал Иван над нотните листове и... успял. И един път, когато българите дошли в съботния ден в църквата, изживяли неповторима радост. Поднесла им я сънародничката Цветанка Василева. Вместо "Аве, Мария" из църквата се разнесла мелодията на "Дунавско хоро", И, о, чудо - мъже и жени наскачали, хванали се на хорото. Играели "Дунавско хоро". Играели, а по бузите им се стичали сълзи - сълзи на радост. Изненадата била неочаквана. Изживяли хората неповторима радост. Макар и за кратко тук, далече от родината, "Дунавско хоро" им върнало гордостта и се почувствали истински българи...

След като научил как е било посрещнато изпълнението на "Дунавско хоро" на орган, Иван Денов бил горд, че е помогнал на шепа българи, макар и далече от родината, да си поплачат от радост, от умиление...

През лятото на две хиляди и втора година, когато на площада в Оряхово свиреха духови оркестри от страната по време на Празниците, посветени на Дико Илиев, и той Иван Денов, вече о.з. полковник, седеше редом с други гости, дошли през тези панаирни дни, да се насладят на хората на Дико Илиев, на нашия бай Дико. Слуша Иван Денов, навел глава, подпрял я с двете си длани, а косата му с платинено сребърен цвят е знак, че този мъж, роден на брега на Дунава, е натрупал не малко спомени. А който трупа спомени - трупа живот... Слуша Иван Денов, а спомените го повеждат назад през годините - години - и хубави и млади, и тревожни и пълни с радостни преживявания. Години, прекарани тук, на брега на Дунава, където срещна един гигант - музикант и композитор, един човек с голямо човешко сърце - Дико Илиев. Той му вдъхна вяра, че ще стане не само добър музикант

и диригент, но и истински творец... Пътува мислено Иван Денов по обратния път към родното си село Остров. Там, там в ляво по пътя за пристанището е селското гробище. Там лежат те, неговите майка и баща. И, той е доволен, че преди да си отидат от този свят, те видяха своя син осъществил мечтата си - да стане музикант и диригент. И наистина той се сроди завинаги не само с флигорната и тромбона. Той, някогашното момче и юноша, младежът, дошъл от селската мера в града, завинаги ще другарува с музиката, с красотата. И има с какво да се похвали пред паметта на родителите си и на своя първи учител по музика - Дико Илиев. И мислено Иван сторва поклон доземи на онези, които го отгледали и на онзи, който с яката си десница му показваше как да изписва нотите по петолинията - незабравимият Дико Илиев - чародея на българското хоро...

Някой сложи ръка на рамото на Иван Денов. Той трепна леко, стана и тръгна нагоре, към Ловния дом в града на неговата младост... Върви Иван и си мисли - хубаво е да имаш среща със спомените, с миналите дни... Спомени - топли като земята и хляба. А дали сега тук си спомня някой за него, за онзи младеж с угарно-кафяви очи???...

Цветана МАРКОВА

СЛУЧКА НА РОЖДЕНИЯ ДЕН...

(Разказана ми от няколко музиканти от някогашната гарнизонна музика)

Беше петнадесети февруари хиляда деветстотин петдесет и шеста година. Миналата нощ малък Сечко беше натрупал сняг кажи-речи над коляно. Дунавецът режеше. Не знам колко градуса беше - но всичко бе сковано от студ. Никой не смееше да се покаже навън от казармените помещения на гарнизона в Оряхово. Ние - музикантите от гарнизонната музика, се готвехме за репетиция. В този момент като хала в помещението просто "връхлетя" нашият капелмайстор Дико Илиев. Със строг глас се обърна към всички ни:

- Излизай навън и се строй в две редици!

- Нено, веднага излизайте!

Учудено се спогледахме. С питащи очи се обърнахме към бай Нено, който беше дясната ръка на Дико Илиев, но той не отвърна на питанията ни. Бързо се облякохме и тръгнахме. Всеки от нас кротичко или на ум си псуваше. И тихичко се питахме: "Какво е намислил нашият командир - та навън куче да вържеш няма да стои. Подредихме се. Имахме чувството, че ще замръзнем. Капелмайсторът изкомандва отривисто:

- Напред към портала!

Той и бай Нено вървяха отпред. Стигнахме портала, но не спряхме. С бързи крачки вървяхме по шосето към града. Къщата на Дико Илиев не е далече от казармата. Като я наближихме той даде команда:

- Свий вдясно!

Спряхме пред портичката на неговия дом. А той, Дико Илиев, с широка усмивка на лицето извика:

- Момчета, влизайте - какво се чудите!? Сега ще видите каква репетиция ще направим - какви песни ще си попеем...

На прага усмихната ни посрещна неговата стопанка стрина Наста и учтиво ни канеше:

- Заповядайте, момчета! Влизайте! Днес имаме празник! Ха добре сте ми дошли! Сядайте!...

Масите бяха подредени като за гости, като за гуляй. Е, този път на питащите ни погледи отговори самият бай Дико, както си му викахме всички, когато бяхме извън казармата. Усмихна се той широко и рече:

- Момчета, отпуснете се, настанете се добре - днес имам рожден ден. Благодаря ви, че дойдохте. Е, благодаря ви и за негласните псувни. Знам че се чудехте къде ви водя в тая буря...

Всички се спогледахме и с весели лица подавахме ръка да му честитим. Имаше наздравици. Имаше песни и свирня. Широко скроен човек беше бай Дико - имаше душа и песен да среди и добра дума да ти каже!...

БЛАГОДАРЯ ВИ, СКЪПИ ОРЯХОВЧАНИ!

Дълги години живея в Монтана, но душата ми е оряховска. В Оряхово съм родена. Тук е минало моето радостно детство и щастливи, успешни ученически години. Казвам радостни и щастливи години,

защото бях обкръжена с любов от моите добри и прекрасни родители - Анастасия и Дико ИЛИЕВИ.

В махалата, в която живеехме, всички се уважаваха, обичаха и си помагаха. Може да се каже, че децата на съседите ни и аз отраснахме заедно.

Радвам се, че родната ми къща сега е музей в памет на баща ми. Благодаря на музейните работници, че и в двора са претворили любовта на моята майка към цветята. Всеки, който минеше по улицата ни се възхищаваше на хубавите ни хризантеми и други цветя в градината. А много от по-младите ни съседи си спомнят мама и по хубавите дантели, които плетеше.

Тук в Оряхово татко прекара повече от 40 години. Тук той сътвори по-голяма част от своите маршове, хора, валсове, китки. През 1973 г. след смъртта на мама, поради преклонната си възраст и значително намаляване на зрението, трябваше да дойде при мен в гр. Монтана, за да се грижа за него. Искам да ви кажа, че той трудно прие раздялата с града, с всички вас, оряховчани, които го обичахте. И знайте, че и той много ви обичаше и мислено беше с вас, с Дунава, с читалището и духовата музика.

Тази година присъствах цялата седмица в Оряхово по панаирните дни и Празниците на непрофесионалните духови оркестри.

Като дъщеря на Дико Илиев, благодаря от сърце на Организационния комитет за това, че 100-годишния му юбилей се отбелязва с културни мероприятия всеки месец. Мисля, че тези три дни по време на Празниците на непрофесионалните духови оркестри "Дико Илиев", Оряхово '98, когато площадът се огласяше от звуците на хората и ръченицте на гостуващите духови оркестри, когато се виеше богато пъстро хоро не само от танцьори, но и от граждани - това беше наистина голям поклон към Дико Илиев и към неговото неумиращо творчество.

Благодаря ви, мили съграждани, че смятате моя баща за ваша гордост и му засвидетелствахте своята почит и любов по време на Празниците на духовите оркестри!

Александрия Дикова Илиева,
23 август 1998 г.

(**Б. Р.** За съжаление Александрия почина през 2001 год. на 62 години)

ТОЙ ГОВОРЕШЕ КРОТКО...

Като се пенсионирал тръгнал Дико Илиев по селата да създава и да помага на духовите музики. В много от селата създал акордеонни състави. Учел децата да свирят на акордеон и цигулка, на тромпет и други инструменти.

Един ден, в малкото село на някогашната Оряховска околия, Ботево, пристигнал бай Дико. Разнесла се вестта, че ще създава и тук духова музика. Явили се мераклии да свирят. Всяка събота там, в училището се събирали мераклиите музиканти и бай Дико репетирал с тях, подготвял ги да свирят и хора, и маршове. Станало дума, че ако има деца, които искат да се учат да свирят на някакъв инструмент - той ще помогне. Общественикът Васил Лазаров се възрадвал, че такъв човек идва в селото им, и решил да отведе малкото си момиче Галина да се учи да свири на акордеон.

С първите уроци, дошли и първите вълнения. Галя и досега си спомня как бай Дико полагал малките и пръстчета на клавишите - как започнали първом с гамата. Хващал бай Дико ръката на детето и показвал кой клавиш да натисне за съответната нота... Първом на неговият, на акордеона на бай Дико, се учела Галя да свири. Не след дълго Васил Лазаров намерил и купил за момичето си акорден и то не какъв да е, а хубав "Велтмайстер" - 48 баса. Досега акордеонът на Галя пази споменът за онези първи уроци по солфеж и музика. Не позволява тя, някой да отнеме акордеонът й. Запазила го е там, в родната си къща, в малкото китно селце Ботево. И, когато и да погледне Галя акордеонът, тутакси си спомня за него, за първия и учител по акордеон - Дико Илиев. И сега тя говори за него с умиление, с възторг.

- Той беше внимателен и учтив. Говореше тихо, с кротък глас. Никога не повишаваше тон. Търпеливо обясняваше. Като че ли всичко се е случило вчера. Особено ми беше приятно когато имахме урок по солфеж. Той ни говореше за класика, за световно известни композитори...

Когато поотраснах и научих, че Дико Илиев е сътворил "Дунавско хоро", "Искърско", "Майски цветя", маршове и други произведения, бях особено горда, а и досега се гордея, че съм била негова ученичка

по акордеон. Хубаво е човек да се сродява с музиката, с красотата - ни учеше Дико Илиев. Тя, музиката - казваше той, - обогатява, облагородява човека - прави го по-добър, човеколюбив и състрадателен. А и душата му е по-отворена - нали има една поговорка, че който пее зло не мисли... И животът потвърждава тази народна мъдрост. И, той, големият творец Дико Илиев - може би затова е оцелял, щото музиката го е крепила...

В дните пред сто и петата годишнина на Дико Илиев, Галя не пропуска разговор с нас, с нейните приятелки и бивши колежки, да не сподели своите спомени за чародея на духовите музики, за нашия бай Дико...

ПЪРВАТА МИ СРЕЩА С ДИКО ИЛИЕВ

През 1951 година бях студентка в Учителския институт във Враца. Една сутрин хазайката ми каза, че имат гост от Карлуково. Командир на сина й, който служел в Оряхово, били дошли във Враца на прегледи на военните духови оркестри. Казвал се Дико и иска да ме види. Зарадвах се като мислех, че ще видя Дико Иванов или брат му Петко. Когато влязох в стаята видях съвсем непознат човек - не много висок, набит около 50-годишен. Посрещна ме с широка усмивка. Поздравихме се и той ме заразпитва знам ли кой е - аз му отговорих отрицателно. Тогава той ме попита чие момиче съм. С радост посрещна отговорът ми, че съм дъщеря на Христо Дилов и Иванка Дойкина. Върна се към детските си спомени, прекарани с баща ми и започна да разказва неща, които аз не знаех за своя баща.

"Баща ти - заразказва той, е много трудолюбиво момче. С него от малки сме тръгнали овчарчета. То немотията ни немаше край, а той сираче без майка. Знаеш ли, че много пъти е тръгвал след овцете без коричка хлеб в торбичката. Пасли сме овцете на баба Тота Лаковска, за да ни даде по коматче просеник. Майка ти беше голяма хубавица и работница. И тя сиракиня, ама без баща, а това значи половин сирак. Връстници сме с леля ти Цанка. Познавам много хора от Карлуково - мъчно си ми е за него, но нема хлеб за нас там. Сега съм в Оряхово. Преживяваме добре." ...И зареди поздрави за всички познати и близки - най-много поздрави за родителите ми, за свекър ми, който му е набор и лелите ми, с които са живели ограда до ограда...

С дядо Дико имах и втора и трета среща. Това стана благодарение на Куна Дончева - директор на училището и председател на ОФ в селото. По нейна инициатива в селото се организира честване 80-годишнината на Дико Илиев. В училището той влезе просълзен от радост. Припомних му първата среща и го поканих на гости от името на свекъра ми, с когото се познават добре. В училището гостът ни пожела да се срещне и с учениците, на които им се отдава музиката. Най-много се впечатли от Поля Георгиева, която свиреше много хубаво на акордеон и пееше. Накара я да напише нотите на някаква мелодия, които тя му изсвири, а той и каза "Браво!"... На децата той разказа, че музиката е като едно семейство и изреди кой инструмент каква роля играе... И заключи, че в едно семейство, ако няма сговор, то се разпада...

Вечерта буквално цялото село се събра в салона на читалището да се срещне със своя син и съгражданин. Когато засвири червенобрежката духова музика, дядо Дико не издържа, стана и започна да дирижира. Хората станаха на крака и го аплодираха шумно и бяха готови да го понесат на ръце. Народът се изнесе на площада след като мина тържествената част. Изви се кръшно хоро, поведено от най-стария карлуковчанин Хр. Стайко. На хорото се хвана и самият дядо Дико, а до него се успореди някогашната му изгора от нашето село баба Мата Цанкова. Тази среща с чародея на българското хоро остави незабравими спомени у хората от нашето село...

С един автобус, с жени-кооператорки отидохме на посещение при дядо Дико в Михайловград, където той вече живееше при дъщеря си. Драго му беше - искаше да разговаря с всяка една от нас... Не след дълго, дядо Дико почина. На погребението му отидоха само няколко човека от нашето село. Евтим Василев закара само баща си и още няколко души. Дико Илиев почина на 3 декември 1984 г. на 86 години.

Христина Хр. ЦАКОВА

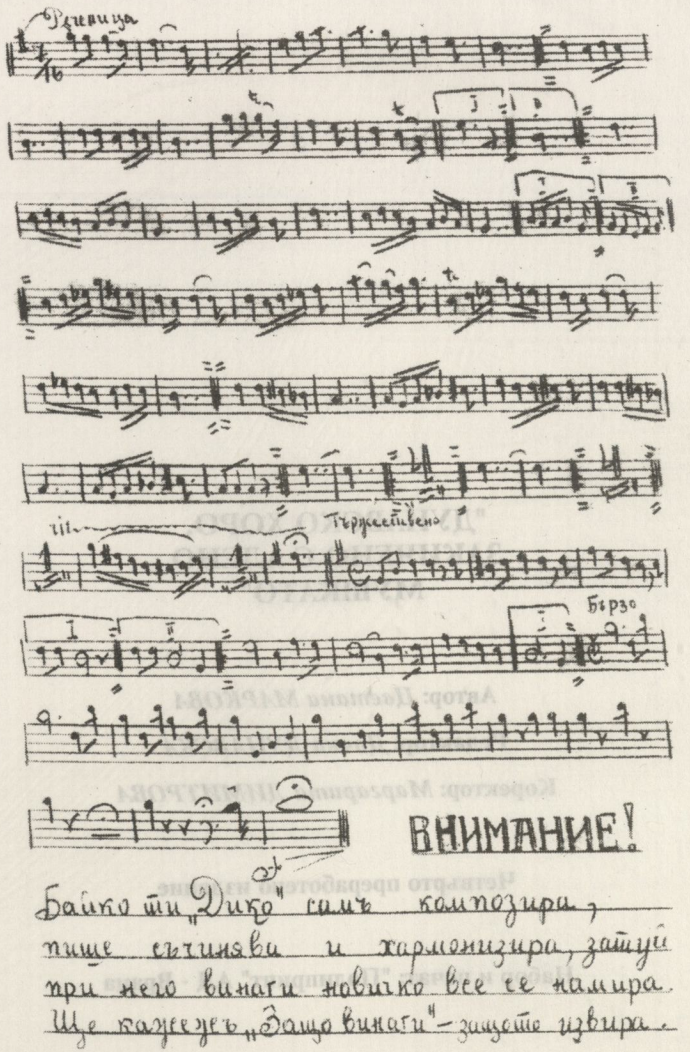
Къщата на Дико Илиев в Оряхово, която сега е превърната от признателните му съграждани в музей.

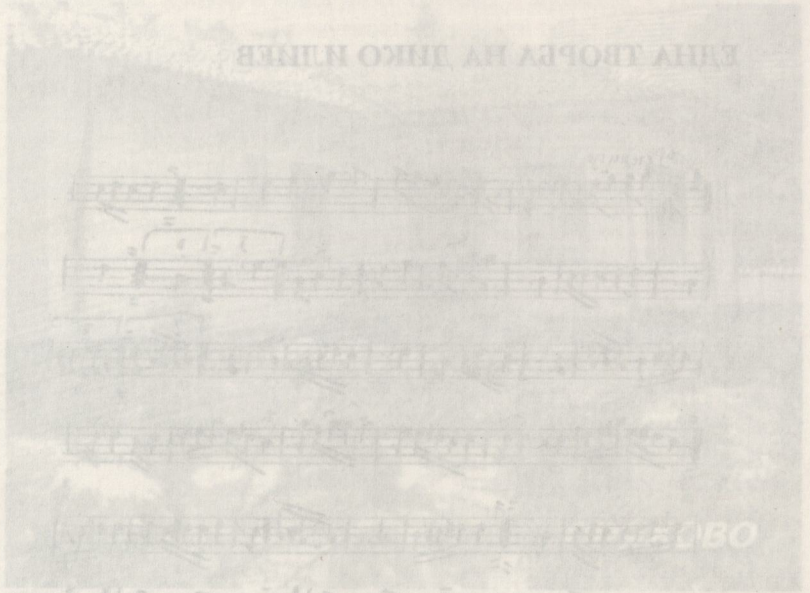
ДИКО ИЛИЕВ ЗА ДУХОВАТА МУЗИКА

Чародеят на българското хоро Дико Илиев много често с приповдигнат глас, с радост говореше за духовата музика. За това какво е тя, ето какво е споделил той пред мен, което съм записала в журналистическия си бележник:

"Духовата музика е като едно семейство. Флигорната е майката. Баритонът е бащата. Басът е дядото. Втората флигорна е сестрата на майката, а кларинетите са децата. И за да върви правилно животът на това семейство, трябва нещо да отмерва времето му. Затова тъпънът е часовник, а малкото барабанче - секундарника".

ЕДНА ТВОРБА НА ДИКО ИЛИЕВ

"ДУНАВСКО ХОРО, ЗАКИЧЕНО С АЛЕНО МУШКАТО"

Автор: *Цветана МАРКОВА*

Редактор: *Дочка ДУНАВСКА*

Коректор: *Маргарита ДИМИТРОВА*

Четвърто преработено издание

Набор и печат: "Полипринт" АД - Враца

ЦВЕТАНА МАРКОВА е дългогодишна журналистка. Журналистическият ѝ път започва в БТА като кореспондент за Оряховска околия. Тя работи в околийския вестник в Оряхово, редактор е на многотиражния вестник в завода за цимент - Враца, близо петнадесет години работи като литературен сътрудник в окръжния вестник "Отечествен зов". Сътрудничила е на в. "Народна младеж", на сп. "Жената днес", на в. "Народна армия", в. "Земя" и други издания. Две години е зам. редактор и и.д. главен редактор на общинския вестник в Кнежа.

Предпочитаната тема в нейните материали е живота и труда на селските хора, морално-етичните проблеми и др.

Родена и отрасла в село Крушовене, Оряховска околия, сега Плевенско, Цветана Маркова познала горчилката на сирашките дни и години. Благодарение обичта и помощта на тримата ѝ братя и двете ѝ сестри, тя тръгва по свой път в живота. Затова съдбите на хората, за които пише я трогват и ги пресъздава вълнуващо.

3.50 лв.